T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HAYYATZÂDE'NİN (19. ASIR) FERİDETU'S-SENİYYE FÎ BEYÂNİ AKÂİDİ VE ZE'ÂİMİ TÂİFETİ'L-YEZİDİYYE ADLI ESERİNDE YEZİDİLER VE YEZİDİLİK

Fuat UYSAL
19949034

Danışman
Prof. Dr. Metin BOZAN

Diyarbakır 2022

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HAYYATZÂDE'NİN (19. ASIR) FERİDETU'S-SENİYYE FÎ BEYÂNİ AKÂİDİ VE ZE'ÂİMİ TÂİFETİ'L-YEZİDİYYE ADLI ESERİNDE YEZİDİLER VE YEZİDİLİK

Fuat UYSAL
19949034

Danışman
Prof. Dr. Metin BOZAN

Diyarbakır 2022

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**Hayyatzâde'nin (19. Asır) Feridetu's-Seniyye Fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye Adlı Eserinde Yezidiler ve Yezidilik**" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

• Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

07/05/2022

Fuat UYSAL

ÖNSÖZ

Mezopotamya birçok kadim din ve kültürlerin beşiğidir. Bu inanç ve kültürlerden bir tanesi de Hakkâri dağları bölgesinde yaşayan Yezidiler olmuştur. Senkretik ve eklektik inanca sahip olmaları Yezidileri bulundukları coğrafyadaki toplumlar ile sınırlı ilişkiler kurmaya sevk etmiştir. Bu durum aynı zamanda kendi haklarındaki bilgilerin hem kısıtlı olmasına sebep olmuş, hem de doğruluğunun teyit edilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Yavuz Sultan Selim'den (1514) itibaren Osmanlı hâkimiyeti altına giren bölge, merkezden uzak olması ve kısmen tampon işlevi görmesi nedeniyle devletin gündeminde pek yer almamıştır. Osmanlı, Yezidiler ve yaşadıkları bölgelerde ortaya çıkan sorunları güçlü olduğu dönemlerde kendisi çözerken, zayıfladığı dönemlerde ise yerel aşiretlerin müdahalesine göz yuman dolaylı bir politika izleyerek çözmeye çalışmıştır.

Osmanlı'nın gerileme dönemlerinde yaşanan kimi çözülme ve bozulmalar ile Batılı Devletlerin bölgeye müdahele girişimleri, Bab-ı Âli'yi farklı çözüm yollarına sevk etmiştir. Daha önce bazı beg ve aşiretler eliyle sağlanan bölgesel kimi siyasal düzenler artık bizzat merkezi yönetim tarafından vilayetlere valiler atanması ile sağlanmaya çalışılmış, dış müdahale ve iç sorunların önünün kesilmesi amacıyla bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerden bir tanesi de vatandaşlık statüsü ve daha önce yalnızca Müslümanların yükümlü olduğu askerlik vecibesinin tüm Osmanlı tebaasına teşmil edilmesine dair düzenlemedir. Söz konusu değişiklikler Yezidiler'i de etkilemişlerdir. O güne kadar itikadı bozuk taife muamelesi gören Yezidiler'e yönelik politika değişikliğine gidilmiştir. Yezidiler bir yandan dini bağlamda tashihi itikat ile Sünnileştirilmeye çalışılırken öte yandan Tanzimat Fermanı'nın gereği olarak askere

alınmalarına karar verilmiştir. Yezidiler ise hem sünnileştirme faaliyetlerine karşı tepki göstermiş hem de gayrimüslimlere tanınan Bedel-i Nakdi karşılığında kendilerinin de askerden muaf tutulmaları talebinde bulunmuşlardır. Bu taleplerini gerekçelendirmek için de Bab-ı Âli'ye hitaben bir mektup yazmış; böylece kendi elleriyle inançlarını deklare etmeye mecbur kalmışlardır. Neticede 1872'de Yezidi din adamları ve liderleri tarafından askere gitmelerine engel teşkil eden dini sebeplerin yazılı olduğu bir dilekçe hazırlanarak, şeyhleri ve mirlerinin imzalarıyla birlikte Osmanlı idaresine teslim edilecektir. Bu dönemde Musul ulemasından Hayyatzâde, Yezidiler'in ileri sürdükleri iddialara reddiye mahiyetinde bir eser kaleme almıştır. Hayyatzâde'nin *el-Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye* adlı söz konusu eseri bu çerçevede Yezidiler'in gerekçelerini bir mukaddime ve bir hatime şeklinde sunarak reddetmektedir. Tezimizde yazma olan bu eserin ilim dünyasına kazandırılması maksadıyla transkript ve tercümesi verildi. Ayrıca *Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye* merkezli olarak 19. yy. Yezidilerinin dini ve sosyal durumları ortaya konulmaya çalışıldı.

Çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren, eksiklerimi tamamlamam için sabırla vakit ayıran danışmanım Prof. Dr. Metin BOZAN'a, stresli çalışmam boyunca yanımda durarak beni teşvik eden aileme teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Fuat UYSAL

Diyarbakır 2022

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **VI**

ABSTRACT ..... **VII**

KISALTMALAR ..... **VIII**

GİRİŞ **1**

1. Araştırmada İzlenen Metod 1

2. Araştırmada Kullanılan Kaynaklar 2

3. Yezidiliğe Genel Bir Bakış 4

3. 1. Yezidilik ve İnanç Yapısı 4

3. 2. Dînî Yapı 8

3. 3. Tarihte Yezidiler 11

4. 19. yy. Öncesinde Osmanlı-Yezidi İlişkileri 12

5. 19. Yy. Öncesinde Yezidi İsyanları ve Osmanlı Yezidi Politikası 14

BİRİNCİ BÖLÜM

19.YY OSMANLI YEZİDİ İLİŞKİLERİ 18

1. 19. yy Osmanlısında Genel Siyasi Durum 18

2. 19. Yüzyılda Yezidiler 20

2. 1. Sosyo-Kültürel Durum 20

2. 1. 1. Siyasi Durum 21

2. 1. 2. Yezidiler ve Batılı Devlet İlişkileri 22

3. Tanzimat Fermanı ve Zorunlu Askerlik 24

3. 1. Osmanlı'nın Askerliği Zorunlu Kılma Gerekçeleri 25

3. 1. 1. Zorunlu Askerliğin Uygulanması 27

3. 1. 2. Musul Valilerinin Zorunlu Askerlik Uygulamaları 29

3. 2. II. Abdülhamid ve Heyet-i Tefhimiyye, Heyet-i Islahiyye, Heyet-i Tahkikiyye Uygulamaları 31

4. 19. Yüzyıl Osmanlısında Yezidilik Etrafındaki Tartışmalar 33

İKİNCİ BÖLÜM

***FERİDETU'S-SENİYYE FÎ BEYÂNİ AKÂİD VE ZE'ÂİMİ TÂİFETİ'L-YEZİDİYYE*'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ 38**

1. Eserin Nüshaları, Telif Amacı ve Kaynakları 38

2. Eserin Mahiyeti 40

2. 1. Yezidilerin Askerliğe Alınma Problemi 41

2. 1. 1. Yezidilerin Askerlikten Muaf Olmak İçin Gerekçeleri 42

2. 1. 2. Hayyatzâde Nazarında Yezidilerin Askerliğe Alınmasının Gerekliliği 45

2. 2. Hayyatzâde Nazarında Yezidi Dini Doktrini 47

2. 3. Hayyatzâde'nin Yezidileri Tekfir Ettiği Hususlar ve Değerlendirmesi 49

2. 3. 1. Haramı Helal Kılmaları 50

2. 3. 2. Helali Haram Kılmaları 51

2. 3. 3. Dinde İbadet İhdas etmeleri 55

2. 3. 4. Kutsal Mekânlar ve Nesneler İhdas Etmeleri 58

2. 3. 5. Feridetu's-Seniyye Fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye'de Zikredilen Yezidiler Hakkındaki Fetvalar..... 60

2. 3. 5. 1. Hayyatzâde Nazarında Yezidiler Hakkındaki Fetvalar.. 63

3. 3. 5. 2. Fetvaların 19. yy Yezidiliği Açısından Anlamı 64

SONUÇ..... 66

KAYNAKÇA/ İSNAD..... 68

EKLER..... 73

1. Ek-1: Eserin Orijinal Arapça Metni 73

2. Ek-2: Eserin Türkçe Tercümesi 102

ÖZET

Bu çalışma 19. yy' da Musul' da yaşamış olan Hayyatzâde Ahmet Efendi'nin Yezidiler hakkında kaleme aldığı "*Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye"* adlı eseri bağlamında Hayyatzâde'nin Yezidiler hakkındaki düşüncelerini ele almaktadır. Çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; bir inanç olarak Yezidilik genel hatlarıyla işlenmiştir. 16. yy itibariyle Osmanlı hâkimiyetine giren Yezidiler'in Osmanlı ile ilişkileri ortaya konulmuş, Yezidiler'in Osmanlı hâkimiyeti boyunca giriştikleri, yol kesmeler, soygunlar, isyanlar ve Osmanlı'nın Yezidilere karşı izlediği politikalar ele alınmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümün de ise Yezidilerin tebaası oldukları Devlet-i Âliyye' nin 19. yy da yaşadığı sosyal-siyasi çalkantılar ve genel siyasi durumuna; 19. yy. Yezidilerinin sosyo-kültürel siyasi durumu, batılı devlet ilişkileri konularına yer verilmiştir. Yezidi toplumu ile Osmanlı idaresinin karşı karşıya gelmesine neden olan Tanzimat Fermanı ve zorunlu askerlik mevzusu ile Bâb-ı Âli'nin zorunlu askerlikle amaçladıklarına değinilmiştir.

Araştırmanın ikinci kısmında ise çalışmanın merkezinde yer alan ve 19. yy. da yaşayan bir din bilgininin Yezidiler hakkındaki düşüncelerini betimleyen "*Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye"* adlı mahtut esere geçilmiş, eserin müellifi, kaynakları ve nüshaları hakkında bilgi verilmiştir. Hayyatzâde'nin Yezidiler hakkındaki görüşlerinin bulunduğu mahtut eserin mahiyeti hususunda bilgiler verilmiş gerekli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Son kısımda ise mahtut eserin transkript ve tercümesine yer verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Yezidilik, Yezidiler, Hayyatzâde, el-Feridetü's-Seniyye, Osmanlı.

ABSTRACT

This study deals with Khayyatzāde Ahmet Efendi's thoughts, who lived in Mosul in the 19th century, on Yazidis in the context of his work named "*al-Faridah al-Saniyyah fi Bayān 'Aqā*id *wa Za'āim Taifah al-Yazidiyyah*". Our study consists of an introduction and two parts. In the introduction; Yazidism as a faith will be covered in general terms. The relations of Yazidis, who came under Ottoman rule as of the 16th century, with the Ottomans will be revealed, and the roadblocks, robberies, rebellions, and the policies of the Ottomans against the Yazidis will be discussed.

In the first part of our study, the social-political turmoil and general political situation of Devlet-i ʿAlīye, of which Yazidis were subjects, in the 19th century will be discussed. The socio-cultural political situation of Yazidis and the western state relations will be discussed. The Tanzimat Edict and the issue of compulsory military service, which caused the Yazidi society to come face to face with the Ottoman administration, will be discussed, and the aims of the Sublime Porte with compulsory military service will be mentioned.

In the second part of the research, the manuscript book called "*al-Faridah al-Saniyyah fi Bayān 'Aqā*id *wa Za'āim Taifah al-Yazidiyyah*", which is at the center of the study and describes the thoughts of a 19th century religious scholar about the Yazidis, will be examined. Besides; the author, sources and copies of the manuscript book will be mentioned. Information will be given about the nature of the work in which Khayyatzâde's views on Yazidis are found and necessary evaluations will be made. In the last part, the critical edition and translation of the manuscript will be included.

Key words: Yezidism, Yazidis, Khayyatzâde, *al-Faridah al-Saniyyah*, Ottomans.

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
Haz.	: Hazırlayan
İBÜ.	: İzzet Baysal Üniversitesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
yy.	: Yüzyıl
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Thk.	: Tahkik
Tlk.	: Talik
MÜ.	: Marmara Üniversitesi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
OMÜ.	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
AÜİF.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

1. Araştırmada İzlenen Metod

Bu araştırmanın amacı 19. yy' da Osmanlı tebaası sünni bir din bilgini tarafından aynı dönemde yaşayan Yezidiler'in nasıl değerlendirildiğini betimleyici metotla resmetmektir. Bu sebeple Hayyatzâde Ahmet Efendi' nin Yezidiler hakkında kaleme aldığı "*Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye"* adlı eseri çalışmamızın merkezini oluşturmaktadır.

Giriş bölümünde öncelikle bir inanç olarak Yezidilik ana hatlarıyla ele alınmıştır. Bu amacımızın gerçekleşmesi adına Yezidilerin inanç yapısı, sosyal ve dini yapısı, tarihsel süreci hakkında bilgi verilmiştir. Bu verilere ulaşmak için ise Yezidilere dair yazılmış olan Arapça ve Osmanlıca klasik kaynak kitaplar tedkik edilmiştir. Sonrasında ise 16. yy itibariyle Osmanlı hâkimiyetine giren Yezidilerin eserin yazıldığı 19. yy' a kadarki süreçte Osmanlı devleti ile olan ilişkilerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Bu durum ise 19 yy. öncesinde Osmanlı Yezidi ilişkileri ve 19 yy. öncesinde Yezidi isyanları ve Osmanlı Yezidi Politikası mevzularını önemli kılmaktadır. Osmanlı-Yezidi ilişkilerinin Söz konusu tarihlerdeki durumunun belirlenmesi amacıyla Şerefname ve Seyahatname gibi eserler incelenmiş, aktarılan olay ve bilgilerin Yezidi tarihi, sosyoloisi ve düşünce dünyası açısından nasıl bir anlam ifade ettiğ izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde ise mahtut eserimizin kaleme alınmasına neden olan tarihi hadiselerin tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bu durum 19. yy Osmanlı Yezidi İlişkileri, Tanzimat Fermanı, Zorunlu Askerlik ve bunların yansımaları gibi hususların araştırılmasını gerekli kılmıştır. Bu amacın gerçekleşmesi için söz konusu dönemi

yansıtan tarih ve anı kitapları tedkik edilmiş, mahtut eserimizin yazılmasına neden olan tarihi gelişmeler ortaya konularak gerekli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Özellikle Osmanlı son döneminde Yezidi toplumu ve inancı hususunda Osmanlı tebaasında var olan yaklaşım farklılığını yansıtması açısından Osmanlı valisi A'yandan Nuri Paşa ve Hayyatzâde örnekleri üzerinde ayrıca durulmuştur. Yaklaşım farklılığının oluşmasını sağlayan arkaplandaki etmenlere dikkatler çekilmiş, gerekli deerlendirmelerde bulunularak konu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise "*Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye"* mahtut eserin nüshaları, kaynakları ve yazarı Hayyatzâde Ahmet Efendi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra ise söz konusu eserin yazılış nedeni, Hayyatzâde'nin Yezidilik ve Yezidiler hakkındaki düşüncelerinin arka planına etki etmiş fetvalar ve faktörlere dikkat çekilmiştir. Söz konusu fetvaların Yezidi inancında yaşanan değişime etkisi üzerine durulmuştur. Sosyal ve siyasi kararların düşünsel değişime etkisinin anlaşılması açısından Hayyatzâde ve öncesineki fetvaların neticesi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ekler kısmında ise mahtut eserin transkriptine ve tercümesine yer verilmiştir. Arapça aslına bağlı kalmak amacıyla eserdeki dil ve gramer hataları düzeltilmeden olduğu gibi aktarılmıştır. İhtiyaç duyulan durumlarda ise bazı yerlerde dipnotlarda gerekli açıklamalarda bulunulmuştur.

2. Araştırmada Kullanılan Kaynaklar

Çalışmamızın omurgasını Hayyatzâde'nin "*Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye"* adlı eseri oluşturmaktadır. Ancak çalışmada istifade ettiğimiz diğer bazı önemli kaynaklar söz konusudur. İstifade edilen ve konularına göre değişkenlik gösteren kaynakları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

Giriş kısmında Yezidiliğin kökeninin tespiti, kadim kültür ve medeniyetlerle ilişkisi konularında Ahmet Teymur,[1] Azzâvî [2], Layard,[3] ve Lescot[4] gibi yazarların

[1] Ahmed Teymûr, *el-Yezîdiyyetu ve Menşeu Nihletihim* (Kahire: el- Matbaatü's-Selefiyye, 2014).
[2] Abbâs Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye ve Aslu Akîdetihim* (Bağdad: Matbaatu Bağdad, 1971).
[3] Austen Hanry. Layard, *Ninova Kalıntıları*, çev. Zafer Avşar. (İstanbul: Avesta, 2000).

Yezidiler hakkındaki eserlerine başvurduk. Yezidilerin İslamla ilişkisi, Adi b. Müsâfir'in kimliği gibi mevzularda ise İbn Teymiyye,[5] Metin Bozan[6] ın eserlerine müracaat ettik. 16-18. yy Osmanlı-Yezidi ilişkileri ve Devlet-i Âliyye'nin Yezidi politikalarının belirlenmesinde ise Bidlîsî, [7] Evliya Çelebi,[8] Demlûcî,[9]Guest,[10] gibi yazarların kitaplarından istifade ettik.

Birinci bölümde ise 19. yy' da Osmanlı devleti ve tebaası olan Yezidiler'in genel durumu, Tanzimat Fermanı neticesinde uygulanmaya çalışılan zorunlu askerlik mevzusunun Yezidiler açısından oluşturduğu sıkıntılar, Osmanlının 19. yy' da izlemiş olduğu Yezidi politikaları gibi konuların işlenmesinde A'yandan Nuri Paşa, [11] İsmail Bek Çol [12]Süleyman Saiğ'in [13] Yezidiler ve Musul vilayeti hakkında yazdıkları kitaplardan faydalandık. Ayrıca Adem Korkmaz'ın Bağdatta valilik yapan Midhat Paşa'nın valiliği hakkındaki *"Midhat Paşa'nın Bağdat Valiliği (1869-1872)"* çalışması, [14] Ekrem Akman' ın "*İtaat, İtikat ve Askerlik Üçgeninde Osmanlı'da Devlet-Yezidi İlişkileri"* [15] adlı çalışması, Edip Gölbaşı'nın "*Heretik Aşiretler ve II. Abdülhamid*

---

[4] Roger Lescot, *"İcâzetu Pîr Mûsâ Dünbelî", (Yezidiler Din Tarih ve Toplumsal Hayat Cebel Sincar ve Suriye Yezîdileri*, çev. Ayşe Meral (İstanbul: Avesta, 2001).

[5] Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm İbn Teymiyye, *el-Vasiyyetü'l-Kübrâ (Mecmuatü'r-Resâili'l-Kübrâ* (Mısır, 1823).

[6] Metin Bozan, *Şeyh 'Adî b. Müsâfir, Hayatı, Menkıbevi Yönü ve Yezidi İnancındaki Yeri* (İstanbul: Nubihar, 2012); Metin Bozan, "Şeyẖ Adîsiz Yezidîlik Yezidîlerin Adî b. Musâfir Algısında Yaşanan Farklılaşmalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), 23-41.

[7] Şerefeddin b. Şemseddin Şeref Hân, *Şerefnâme Kürt Traihi*, çev. Mehmet Emin Bozarslan (istanbul: ANT Yayınları, 1971).

[8] Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 1/313; Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 414.

[9] Sıddîk Demlûcî, *el-Yezîdiyye* (Musul: Matbaatu'l-İttihad, 1949).

[10] John S Guest, *Yezidilerin Tarihi Melekê Tawus ve Mushafa Reş'in İzinde*, çev. İbrahim Bingöl (İstanbul: Avesta, 2012).

[11] A'yandan Nuri, *Abede-i İblis: Yezidi Taifesinin İtikâdi, Âdâtî, Evsâfî* (İstanbul: Matbaa-i İctihad, 1328).

[12] İsmail Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu Kadîmen ve Hadîsen* (Beyrut: American University of Beirut, 1934).

[13] Süleyman Saiğ, *Tarihu'l Mevsil* (Mısır: Maktabatü Selefiyye, 1923).

[14] Adem Korkmaz, "Midhat Paşa'nın Bağdat Valiliği (1869-1872)", *Tarih Dergisi* 49 (14 Haziran 2012), 113-178.

[15] Ekrem Akman, "İtaat, İtikat ve Askerlik Üçgeninde Osmanlı'da Devlet-Yezidi İlişkileri", *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/1 (30 Haziran 2021).

Rejimi: Zorunlu Askerlik Meselesi ve İhtida Siyaseti Odağında Yezidiler ve Osmanlı İdaresi"[16] adlı çalışmalarından fazlasıyla istifade ettik.

İkinci bölümde ise Hayyatzâde'nin söz konusu mahtut eseri hakkında bilgiler vermekle birlikte eserin içeriği hakkında yorumlarda bulunan A'yandan Nuri'nin "*Abede-i İblis"* eseri, Demlûcî'nin "*el-Yezîdiyye"* eseri, Mahtut eserin içeriğinde azımsanmayacak bir yer teşkil eden Sâlih El-Kürdî'nin fetvası hakkında Metin Bozan'ın "*XVI. Asırda Yezidiler(Êzidîler)'İn Dinî Statüsü Hakkındaki Tartışmalara Dair İki Belge: Mevlânâ Sâlih El-Kürdî'nin Bir Fetvası İle Mevlânâ Muhammed Berkal'Î'nin Ta'liki"*[17]adlı çalışmaları en çok başvurduğumuz kaynaklardır.

3. Yezidiliğe Genel Bir Bakış

3. 1. Yezidilik ve İnanç Yapısı

Yezidilik kökeni, kadim din ve kültürlerle ilişkisi, islam ile bağlantısı gibi birçok problematiği bulunan bir inançtır.[18] Yezidiliğin bu sorunsalına dair farklı yaklaşımlar birbirinden farklı sonuçlar doğurmuştur. Bu nedenle Yezidiliğin tanımını efradını câmi ağyarını mani bir şekilde yapmak güçtür. Bununla birlikte Yezidilik "İnançlarının merkezinde Melek Tavus'un, ibadetlerinin merkezinde ise Irak-Musul'un kuzeyinde bulunan Laleş'teki Şeyh Adî b. Müsâfir' in (ö. 1160) türbesinin bulunduğu, senkretik, eklektik, batını bir dini yapılanma" şeklinde tanımlanabilir. Sezgici, mistik felsefenin epistemolojisini içinde barındırdığı için batını dini yapılanmadır. Yezidilikte bilginin sır olduğu, bu sırrın yalnızca seçilmiş kimselere verildiği ve gayb âlemiyle bağlantının sürekli olduğu şeklindeki batını dini yapılanmaların özellikleri bulunmaktadır.[19]

---

[16] Gölbaşı Edip, "Heretik Aşiretler ve II. Abdülhamid Rejimi: Zorunlu Askerlik Meselesi ve İhtida Siyaseti Odağında Yezidiler ve Osmanlı İdaresi", *Tarih Toplum ve Yeni yaklaşımlar* 9/ (2008), 87-156.

[17] Metin Bozan "XVI. Asırda Yezidiler (Êzidîler)'İn Dinî Statüsü Hakkındaki Tartışmalara Dair İki Belge: Mevlânâ Sâlih El-Kürdî'nin Bir Fetvası İle Mevlânâ Muhammed Berkal'Î'nin Ta'liki" Şarkiyat/ (2020), 224-253.

[18] Metin Bozan, "Diyarbakır Kültür ve Medeniyyet Dergisi" 2 (2021), 125-127.

[19] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 25.

Yüzyıllarca yazılı kültürden uzak olmaları nedeniyle Yezidiler'in inanç ve ibadetlerine dair kaynaklar kısıtlı olmuştur.[20] Yezidi inancına dair elimizde bulunan kaynakların başında yakın dönemde yazıldıkları iddia edilen Musahafe Reş ve Kitab-ı Cilve bulunmaktadır.[21] Cilve kitabında Melek Tavus'un hükümdarlığı ve sınırsız kudreti vurgulanırken, Mushafa Reş' de ise yaratılış, insanlığın kökenleri, inancın antik tarihi ve yasakların listesi gibi hususlar bulunmaktadır.[22] Yezidi öğretiye göre evrenin ve insanın yaratılışı kısaca şöyledir; insan tarafından kavranması mümkün olmayan Tanrı yalnız yaşadığı uzun süreden sonra Enfer adındaki kuşun sırtına koymuş olduğu bir inci yaratmıştır. Enfer kırk bin yıl dolaştıktan sonra tanrı bir çığlık ile incinin parçalanmasını sağlamıştır. Parçalanan incinin parçalarından karalar, sularından ise denizler oluşmuştur. Dünya'nın merkezi olarak ise Musul'un kuzeyinde ve Hakkâri dağlarının uzantısındaki bölgede bulunan Laleş'i yaratmıştır. Güneş, ay ve yıldızlar, kısaca tüm evren bu incinin parçacıklarından yaratılmıştır.[23] İnsanlığın yaratılışı ise şu şekilde açıklanır; Âdem ve Havva yaratıldıktan sonra aralarında üreme yetilerinin üstünlüğü hususunda anlaşmazlık çıkınca her ikisi üreme yetilerini küpe koymuşlardır. Ertesi gün küp incelendiğinde Havva'nın üreme yetisinin bulunduğu küpten böcekler çıkarken Âdem'in küpünden ise çok yakışıklı bir oğlan ortaya çıkmıştır. Âdem, bu oğlanı cennetten getirdiği bir huri ile evlendirir. Yezidiler bu evliliğin neticesinde dünyaya gelen seçkin topluluktur. Yine Peygamberler, Muaviye, Yezid, Şeyh 'Adî ve Şeyh Abdülkadir Geylani gibi evliya ve büyük zatlar da yakışıklı genç Şehit b. Cürre neslindendir. Diğer insanlar ise Havva'nın neslindendirler.[24]

Erken dönem Yezidi kaynaklarda net olmamakla birlikte kendilerine belli günlerin tahsis edildiği yedi melek inancının da bulunduğu görülmektedir.[25] Sonraki

[20] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 18.
[21] Philip G. Kreyenbroek, *Ezidilik- Arka Planı, Dinî Âdetleri ve Metinsel Geleneği* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014), 17; Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 117; Guest, *Yezidilerin Tarihi*, 272-273.
[22] Kreyenbroek, *Ezidilik- Arka Plan*, 21.
[23] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 5; Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu*, 73, 103.
[24] Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu*, 75; Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 4-5.
[25] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 1-2; Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu*, 94,103.

süreçte ise baş melek figüranındaki Melek Tavus belirginleşmeye başlayacaktır.[26] Melek Tavus' a dair şu anlatı onun Yezidilerce kutsanma nedenini açıklamaktadır; Allah meleklere kendisinden başkasına secde etmemeleri hususunda telkinde bulunur. Daha sonra meleklerin bu emir karşısındaki tutumlarını sınamak ister. Bu yüzden de Âdem' e secde etmelerini emreder. Azazil (Melek Tavus) dışındaki tüm melekler secde ederlerken Azazil bundan kaçınır. Allah Âdem' e secde etmeyerek tevhidin zirvesini sergilediği ve sınanmadaki başarısından dolayı Azazil' i baş melek olarak belirler[27] ve ona kâinatın bütün tasarruf yetkilerini devreder. Yezidiler Azazil meleğinin güzelliği ve kendisine olan sevgilerinden dolayı onu tavus kuşu ile sembolize etmişlerdir. Böylece bir melek olan Azazil bir kuş olan tavusla bağdaştırılıp Melek Tavus inancı oluşacaktır. Yezidilikte var olan Melek Tavus'un faal ve icracı tanrı niteliğinde olduğu bilinmelidir.[28] Rızık veren, ecelleri belirleyen, kâinatı idare eden odur, gazabını önleyebilecek kudret yine ondadır. Ondan sakınılır ve ona sığınılır. Karar mercii ve ibadete layık tek kimse Melek Tavustur.[29] Elçiye gösterilen saygı elçiyi gönderene yapılmıştır mantığıyla Melek Tavus'a yapılan ibadet ve saygıda bir sakınca görmezler. Yezidilerin tapındıkları Melek Tavus baş melek ve icracı tanrı özelliğindeki varlıktır. Yoksa İslam'daki Âdem' e secde etmeyen kötülüğün kaynağı niteliğindeki Şeytan değildir.[30]

Yezidi öğretide okuryazarlığın belli bir aileye indirgenmiş olması yazılı kültürün zayıf olmasını doğurmuştur. Bu durum ise Yezidi tarihine dair yapılan çalışmalarda bir takım zorluklara neden olmaktadır.[31] Yezidiler'e dair yazılı kaynakların azlığı Yezidiler'in tarihteki vaziyetlerine yönelik yapılan yorum ve tespitlerin farklılık arz

[26] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 27.
[27] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 6; Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 48-49; Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu(Mukaddime*).
[28] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 26.
[29] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 6; Nuri, *Abede-i İblis*, 32.
[30] Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu(Mukaddime* ك).
[31] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 10.

etmesine sebebiyet vermiştir.[32] Haklarında yazılmış olan eserlerden hareketle Yezidiler'in tarihi şöyle özetlenebilir;

Tarihte Yezidiler'in yoğun olarak yaşadığı Sincar bölgesi Iyaz b. Ganem komutasındaki İslam ordusu tarafından Miladi 640 yılında Hz. Ömer'in hilafeti döneminde sulh ile fethedildiği, burada yaşayan halkın cizye vermek kaydıyla Hristiyan yaşamaya devam ettiği aktarılır. Sincar bölgesine Hicri ilk iki asır içerisinde sahip olduğu bolluk ve refah nedeniyle Müslüman Araplar tarafından yoğun bir göçün yaşandığı belirtilmektedir. Sincar bölgesi Abbasiler, Selçuklular daha sonra ise bağımsız hareket eden Atabekler hâkimiyeti altına girmiştir. Atabekler döneminde bölgenin tarihindeki en güçlü kalkınma, imar ve refahı yaşadığı aktarılır.[33]

Yezidiler'in İslam öncesi kökeni hakkında İranî dinlerin devamı[34] şeklinde bir takım görüşler olsa da onların Emevi soyundan gelen Adi b. Müsâfir'in bağlıları olduğu görüşü daha tutarlı görünmektedir. Zira Yezidiler'in bilinebilen en eski tarihi Hakkâri dağlarında münzevi bir hayat sürmüş Emevi soyundan gelen Adi b. Müsâfir'e dayanmaktadır.[35] Bağdat'taki yaşamından sonra zahidane bir hayat yaşamak üzere Laleş bölgesine çekilen Şeyh 'Adî çevresindeki insanları etkilemiştir. Zamanla etrafında Adeviyye Tarikatı çatısı altında geniş bir halk kitlesi toplanmıştır.[36] Şeyh 'Adî etrafında toplanan bu kitlenin şeyh öncesinde Müslüman olma durumları tartışmalı olsa da Şeyh 'Adî ile birlikte sünni ve sufi bir İslam anlayışına sahip oldukları kesindir. Şeyh 'Adî' nin miladi 555/1160 yılında vefat etmesi[37] ile tarikat yeğeni Sahr Ebu'l-Berakat tarafından devam ettirilmiştir.[38] Ebu'l-Berakat hakkında tarikatı sahih çizgide tutma gayreti içinde olan samimi bir Müslüman olduğu dışında pek bilgi bulunmamaktadır. Şeyh Sahr' ın vefatından sonra tarikat oğlu Adi b. Ebu'l-Berakat tarafından

[32] Teymûr, *el-Yezîdiyyetu ve Menşeu Nihletihim*, 10.
[33] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 478-479.
[34] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 17.
[35] Teymûr, *el-Yezîdiyyetu ve Menşeu Nihletihim*, 9, 45.
[36] Kreyenbroek, *Ezidilik- Arka Plan*, 32.
[37] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 51.
[38] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 80.

sürdürülmüştür. İkinci Adi olarak da anılan Adi b. Ebu'l-Berakat takvası ve kişiliği ile İbn Teymiyye tarafından övülmüştür.[39] Ölümüyle tarikat Adi b. Ebu'l-Berakat' ın 1195' te doğan[40] ve Hasan-ı Basri ile özdeşleştirilen oğlu Şeyh Hasan tarafından devam ettirilmiştir.[41] Şeyh Hasan miladi 1254 yılında Moğollarla işbirliği yapan[42] Musul atabeyi Bedreddin Lulu tarafından öldürülmüştür.[43] Yezidiler ise Şeyh Hasan'ın ölmediğine ve tekrar döneceğine inanmaktadır.[44] Şeyh Şems olarak da anılan Şeyh Hasan Yezidilikte Şeyh 'Adî den sonra en çok yer edinen kimsedir. Şeyh Hasan döneminde tarikat klasik yapısını değiştirip batini bir çizgiye doğru kaymıştır. Yezidiler'in kendilerini üstün toplum görmeleri ve kendileri dışındakilerini kötü görme gibi birçok fikri edinmelerinde Şeyh Hasan'ın etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir.[45] Şeyh Hasan'ın Bedreddin Lulu tarafından öldürülmesinden sonra tarikat oğlu Şerfeddin tarafından sürdürülmeye çalışılmıştır. Şerfeddin Moğollara karşı Selçuklu Sultanı İzzeddin ile ittifak kurmuş ve 1257'de Moğollarla gerçekleşen savaşta öldürülmüştür.[46] Şerfeddin' in kardeşi Fahreddin ise Moğollarla iyi ilişkiler kurarak Moğol bir kadınla evlenecektir. Şeyh Fahreddin 1276 yılında bilinmeyen bir sebepten ötürü Mısır'a kaçmıştır. 1277 yılında Mısır'da yakalanarak öldürülmüştür. Şeyh Fahreddin Yezidi tarihinde Laleş' te bulunan şeyhler arasında hakkında bilgi sahibi olduğumuz son şeyhtir.[47]

3. 2. Dînî Yapı

Yezidilikte dini hayat ve sosyal yapının oluşumunda, varlığını devam ettirmesinde yer alan figüranın merkeziyeti tarihsel süreç içerisinde değişkenlik göstermiştir. Yezidiliğin dini yönüne dair bilinen en eski tarih Şeyh 'Adî b Müsâfir'e

---

[39] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 41, 45; Kreyenbroek, *Ezidilik- Arka Plan*, 33-34.-
[40] Guest, *Yezidilerin Tarihi*, 49.
[41] Teymûr, *el-Yezîdiyyetu ve Menşeu Nihletihim*, 23; Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 46.
[42] Guest, *Yezidilerin Tarihi*, 51.
[43] Kreyenbroek, *Ezidilik- Arka Plan*, 35.
[44] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 47; Kreyenbroek, *Ezidilik- Arka Plan*, 36.
[45] Teymûr, *el-Yezîdiyyetu ve Menşeu Nihletihim*, 45.; Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 46; Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 83.
[46] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 100; Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", 61.
[47] Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", 62.

kadar gitmektedir.[48] Adi b Müsâfir Emevi soyundan Ehl-i Sünnet çizgisinde[49] Hanbeli bir şeyhtir. Abdü'l-Kadir Geylani, Ahmed er-Rüfai, Sühreverdi ve Gazali' nin çağdaşıdır.[50] Şam'ın Baalbek bölgesinde doğmuştur.[51] İlk eğitimini babasının yanında almıştır. Daha sonra Dımaşk bölgesinde Hanbeli âlimlerden dersler almıştır.[52] Abdülkadir Geylani ile yakın ilişkileri olmuştur. Hakkâri bölgesindeki dağlarda bir zaviyede inzivaya çekilmiştir. Burada Hanbeli çizgisindeki tasavvuf öğretisini devam ettirmiştir. Etrafında büyük halk kitleleri toplanmıştır. Şeyh 'Adîyi klasik sünni âlimlerden farklı kılan yönü lanet etme karşıtlığı ve Yezid b. Muaviye savunusudur.[53] Şeyh Adi döneminde Adeviyye Tarikatı ehlisünnet formatında ve Yezidi meşru halife gören bir pozisyondadır. Sonraki yüzyılda özellikle de felsefi tasavvufun güçlü olduğu bir dönemde üçüncü şeyhi Şeyh Hasan (ö. 1246) ve sonrası dönemde tarikatta Yezid savunusu ve Adi b. Müsâfir'in kutsanması gibi aşırılıklar baş göstermiştir.[54] Böylece tarikat ehlisünnet formatından çıkmaya ve zamanla batıni bir hüviyet kazanmaya başlamıştır.[55] Daha sonraki asırlarda ise Yezidiler artık cumaya gelmedikleri, halka karışmadıkları hususlar nedeniyle kınanmaktadırlar. İbn Teymiyye (ö.1328) bu dönemde onları tevbeye davet etmeğe çalışmaktadır.

14. yy'a gelindiğinde ise Yezidilerin hacca gitmedikleri, Şeyh 'Adî' nin türbesini kıblegâh edindikleri ve etrafında toplanarak taşkınlıklara sebebiyet verdikleri şeklindeki iddialardan hareketle kınanmakta ve kendilerine karşı bir takım askeri seferler düzenlenmektedir.[56] 16. yüzyılda ise Mevlana Salih el-Kürdi gibi âlimlerin fetvaları ile

[48] Metin Bozan, "Diyarbakır Kültür Ve Medeniyyet Dergisi125-127."
[49] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 29-33; Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 51.
[50] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 43; Ahmet Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", (ts.), 47.
[51] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 28.
[52] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 42.
[53] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 29-37
[54] "İbn Teymiyyenin risale adlı eserrinde Şeyh 'Adî'nin övülmesi ve kutsanmasına dair bir çok eleştiri bulunmasına rağmen Yezidin kutsanmasına dair her hangi bir şeyin bulunmaması o dönem için Yezidin kutsanmasına dair herhangi bir inancın bulunmadığını göstermektedir."Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 37.
[55] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 93-94.
[56] Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", 62-63.

mürtet olma durumları ve mallarının hükmü tartışılmaktakdır.[57] Yine bu dönemdeki fetvalardan Yezidilikte daha önce var olan Yezid kutsamasının zayıfladığını Şeyh 'Adî kutsamasının ise belirginleşerek merkeziyet kazandığını, 19. yy ve sonrasında ise Şeyh 'Adînin isminin ön planda olma özelliğini kaybettiğini, Melek Tavus isminin ise daha da merkeziyet kazandığı görülmektedir.[58] 18. yy sonları ve 19 yy itibarıyla onların Şeytan'a tapındıkları vurgusu yapılmaya başlanmakta ve 19. yy itibarıyla Melek Tavus inancı netlik kazanmaktadır.[59] Böylece Şeyh 'Adî etrafında başlayan dini düşünce ve dini hayat tarihsel süreç içerisinde Melek Tavus inancı ile neticelenmiştir.

Dini hayatı oluşturan ibadetler hususunda ise farklı birçok inanç ve kültürden alınarak oluşturulan senkretik anlayışın var olduğu görülmektedir. Yezidiler güneşin doğuş ve batışında bir çeşit abdest alarak ayakta ve güneşe yönelerek dua ederler. Bu ibadet esnasında bazı duaları terennüm ederler. Dua'nın bitimiyle âbid yere secde eder ve dua ayini biter. Yezidiler yılda üç gün oruç tutmakla yükümlüdürler. Yine bir kısmı Miladi takvime uyumlu olarak sabit bir kısmı ise Hicri takvime bağlı olarak değişken şeklindeki iki çeşit bayram türüne sahiptirler. Yine yılda iki kez ziyaret edilen ya da kabile kabile gezdirilen Sancak ibadeti bulunmaktadır. Bu ayin Yezidilikte önemli bir ritüeldir. Bu yolla din adamları sınıfı ve dini mekânların bakımına harcanmak üzere bağışlar toplanmaktadır.[60] Adî b. Müsâfir'in türbesinin yılın belli zamanlarında ziyaret edilmesiyle icra edilen Hac, gelirlerinin bir kısmını din adamlarına bağışlanmasıyla yerine getirilen Zekât ibadetleri bulunmaktadır.[61] Dini yapı olarak ise babadan oğula tevarüs eden [62]her biri farklı görev ve konuma haiz bir yapılanmaları söz konusudur. En başında Emir, en sonunda ise Mürid' in bulunduğu Mir, Şeyh, Pir, Kavval ve Mürid' ten oluşan hiyerarşik din adamı sınıfları bulunmaktadır.

---

[57] Metin Bozan, *"XVI. Asırda Yezidiler(Êzidîler)'İn Dinî Statüsü Hakkındaki Tartışmalara Dair İki Belge: Mevlânâ Sâlih El-Kürdî'nin Bir Fetvası ile Mevlânâ Muhammed Berkal'î'nin Ta'liki*", *Şarkiyat* 12/2 (30 Nisan 2020), 224-253.

[58] Bozan, *Adi b. Müsâfir,* 30-32.

[59] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 38.

[60] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 63-67.

[61] Metin Bozan, "Diyarbakır Kültür ve Medeniyyet Dergisi." 125-127.

[62] Layard, *Ninova Kalıntıları*, 211.

3. 3. Tarihte Yezidiler

Mısırda 1277 yılında öldürülen Şeyh Fahreddin sonrasında tarikatın tamamen batinileşip kendisine özgün bir yapılanmaya dönüşmeye başladığı tespiti yapılmaktadır. Bâtıniliğin de etkisiyle Şeyh Fahreddin sonrası yaşayan Yezidi liderler hakkında neredeyse bilgi olmadığı aktarılır.[63] 1322 yılında Moğollar ve Memlukler arasında yapılan anlaşmayla Yezidiler'in yaşadığı bölge Bağdat'la birlikte Moğol hâkimiyetinde kalmaya devam edecektir.[64] Yezidiler'in bu dönemde Irak, Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yayılmaya başladıkları ve Moğollarla mücadelede Türkmenlerle ittifak ettikleri görülmektedir.[65]

15. yy' a gelindiğinde Yezidilerin hacca gitmedikleri, Şeyh 'Adî'nin türbesini kıblegah edindikleri, etrafında toplanarak taşkınlıklara sebebiyet verdikleri şeklinde iddiaların ileri sürüldüğü, bu iddialardan hareketle kınandıkları ve kendilerine karşı bir takım askeri seferlerin düzenlendiği görülmektedir.[66] 1501 yılında İran'da tahta geçen Şah İsmail ise birkaç yıl sonra (1507-1508) Diyarbakır, Bağdat ve Musul'u hâkimiyetine alır.[67] Böylece Yezidiler Osmanlı hâkimiyeti (1514) öncesinde Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safeviler' in yönetimi altında bulunmuş olurlar.[68] Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran(1514) seferi ile Yezidiler'in yaşadığı Musul ve çevresi artık Osmanlı' hâkimiyetine girmeye başlayacak,[69] Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534 'te gerçekleştirdiği İran seferi ile Osmanlı'nın hâkimiyet alanı genişleyecektir.[70] Ancak özellikle Sincar bölgesinde yaşayanlar başta olmak üzere Yezidiler Osmanlı tarihi boyunca hiçbir zaman tam denetim altına alınamayacaktır.[71]

---

[63] Kreyenbroek, *Ezidilik- Arka Plan*, 38.
[64] Guest, *Yezidilerin Tarihi*, 60.
[65] Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", 62.
[66] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 112; Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", 62-63.
[67] Guest, *Yezidilerin Tarihi"*, 88.
[68] Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", 62.
[69] Guest, "*Yezidilerin Tarihi"* 85.
[70] Guest, "*Yezidilerin Tarihi"*, 90; Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", 64-65.
[71] Metin Bozan, "XVI. Asırda Bitlis ve Çevresinde Yezidiler" Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Bitlis", *Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları* 2/3 (2018), 130.

Yezidiler yaşadıkları coğrafyanın yapısından dolayı çevre topluluklarla sıkı bir iletişimleri bulunmamıştır.[72] Yine Yezidilerin Müslüman devletler ve civar kabileler ile farklı nedenlerle yaşadıkları savaş gibi olumsuz olayların dışa kapalılıklarını artırdığı, zamanla kendilerini İslam dışı bir grup olarak telakki etmelerinde etkili olduğu düşünülmektedir.[73]

4. 19. yy. Öncesinde Osmanlı-Yezidi İlişkileri

Yezidiler hakkındaki bilgileri Kürtler'in tarihi hakkında yazılmış eserler-Şerefname,[74] Seyahatname- den elde etmemiz, Kürt toplumunun bir parçası olan Yezidiler'in tarihlerinin Kürtlerin tarihinden bağımsız olmadığını göstermektedir. İslam ordularının fetihleri sonrasında İslam'ı benimsemiş olan Kürtler Osmanlı hâkimiyeti öncesinde hâkimiyet şekli ve etkisi farklı olmakla birlikte Selçuklular, İlhanlılar, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Safeviler gibi birçok devletin hâkimiyetinde kalmışlardır. Dağ Kürtleri olarak nitelenen Yezidiler[75] hâkimiyetleri altında bulundukları bu siyasi yapılar tarafından farklı muameleler görmüşlerdir. Karşılaştıkları muamelede bâtıni bir yapılanmaya dönüşümün etkisi yadsınamazdır. Ancak söz konusu hâkim siyasal yapıların Yezidilerle muamelesinin Yezidilerdeki bu değişime ve çevreden izole kapalı bir yapıya dönüşmelerindeki etkisi[76] de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

1514 yılında gerçekleştirilen Çaldıran savaşı ile Osmanlı hâkimiyetine girmeye başlayan Yezidiler[77] bulundukları konum itibariyla hiçbir zaman tam boyunduruk altına alınamamıştır.[78] Kanuni Sultan Süleyman'ın (ö. 1566) son dönemlerine kadar bile bazen Safeviler bazen de Osmanlı hâkimiyetine girmiş olan Yezidiler, 1639' da yapılan Kasrı Şirin antlaşması ile 20. yy' a kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmışlardır.

---

[72] Sem'ani 504; Bozan, "Şeyẖ Adîsiz Yezidîlik", 24.
[73] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 174.
[74] Şerefeddin b. Şemseddin Şeref Hân, *Şerefnâme Kürt Traihi*, çev. Mehmet Emin Bozarslan (istanbul: ANT Yayınları, 1971).
[75] Mehmet Şerefettin Yaltkaya, "'Yezîdîler' Başlıklı Makalesi Tahlil, Değerlendirme Ve Sadeleştirme", çev. Halili İbrahim Bulut 1 (2017), 6.
[76] Nuri, *Abede-i İblis*, 5.
[77] Guest, "*Yezidilerin Tarihi"* 85.
[78] Bozan, "XVI. Asırda Bitlis ve Çevresinde Yezidiler", 130.

Yezidiler dört asır gibi uzun bir süre Osmanlı hâkimiyetinde bulunmalarına rağmen çok az değişim yaşamış, neredeyse kendileri gibi kalmışlardır. Osmanlı dört asırlık süre boyunca bölgeye belli bir idareci veya bir teşkilat dahi atamamıştır. Bu nedenle 16-20. yy'ları aralığında Sincar bölgesine hükmeden Osmanlı'nın buralara fiilen değil, ismen hükmettiği ileri sürülmüştür. Yezidiler ise bu süre zarfında coğrafi ayrıcalığı kullanmış, yol kesme ve civar kabilelere saldırmayı adet haline getirmiş devletlerin resmi postacılarını dahi soyacak bir hal almışlardır.[79] Bu durumları devletin kendilerine daha çok harami şeklinde muamele etmesine, birçok paşa ve kabilenin birleşerek üzerlerine seferler düzenlemesinde etkili olmuştur.[80] Söz konusu seferler ile kimi zaman ganimet elde etme ve hâkimiyet alanını genişletme hedeflenmiş, bu hedefin gerçekleşmesi için bazen Yezidi olmayanların öldürülmesi yoluna da gidilmiştir.[81]

Osmanlı valilerinin ise imparatorluğun tebaası olan Yezidiler'e sahip oldukları inançlarından ziyade sebep oldukları tedhiş eylemlerinden dolayı müdahale ettikleri görülmektedir.[82] Tespit edebildiğimiz kadarıyla 16. ile 18. Yüzyılları arasında gerçekleştirilen seferlerin hiçbirisinde Yezidilerin ihtidası temel amac değildir. Daha çok Yezidiler'in sebep oldukları taşkınlıkların giderilmesi ve Yezidiler'in terbiye edilmesi ön plandadır. Yezidiler'in soygun ve baskınları neticesinde gerçekleşecek olan savaşta yer alan asker ve aşiretlerin motivasyonunu artırmak ve seferin meşruiyyetini sağlamak amacıyla Yezidiler'in inançlarına vurgu yapılmış, sefere dini bir nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır.[83] Ancak bu seferlerin hiçbir şekilde kalıcı çözümler getirmediği görülmüştür.[84]

Devlet-i Âliyye açısından Yezidi sorunu devlet gündeminin merkezinde olmamıştır. Bu yüzden devlet Yezidi sorununun bölgedeki paşalar ve aşiretler eliyle

[79] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 483484; Guest, "*Yezidilerin Tarihi"* 111.
[80] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 485.
[81] *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1/309; Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 495.
[82] *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1/91.
[83] *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1/309.
[84] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*. Mukaddime Zin.

giderilmesine müsaade etmiştir.[85] Devlet açısından vergisini verdikten sonra tebaanın inanç farklılığı problem olarak görülmemiş ve inanç hürriyeti devletin garantisinde kabul edilmiştir.[86] Osmanlı padişahı Sultan Selim'in Yezidi Dasni aşiretiyle Sünni-Şafii Soran aşiretine karşı ittifak kurması[87] Yezidilerin o dönemde sahip oldukları Şeyh 'Adî'inin yüceltilmesi gibi bazı aşırı inançların kendileriyle ilişki kurmaya engel teşkil etmediği görüşünü desteklemektedir. Ancak bununla beraber devletin Yezidilerle ilgili sorunların çözümünde genel olarak diyalog veya farklı çözüm yolları bulmaktan ziyade askeri müdahaleyi öncelediğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

5. 19. Yy. Öncesinde Yezidi İsyanları ve Osmanlı Yezidi Politikası

19. yy' öncesinde Osmanlı'nın Yezidi politikası taşkınlıklara sebep olan Yezidiler'in bölge valileri ve civar aşiretler eliyle terbiye edilmesi şeklindedir.[88] Ancak bu ıslah etme girişimine uhrevi bir niteliğin kazandırılmaya çalışıldığı da görülmektedir. 1638'de Diyarbakır valisi Melek Ahmet Paşa'nın Yezidilere düzenlediği sefere katılan ve Guest tarafından da paşanın yeğeni olduğu ileri sürülen[89] Evliya Çelebi (ö. 1682)'nin aktardıkları kendi döneminde Yezidiler'in nasıl algılandığı ve kendilerine karşı nasıl hareket edildiği hakkında izler taşıması açısından önemlidir. Evliya Çelebi Mardin köylerini yağmalamaları, tüccarlara baskınlar düzenlemeleri nedeniyle Paşa'nın Yezidilere sefer düzenlendiğini, bu seferle ganimet elde etmekle birlikte Kerbela şehitlerinin intikamının alınmasının da hedeflendiğini aktarmaktadır. Evliya Çelebi Melek Ahmet Paşa ordusunun binlerce Yezidi'yi öldürerek elde ettiği başarı sonrasında "İnşallah Paşa'nın eliyle Kerbela şehitlerinin intikamı alınmıştır" demektedir. Yine Melek Ahmet Paşanın Van taraflarına düzenlediği bir seferin anlatımında paşanın ordusunu İslam ordusu şeklinde, paşanın kendileriyle savaştığı toplulukları ise Hariciler olarak nitelemekte ve yapılan bu savaşı Haricilerle yapılan savaş olarak

---

[85] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 495.
[86] Ekrem Akman, "İtaat, İtikat ve Askerlik Üçgeninde Osmanlı'da Devlet-Yezidi İlişkileri", *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/1 (30 Haziran 2021), 123.
[87] Şeref Hân, *Şerefnâme*, 306-309.
[88] Nuri, *Abede-i İblis*, 42.
[89] Guest, "*Yezidilerin Tarihi*", 93.

tanımlamaktadır. Bitlis yöresindeki bazı aşiretlerle yapılan savaş anlatılırken ise "en sonunda Hanefi Müslümanlarının eliyle Yezidi eşkıyalarının boyunları kesildi" denilmektedir. Yine yerde yaralı halde bulunan Van askerlerinin kimisi Allah, kimisi La ilahe illallah, kimisinin de Muhammed Rasulullullah derken paşa askerleri tarafından boyunlarının vurulup kellelerinin alındığı, kimi askerlerin ise yanında kelle taşımayıp öldürdüğü kişi sayısını ispatlamak amacıyla burunlarını ya da kulaklarını kesip kendisiyle götürdüğünü aktarır. Evliya Çelebi seferler neticesinde elde edilen ganimetleri yeni seferlere teşvik edercesine anlattıktan sonra "Yezidiler'in Kerbela vakasından bu yana böyle bir tokat yememiş olduklarını" belirtir. Yine savaşacak askerlerin motivasyonunu artırmak amacıyla çavuşların askerlere "Bilin, agâh olun gaziler! Bugünkü gün Kerbela cengidir ki önünüzde bütün hasımlarımız Yezidi, Haliti ve Cekvani Kürtleridir"[90] şeklinde ifadeler kullandıklarını aktarır. Aynı tablo Evliya Çelebi'den önce yaşamış ve Bitlis emiri soyundan gelen Şerefhan'ın 1597'de yazdığı[91] Şerefnamede de görülmektedir. Yezidileri mürted olarak tanımlayan Şerefhan[92] Yezidileri Yezid b. Muaviye taraftarı itikadı bozuk olarak nitelemekte,[93] Yezidilerle yapılan savaşın kazanılmasını ise "Hüseyniler muzaffer oldular"[94] şeklinde ifade etmektedir.

18. Yüzyıl Yezidilerin oluşturduğu kaos ve buna karşılık Osmanlı paşalarının askeri seferler düzenlediği yüzyıl olmuştur.[95] 1715'te Melik Muzaffer Gazanfer Aslan Paşa Yezidiler'in yol kesme ve talan eylemlerinden dolayı Yezidiler üzerine bir sefer düzenler ve onları bozguna uğratır. Müslümanların yaşadığı Hatuniye yerleşimindeki kaleye sığınan Yezidiler çevre Müslümanların paşadan ricası üzerine affedilirler. Ancak Müslüman askerlere ok atmaya devam etmeleri nedeniyle paşa kaleye tekrardan hücum

[90] Evliyâ Çelebi *Seyahatnâmesi*, 1/91-97, 308-315.
[91] Guest, "*Yezidilerin Tarihi*", 8.
[92] Şeref Hân, *Şerefnâme*, 250.
[93] Şeref Hân, *Şerefnâme*, 135.
[94] Şeref Hân, *Şerefnâme*, 308.
[95] Araştırmanın sınırlarını aşmamak adına düzenlenen seferlerin bir kaçı üzerinden konu ortaya konulmaya çalışılmıştır. 18. yy da Yezidi isyanlarını daha detaylı olarak Azzavi'nin *Târîhu'l- Yezîdiyye* eserinin 110-131 sayfalarına müracaat edilebilir.

eder ve birçoğunu öldürür.[96] Yine 1734 yılında yanlarına alıkoydukları malların alınması için Bağdat valisi Ahmet Paşa tarafından Yezidilerin üzerine askeri bir birlik gönderilir. Birlik alıkonulan malları geri alarak döner. 1753 yılında Bağdat valisi Süleyman paşa Sincar bölgesindeki Yezidilere sefer düzenler ve bu sefer sonucunda Yezidilerden bin adam, paşa ordusundan ise iki yüz civarı asker can verir.[97] Yine Muhammed paşa 1794 yılında Musul'dan hareket ederek Sincardaki yezidilere sefer düzenlemiştir.[98] Bağdat valileri ve civar kabileler bu yüzyılda neredeyse her yıl bir şekilde Sincar bölgesinde yaşayan Yezidilere sefer düzenlemişlerdir.[99]

Evliya Çelebi ve Şerefhan örneği 16 ve 17. yy zihin dünyasını anlamamız açısından önem arz etmektedir. Şerefname ve Seyahatname eserlerinden yaptığımız bu aktarımdan hareketle Yezidiler'in bu dönemde İslam ile ilişkisi kalmayan sapkın bir taife şeklinde muamele gördüğünü söyleyebiliriz. Yine Yezidiler'in köylere yaptıkları baskınlar ve ticaret kervanlarını soymaları nedeniyle kendilerine Osmanlı paşaları ve civar aşiretler tarafından seferler düzenlendiğini görmekteyiz. Bu seferler ile bazen Kerbelâda şehit edilen Ehl-i Beyt mensuplarının, bazen de Hz. Ali'ye isyan edip onu şehit eden Haricilerden intikam alındığı vurgusu yapıldıgını, böylece seferlere tarihteki yaşanmışlardan hareketle kutsal bir nitelik kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Siyasi yönü pek bulunmayan yol kesme, köylere baskın gibi taşkınlıklar neticesinde vuku bulan savaşların bu şekilde Yezidiler'in sapkın ilan edilen inançlarıyla ilişkilendirilmeşi, tarihsel-dini bir arka plana dayandırılarak gerçekleştirilmesi mevcut pozisyonun meşrulaştırılması amacıyla geçmişin işlevsel bir argüman olarak kullanıldığını göstermektedir.

Osmanlı'nın gerilemeye girdiği 18. yy' ise Yezidiler'in yağma ve talandaki altın çağıdır.[100] Bu dönemde Yezidiler ticaret kervanlarına ve köylere baskınlar düzenlemekte

---

[96] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 115; Turan, "Yezidiliğin Aslı Kurucusu Ve Tarihçesi", 68.
[97] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 118.
[98] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye*, 124. Daha detaylı bilgi için Azzâvi' nin *Târîhu'l- Yezîdiyye* adlı kitabının 110-131 kısmından 18.yy da gerçekleşen olaylara ulaşılabilir.
[99] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 493.
[100] Guest, "*Yezidilerin Tarihi*", 111.

dirler.[101] Osmanlı paşaları ise en küçük olayı bile Yezidilere sefer düzenlemek için bahane edip sefere çıkarlardı. Kimi zaman ise bölge âlimlerinin Yezidiler'in kâfirlikleri akkında verdiği fetvalar ileri sürülerek kendilerine karşı sefere çıkılırdı.[102] Tüm bu veriler neticesinde 16-18. Yy' da ortaya çıkan Yezidi sorunlarında Osmanlı'nın Yezidi politikasının sorunları diyalog veya ihtida politikasından ziyade paşalar eliyle, askeri müdahalelerle giderme şeklinde olduğu söylenebilir.

[101] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 183.
[102] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 111.

BİRİNCİ BÖLÜM

19.YY OSMANLI YEZİDİ İLİŞKİLERİ

1. 19. yy Osmanlısında Genel Siyasi Durum

16 ve 17. Yüzyılda gücünün doruğunda olan Osmanlı devleti çok geniş bir bölgeye hükmetmekteydi. 1699 Karlofça antlaşmasıyla Avrupa' da toprak kaybetmeye başlayan Osmanlı 18. yy'ın sonlarına gelindiğinde askeri, sanayi ve teknolojik birçok açıdan Avrupalı devletlerin gerisindeydi.[103] Akdeniz kıyılarının büyük çoğunluğunu üç buçuk asır hâkimiyeti altında tutmayı basarmış, karadan Avrupa'nın içlerine kadar ilerlemiş, Balkanlar'da beş asırdan fazla kalmış olan Osmanlı, kendi iç sorunu olan Mısır sorununu dahi İngiltere, Avusturya ve Rusya gibi devletlerle işbirliğine girip askeri yardımlarını elde ederek çözmeye çalışmıştır.[104] 18. yy'a kadar Osmanlı padişahları tarafından Avrupalı bazı devletlere Padişah'ın inayeti olarak tek taraflı verilen kapitülasyonlar, 1718'de imzalan Pasarofça antlaşmasıyla artık iki taraflı olarak uygulanmış ve Padişah'ın tek taraflı üstünlüğü kalmamıştır. Sahip oldukları kapitülasyonları ileri süren Avrupalı devletler daha fazla hak ve imtiyaz elde etmek için sürekli Osmanlıya baskı kurmaya çalışmışlardır.[105]

---

[103] Mehmet Hacısalihoğlu, "Toplumsal Tarih" 164 (2007), 58-64.

[104] Yurdaer Abca, *Yezidilik Ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 72-73.

[105] Uğur Kurtaran, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti İle Avusturya Arasındaki Ticaret Antlaşmaları ve Yaşanan Değişimler (1718-1791)", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Yıl 9, Sayı (2, Aralık 2016), ss. 744-769, 757 vd.

Devletin iyice zayıfladığı 19. Yüzyılda batılı devletler Osmanlının iç işlerine karışmak için her türlü yolu kullanacaktır.[106] Osmanlının 16. Yüzyılda mücadele ettiği Safevilerin yerini bu dönemde sıcak denizlere inmeyi hedefleyen Rusya almıştır. Osmanlı bu dönemde Rusya ile birçok kez savaşmak zorunda kalmıştır. 1768-1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile biten altı yıllık savaş, 1787-1792 Yaş Antlaşması ile biten beş yıllık savaş, 1807-1812 Bükreş Antlaşması ile biten beş yıllık savaş, 1853-1856 Paris Antlaşması ile biten savaş, 1877-1878 Ayestefanos Antlaşması ile biten savaşlar bunlardan bazılarıdır. Yalnızca Rusya ile gerçekleşen savaşların sıklığı ve uzunluğu dahi Osmanlı'nın bu dönemde içerisinde bulunduğu durum açısından bilgi vericidir.[107]

Yeni Çağ Avrupa'sında yaşanan düşünsel ve manevi değişim etkisini siyasi, sosyal ve askeri gibi birçok alanda göstermiştir. Orta Çağ'da var olan derebeyliklerin yerini devletin bir merkezden yönetildiği krallıklar almıştır. Otoritelerini halklara dayandıran bu krallar güç ve etkilerini artırmak için halkların ulus kimliklerini öne çıkarmış, ulus devletlerin kendi çıkarlarını öncelemişlerdir. Birbirinden farklı birçok ırk, dil, kültüre sahip olan Osmanlı imparatorluğu Fransız ihtilaliyle dünyaya yayılan milliyetçilikten 19. Yüzyıl itibariyle olumsuz etkilenmiştir. İhtilal sonrasında birçok millet kendi bağımsızlığını elde etmenin yollarını ararken Fransa, İngiltere ve Rusya gibi batılı devletler Osmanlı tebaasındaki gayrimüslimleri isyan etmeleri noktasında kışkırtmaya çalışmışlardır. Nitekim bu kışkırtmaların da etkisiyle 1804-1817 Yıllarında Sırp İsyanı, 1820-1829 Yunan İsyanı gerçekleşmiştir. Bu durum imparatorluk bünyesindeki ulusalcı-ayrılıkçı hareketler için örneklik teşkil edecek, ayrılıkçı isyanların artmasına neden olacaktır. Yine batı da gerçekleşen sanayi devrimi ve ulus devlet yapısı batılı devletlerin askeri alandaki teknik ve sistemsel ilerleyişleri Osmanlıyı da bir takım icraatlarda bulunmaya sevk edecek, anayasal sistem, zorunlu eğitim, vatandaşlık ve zorunlu askerlik uygulaması gibi yöntemleri kullanarak bu gelişmelerin olumsuz

[106] Mehmet Hacısalihoğlu, "Toplumsal Tarih" 164 (2007), 58-64.
[107] Mehmet Hacısalihoğlu, "Toplumsal Tarih", 164 (2007), 58-64.

etkilerine karşı koymaya çalışılacaktır. Bu amaçla Yeniçeri ordusu yerine modern ordu kurmaya çalışılmış, Tanzimat ve Islahat fermanları ilan edilmiştir[108]

19. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti birçok cephede gerçekleşen ve uzun süren savaşlar, Fransız İhtilalinin yaydığı ulusalcılıktan kaynaklanan iç isyanlar, sanayi devrimi sonrasında batıda gerçekleşen askeri ve teknik gelişmelerin olumsuz etkileriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti değişen şartlara kendi gerçekliğine uygun çözümler ile ayak uydurmaya çalışmıştır. Eski gücünün sarsılmış olması, çeşitli millet, din ve mezhepler arasında var olan birlikte yaşama kültürünün bozulmaya yüz tutmuş olması Osmanlıdaki azınlıkların imparatorluktan kopma eğilimleri gibi birçok etken Osmanlının bu mücadelede başarılı olmasını olumsuz etkilemiştir.[109]

2. 19. Yüzyılda Yezidiler

2. 1. Sosyo-Kültürel Durum

Yezidilerin nüfuslarının tespiti her zaman için problem teşkil etmiştir. Bu konuda sıhhatli istatistiksel bilgilerin olmayışı farklı rakamların ileri sürülmesine sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte 19 yy. yüzyılda Şeyhan ve Musul'un Sincar bölgesinde yoğun olarak yaşadıkları görülmektedir. Yine yoğun olmamakla birlikte Bakü'den Hatay ve Haleb'e kadar geniş bir coğrafya'ya yayılmışlardır. Göçlerle gittikleri Tiflis ve Erivan bölgelerinde de bulunmaktadırlar.[110] Yoğunluklu yaşadıkları Sincar'ın birçok yamaç ve dağların aşılmasıyla ulaşılan coğrafi bir yapıda olmasının da etkisiyle Yezidiler, önemli yerleşim yerlerinden soyutlanmış bir halde yaşamlarını devam ettirmiştir. Bu durum Yezidiler'i dış etkilerden muhafaza etmiş; içine nüfuz edilmesi zor bir topluluk olmalarında da etkili olmuştur. Ayrıca siyasi zayıflıklarına rağmen uzun süre yapılarını korumaları avantajını da sağlamıştır.

[108] Mehmet Hacısalihoğlu, "Toplumsal Tarih", 164 (2007), 58-64.
[109] Abca, *Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, 65.
[110] Mehmet Şerefettin YaltIkaya, "Yezîdîler", 12.

Sosyal hayatlarında Yezidiler'in bir kısmı göçebe ya da yarı göçebe hayatı yaşarken diğer bir kısmının ise köylerde yerleşik hayat sürdüğü görülmektedir.[111] Yerleşik hayatta olanlar xani denilen basit evlerde yaşarlarken göçebeler ise çadırlarda yaşamaktadırlar. Ev eşyası olarak basit birkaç eşya bulundurmakta,[112] tarım ve hayvancılık ile geçinmektedirler.[113] Bölgenin kuzeyi birçok yamaç ve vadiden sonra suyu bol olan nehirlerin bulunduğu ve nüfusun yoğunlaştığı ovalardan oluşur. Coğrafyada düzlüğün az olmasından dolayı küçük bir toprak parçası için çekişmeler her zaman olagelmiştir.

Yezidi ailede baba evin reisidir. Ailenin yönetimi babanın gözetimindedir. Evlilikler erken yaşlarda yapılmakta ve genelde kendi kast tabakası arasında olmaktadır. Boşanma yasak değildir. Ölen kişi şeyh ya da pir tarafından özenle yıkanıp kefenlenir ve Şeyh 'Adî türbesinden getirilen az bir topraktan ağzına koyularak defnedilir.[114]

2. 1. 1. Siyasi Durum

Yezidiler tarihleri boyunca birçok yıkıma maruz kalmış olmalarına rağmen sahip oldukları coğrafya ve askeri yeteneklerinden dolayı hiçbir zaman tam olarak itaat altına alınamamışlardır. Daha çok birbirlerinden bağımsız aşiretler olarak varlık göstermişlerdir. Bu yüzden ortak düşman kabul edilen dış düşmana karşı mücadelede bile küçük ve kişisel çıkarların büyük menfaatlere kurban edildiği olagelmiştir. Yezidi toplumu ağaların yönettiği aşiretler, mâkullerin (seçkinlerin) yönettiği oymaklar şeklinde varlık göstermiştir. Ağa unvanındaki lider, bir hükümdarın tüm yetkilerine sahiptir. Topluluğu ilgilendiren tüm önemli mevzularda kararı o verir. Savaş ve barış kararı ondadır. Ağa aşirete ismini veren en büyük atanın neslinden seçilir. Bu seçim genelde eşrafın seçtiği büyük kardeş şeklinde olmuştur. Ancak bu husus değiştirilemez değildir. Yine Yezidi siyasi geleneği bir saltanat biçimi de değildir. Yönetici beklenen güveni göstermezse Şeyhan Emiri tarafından azledilir. Aşiretler arası dostluk ve düşmanlık

[111] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 128.
[112] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 138-140.
[113] Mehmet Şerefettin YaltIkaya, "Yezîdîler", 15.
[114] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 143-148.

değişkendir. Ezeli düşman veya dost aşiret yoktur. Menfaatlere göre değişken ilişkiler söz konusudur.[115] Tüm Yezidi aşiretler tarafından lider olarak kabul edilen "Emir" dini ve siyasi işleri idare eder. Hangi kasttan-aileden olursa olsun tüm Yezidiler Emire itaat ve saygı göstermek zorundadırlar. Emirin seçimi ve azlinde belirli bir kural ya da uygulama yoktur.[116] Aileden her birey Emirlik hakkını kendisinde gördüğünden aile içi çekişmeler olmaktadır.[117] Yezidi toplumu ilerleyip modernleştikçe, kendi hak ve sorumluluklarını öğrendikçe Emirlerin söz konusu yetki ve itaatleri azalmaktadır. Son dönemlerde Emirliğin durumu neredeyse tarihte kalmış gibidir. 19. Yüzyıldaki Yezidi Emirlerin bir kısmı şunlardır; 1809 yılında Emirleri Çolo Beg'in oğlu Hasan Begdir. Daha sonra Abdi Beg, Salih Beg, Hadi ve Süleyman Begler olmuştur. Ali Beg İnce Bayrakdar Muhammed Paşa Tarafından Musul valiliğinin dördüncü yılında (1838) öldürülmüştür. 1841'de Ali Beg'in oğlu Hüseyin Beg Emir olmuştur. İstanbul'da Sultan Abdülmecid ile görüşmüş, lütfunu ve takdirini kazanmıştır. Hüseyin Beg'in oğlu Ali Beg ise (ö.1913) babasından emirliği devralır. Said Beg de babası Hüseyin Begden, Hüseyin Begden ise İsmail Beg Çol (ö.1933) devralır.[118]

2. 1. 2. Yezidiler ve Batılı Devlet İlişkileri

On dokuzuncu yüzyıla büyük oranda insan ve toprak kaybıyla giren Osmanlının batılı devletlerle mücadelesi içerde de devam etmekteydi. Osmanlı tebaası içerisinde bulunan etnik ve dini azanlıklar ile Batini yapılar batılı devletlerin Osmanlı içişlerine müdahalesi için işlevsel bir araç olarak değerlendirilmiştir.[119] Bu sebeple 1800'lü yıllar karşımızda batılı seyyahların Osmanlı topraklarında çokça araştırma yaptığı, etnik ve azınlık gruplarla dostluklar kurdukları bir dönem olarak durmaktadır.[120]

---

[115] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 153-184.
[116] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 33.
[117] Azzâvî, *Târîhu'l- Yezîdiyye,* 90-91.
[118] Demlûcî, *el-Yezîdiyye,* 17, 22-27.
[119] Akman, "İtaat, İtikat ve Askerlik Üçgeninde Osmanlı'da Devlet-Yezidi İlişkileri", 134.
[120] Guest, *Yezidilerin Tarihi*, 165.

Söz konusu dönemde batılılar yayılmacı veya misyoner amaçlarına hizmet etmesi amacıyla Yezidileri de araştırmaktaydılar.[121] Musul'a gönderdikleri konsolos, arkeolog ve seyyahlarla Yezidiler hakkında bilgi toplamakta, toplanan bilgileri ülkelerine servis etmekteydiler.[122] Batılılar gönderdikleri müsteşriklerin halk ve yöneticiler tarafından kabul görüp kucaklanması için tıbbi anlamda yetenekli olmalarını önemsemekteydiler. Tıp doktoru niteliğindeki bu batılı seyyahlar yöneticilerin ve halkın güvenini kazanmaya çalışmışlardır.[123] Nitekim Grant gibi tıp alanında yetkin olan batılı oryantalistler İnce Bayraktar gibi Osmanlı paşaların dahi güvenlerini kazanmayı becermişlerdir.[124]

Yezidilerin bu dönemde birçok batılı devletle irtibat halinde oldukları görülmektedir. Öyle ki 1828 Yılında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşında bazı Yezidi liderler Rus generallerle iletişim sağlamış, kendilerine yardım etmeleri halinde Osmanlıya karşı savaşabileceklerini bildirmişlerdir.[125] Neticede 1828-1829 Rus-Osmanlı Savaşında Hasanlı aşiretinden Yezidiler bir müfreze olarak Rusların yanında yer almışlardı.[126] Söz konusu dönemle alakalı olarak Rus yazar Alexander Puskin; Sincar bölgesinde yasayan Yezidiler'in silahlı süvarilerden müteşekkil birlikler şeklinde birçok kervan bastığı, Müslümanların mallarını yağmalamakla birlikte onları öldürdüklerini bildirir.[127] Yine Müsteşrik Sykes Yezidi liderlerinden Hemo Şero ile geçen diyaloğunda şeyh Hemo'nun;"Şayet Türkiye ile İran arasında bir savaş patlak verirse Sincarlılar (Yezidiler) olarak ulaşabildiğimiz tüm Müslümanları öldürürüz" şeklindeki sözü üzerine etrafındaki kalabalık grubun şeyh'in söylediklerini övücü sözlerle desteklediklerini aktarmaktadır.[128] Yezidi Emirlerinden olan İsmail Beg Çol'un 20. yy' da birçok batılı devlet yetkilileriyle gerçekleştirdiği görüşmeleri bizzat kendisi tarafından aktarılmaktadır. Ermeni liderlerle görüşmesinde Yezidiler'in Müslüman olmadıkları ve

[121] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 342.
[122] Ufuk. Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk: Osmanlı Yezidileri (XIX. ve XX. Yüzyıllar)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 7 (2002), 138.
[123] Guest, *Yezidilerin Tarihi*, 141.
[124] Guest, *Yezidilerin Tarihi*, 150-151 bkz.
[125] Abca, *Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, 64.
[126] Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk", 138.
[127] Abca, *Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, 65.
[128] Guest, "*Yezidilerin Tarihi*", 245.

Ermeni statüsünde kabul görmek istediklerini ifade ederken Rus liderle görüşmesinde kendilerine resmi statü verilmesini talep eder.[129] Rus lidere "Rusya'nın kılıcının birgün Cebel Sincar'a hükmedeciği ve Yezidileri Müslüman zulmünden kurtaracağı" temennisini belirtir.[130] İngiliz generallerle yaptığı görüşmede ise Osmanlı devletine karşı İngiliz generallerle çalışmaya hazır olduklarını beyan etmekte ve İngilizlerden yüklü miktarda mali destek alır.[131] Yezidilerin 1849'da Sultan Abdülmecit döneminde İngiliz büyükelçisinin aracılığıyla askerlikten bedel ödemek şartıyla muaf tutulmaları batılı devletlerle ilişkilerini ortaya koyması açısından önemlidir.[132]

Yezidilerin Ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı'dan ayrılmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Batılıların Osmanlı içerisindeki Yezidileri tanıma ve onlar üzerinden emperyal hedeflere ulaşmayı amaçladığı görülmektedir. Bu amacın gerçekleşmesi için batılı devletler öncelikle Yezidileri daha yakından tanımak için seyyah-antropolog kılığındaki müsteşrikler üzerinden ön çalışma yaparlar. Daha sonra ise birçok batılı devlet yetkilileri Yezidilerle ile irtibata geçer ve Osmanlı aleyhindeki çalışmalarda onlardan yararlanmışlardır.

3. Tanzimat Fermanı ve Zorunlu Askerlik

Osmanlı açısından birçok cephede gerçekleşen uzun savaşlar, Fransız ihtilalinin yaydığı ulusalcılıktan kaynaklanan iç isyanlar, sanayi devrimi sonrasında batıda gerçekleşen askeri ve teknik gelişmeler karşısında mücadele etmek zorunda kaldığı[133] ve devlet açısından en uzun yüzyıl olarak nitelen 19. yy sancılı bir dönemdir.[134] Bu asır imparatorluğun gücünün zayıfladığı, gayrimüslim tebaa içerisinde ayrılıkçı düşüncelerin yaygınlık kazandığı asır olmuştur. Bu dönemde devletin çöküşünü önlemek amacıyla atılan birçok adım olmuştur. Bu önemli adımlardan birisi de Tanzimat Fermanı'nın ilan

[129] Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu*, 17, 24-25.
[130] Guest, "*Yezidilerin Tarihi*", 245.
[131] Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu*, 17.
[132] Abca, *Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, 79; Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 116.
[133] Abca, *Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, 65.
[134] Mehmet Yalçınkaya, *Musul Meselesi Bağlamında Osmanlı Devletinin Son Dönemlerinde Yezidiler* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 103.

edilmesidir. Ferman 3 Kasım 1839'da Topkapı Sarayı Gülhane Meydanı'nda padişah ve beraberindeki bürokratik heyetler eşliğinde ilan edilmiştir.[135] Fermanın getireceği yeniliklerden birisi de askerliğin vatani bir görev olarak tanımlanmasıyla tüm Osmanlı tebaasının askerlikten sorumlu tutulması olacaktır. Devlet askerliği tüm vatandaşlarına zorunlu kılmakla bir takım amaçlara ulaşmayı hedeflemiştir. Böylece devlet askere alımları tek elden yürütecek ve yeniçeri ocağının kapatılmasıyla oluşan muhtemel sıkıntılar da giderilmiş olacaktı.

3. 1. Osmanlı'nın Askerliği Zorunlu Kılma Gerekçeleri

Batıda yaşanan gelişmelerden bir tanesi de halkın zorunlu eğitim ve askerliğe tabi tutulmasıyla devlete daha sadık bir vatandaş kişiliğinin oluşmasının sağlanmasıydı. Bu yolla mevcut ideoloji vatandaşlara verilerek, vatandaşlar ulus devlet anlayışıyla devletlerine daha fazla bağlanmış olacaktı. Ordu sisteminde sıkıntı yaşayan Osmanlı da batıdaki bu gelişmeyi kendi gerçekliğine göre değiştirerek uygulamaya çalışmıştır. Bu ferman ile tüm Osmanlı tebaası vatandaşlık hakları açısından eşit sayılmış, devlete karşı görevlerinde de aralarında fark olmaksızın müsavi kabul edilmiştir. Böylece tüm vatandaşlar Osmanlıcılık fikri ile devleti kendi devleti bilip sahiplenecekti. Bu sayede inancı her ne olursa olsun tüm vatandaşlar devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmek ve devletinin sadık bir vatandaşı olmak için çaba sarf edecekti.[136] Tanzimat fermanıyla yayınlanan ve Osmanlı-Yezidi ilişkilerindeki sorunların artmasına sebebiyet veren zorunlu askerlik kanunundaki amaçlardan bir tanesi de Yeniçeri Ocağının kapatılmasıyla oluşan boşluğun kapatılmak istenmesiydi.[137] Daha önce devlet asker ihtiyacının bir kısmını eyaletlerdeki valilere verdiği talimatlar ile sipariş etmekteydi. Bu uygulama halkın mağduriyetler yaşamasına sebep olduğu gibi keyfi muamelelere de neden olmaktaydı. Tanzimat Fermanı ile askere alma kanunu belirlenerek askere alma sistemi ve süresi bir düzene bağlanmış olacaktı. Böylece askere alınacak kişi sayısının bölgenin insan kaynağı potansiyeliyle orantılı olarak belirlenecek; yerleşim yerlerindeki

---

[135] Abca, *Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, 65, 73.

[136] Mehmet Hacısalihoğlu, "Toplumsal Tarih"; Ali Akyıldız, "Tanzimat", 40/1-10.

[137] Ufuk Gülsoy, "Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerliklen Muafiyet Vergisi: Bedel-i Askerî (1855 - 1909)", *Tarih Dergisi* 37 (05 Temmuz 2011), 94.

ziraat ve ticaret gibi alanlarda oluşacak muhtemel sıkıntıların önüne geçilmiş olunacaktı.[138] Daha önce uygulanan daimi askerlik uzun süre kışlalarda kalan askerlerde savaşlara karşı isteksiz olma ve sorumluluklarını yerine getirmeme gibi sıkıntılara sebep olmaktaydı. Askere alımların tüm vatandaşlara genelleştirilmesi, kura sisteminin uygulanması ve askerliğin belli bir süreliğine yerine getirecek olması daimi askerlik ile oluşan bu sıkıntıları giderecekti.[139] Ancak devletin ferman ile uygulamaya koyduğu yenilikler tebaa tarafından benimsenmedi. Müslümanlar gayrimüslimlerle eşit tutuldukları için değişimi eleştirirken gayrimüslimler de kendilerine sunulan hakların yetersizliğinden şikâyet etmekteydiler.[140] Yine cihat ve gaza anlayışıyla cenk eden bir ordunun gayrimüslimlerle aynı safta bu gaye ile cenk etmesi pek mümkün görünmüyordu.[141] Bu nedenle devlet 1856'da ilan edeceği Islahat Fermanıyla gayrimüslimlerin askere gitme zorunluluklarını kaldıracak bedel-i askerî[142] (askerlik bedeli) ödemelerini yeterli bulacaktı. Böylece askere gitmek istemeyen gayrimüslimler gerekli bedeli ödeyerek askerlikten muaf olacaklardı.[143] Bu yolla devlet hem var olan memnuniyetsizliği gidermiş olacak hem de askere almış olduklarının giderlerinin bir kısmının karşılanmasını sağlamış olacaktı.

---

[138] Rıdvan Ayaydın, *Osmanlı Devleti'nde Askeri Yükümlülükler Ve Muafiyetler (1826- 1914)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 31-32.

[139] Ayaydın, *Askeri Yükümlülükler ve Muafiyetler*, 32.

[140] Mehmet Hacısalihoğlu, "Toplumsal Tarih"; Ali Akyıldız, "Tanzimat", 40/1-10.

[141] Erik Jan Zürcher (ed.), *Devletin Silahlanması Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003), 99-100.

[142] "Osmanlı devleti yüzyıllardır uygulamakta olduğu cizye vergisini 14 Mayıs 1855 itibarıyla kaldırdığını, gayrimüslimlerin de bu tarihten sonra Müslümanlar gibi askerlik hizmetini yerine getirmekle yükümlü olduklarını açıkladı. Bugüne kadar askerlik vecibesini yerine getirmekten istisna edilen sınıflar da artık sorumlu tutulacaktı. Avrupalı devletler cizyenin ilgasını Osmanlı'da yaşayan Hristiyanların menfaatine olduğu düşüncesindeydiler. Hatta bunun gerçekleşmesi için Osmanlı idaresine baskı dahi uygulamaktaydılar. Gayrimüslim tebaanın bundan sorumlu tutulabilmesi için onlardan alınan cizye vergisinden vazgeçilmesi gerekiyordu. Bâbıâli askerlik yükümlülüğünü tüm vatandaşlara zorunlu kılarak artan asker ihtiyacını karşılamayı, bedel-i nakdi verecekler ile de bozulan ekonomik düzeni sağlamayı amaçlıyordu. Osmanlı gayrimüslimlere önce şahsi bedel uygulayarak bizzat askere alımlarını sağlamaya çalıştı; ancak bunun gerçekleşmeyeceği ve çok daha büyük sorunlara kapı aralayacağı görülünce iane-i askerî vergisi(bedel-i nakdi) alınması kararı ile çözüm yoluna gidildi. Eylül 1855 cizye yerine ikame edilen "bedel-i askerinin. Başlangıç tarihi oluyordu." Gülsoy, "Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerliklen Muafiyet Vergisi", 93-107.

[143] Mehmet Hacısalihoğlu, "Toplumsal Tarih"; Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı", *Islahat Fermanı* (Türkiye Diyanet İslam Vakfı, 1999), 19/185-190.

Devletin askerlik vazifesini zorunlu koşma hedeflerinden birisi de tebaası arasında Osmanlıcılık anlayışının yaygınlaşmasını sağlamaktı. Gayrimüslimlerin bedel-i askerî ile bundan muaf tutulması arzulanan bu hedefin gerçekleşmesi açısından olumlu değildi. Ancak devlet gayrimüslimlerde gerçekleştiremediği bu gayesine Yezidiler, Tahtacılar gibi heretik tebaası üzerinden ulaşmayı hedefleyecekti. Ancak bu kez amaçlanan Osmanlıcılık düşüncesinden ziyade bu yapıların İslamlaşmasının sağlanması olacaktı.[144] Bu durum ise Yezidiler ile Osmanlı arasında var olan rahatsızlığın artmasına sebebiyet verecektir.[145]

3. 1. 1. Zorunlu Askerliğin Uygulanması

Tanzimat Fermanı ile uygulanmasına karar verilen zorunlu askerliğin hayata geçirilmesi pek kolay olmamıştır. İmparatorluk coğrafyasının genişliği ve orduda sıklıkla yaşanan sistem değişikliği gibi faktörler zorunlu askerlik kanununun uygulanmasını güçleştirmiştir. Bu ve başka etkenlerden dolayı Tanzimat Fermanı kararlarının hayata geçirilmesi uzun yıllar almıştır. Aynı durum zorunlu askerlik uygulamasında da yaşanmıştır.

Ferman ile askere alınacak kişi sayısının belirlenmesi amacıyla 1840 yılında nüfus sayımı yapılmıştır. Sonraki yıllarda uygulamanın daha sistemli olması amacıyla 1843'te ordu beş bölgeye taksim edilmiş, daha adilane uygulanabilmesi için ise 1846'da Kur'a Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile kışlalara alınacak askerlerin alımında oluşması muhtemel suiistimallerin önüne geçilmesi ve askerlik vecibesinin dini meşruiyetinin sağlanması hedeflenmiştir.[146] Kanun kimlerin askerlik yükümlüsü olduğu, askere alınacakların yaşı, asker kaçakları ve cezaları, askerden muaf olacaklar ve bedel-i askerlik gibi hususları detaylıca açıklamaktadır.[147] 1846 yılında yayınlanan Kur'a

---

[144] Akman, "İtaat, İtikat ve Askerlik Üçgeninde Osmanlı'da Devlet-Yezidi İlişkileri", 115.

[145] Yalçınkaya, *Musul Meselesi Bağlamında*, 102.

[146] Ayaydın, *Askeri Yükümlülükler Ve Muafiyetler*, 34-35.

[147] Faruk Ayın, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeralma Kanunları (1839-1914)* (Ankara: Ankara Genelkurmay Basımevi, 1994), 12.

*Kur'a Kanunu hakkında daha detaylı bilgi için Faruk Ayın, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Asker alma Kanunları* s. 11-19 ulaşabilirsiniz.

kanunu tüm Osmanlı diyarlarında aynı anda uygulamaya konulamadı. Arabistan coğrafyasında uygulamaya başlanması 1849 gibi yılları bulmuştur.

Tanzimat Fermanı ile askerlik yükümlüsü olan gayrimüslim sorunu hep tartışma konusu olmuştur.[148] Sorun yalnızca gayrimüslimlerle ilişkilerde değil Yezidiler gibi dini yapılarla ilişkileri de olumsuz etkilemiştir. Zira devlet zorunlu askerlik ile bünyesindeki bu yapıların İslamlaşmasını hedeflerken Yezidiler de Müslüman askerlerle karışıp kimliklerini kaybetmemek için askere gitmekte diretmişlerdir.[149] Söz konusu yapılar dışında sorun çıkaran bazı aşiretler de bulunmaktaydı. Genellikle merkezden uzak, ulaşım ve iletişimi zor yerlerde bulunan bu aşiretlerin yola getirilmesi için askeri seferler düzenlenmekteydi.[150] Zorunlu askerlik kanunu neticesinde Kura'ya dâhil edilerek askere alınmak istenen Yezidiler durumdan rahatsızlık duyarak ve kendilerinin de gayrimüslim değerlendirilip bedel vermek istediklerini açıklamışlardır.[151] 1849'da Sultan Abdülmecit döneminde İngiliz büyükelçisi Stradfor'un ve Musul konsolos yardımcısı Rassam'ın aracılığıyla zorunlu askerlikten bedel ödemek şartıyla muaf tutulmuşlardır.[152] Böylece Yezidiler, İslam hukuku tarafından tanınan bir dine mensup olmamalarına rağmen Ehl-i Kitab'a tanınan haktan yararlanmışlardır. Yezidilere askerlik hususunda sağladığı bu kolaylıktan dolayı Yezidi lideri Hüseyin Bey, Şeyh Nasır ve Yezidi aşiret liderlerinden bir grup sultana teşekkür mektubu gönderirler. Mektupta devlete ve sultana olan bağlılıklarını pekiştirirler, ecdatlarının 4. Murat döneminde Devlet-i Âli'nin ordusunda görev yaptıkları gibi kendilerinin de savaşlar neticesinde oluşan insan kaynağı sorunlarını aştıkları gibi seve seve silah altına gireceklerini belirtirler.[153]

Müslümanların gayrimüslimlerle karışmaya yanaşmaması, Yezidiler gibi dini yapıların kışlalarda Müslümanlar arasında erimemek için diretmesi, Müslüman tebaanın

[148] Faruk Ayın, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Asker alma Kanunları (1839-1914)*, 21.
[149] Akman, "İtaat, İtikat ve Askerlik Üçgeninde Osmanlı'da Devlet-Yezidi İlişkileri", 115.
[150] Ayaydın, *Askeri Yükümlülükler Ve Muafiyetler*, 76-77.
[151] Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk", 139.
[152] Abca, *Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, 79; Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 116.
[153] Abca, *Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, 79,106.

kışla şartlarının zorluğu ve olumsuz faktörleri bahane ederek [154] askerliğe yanaşmaması[155] gibi durumlar nedeniyle alınan tüm tedbirlere rağmen zorunlu askerlik uygulamasından istenen sonuç elde edilememiştir. Yezidiler açısından ise batılı devletlerin bürokrat ve elçilerinin devreye girmesiyle bedel ödeyerek bir süreliğine askere alınmaktan rahatladıkları görülmektedir.

3. 1. 2. Musul Valilerinin Zorunlu Askerlik Uygulamaları

Musul 19. yüzyılın ortalarına kadar Celili ailesi tarafından yönetilmekteydi. 1725 ile 1845 yılları arasında Musul'u idare eden Celili ailesi kendilerine ait bakanlar ve elçiler ile müstakil bir yönetim şekli ortaya koymuştular. Osmanlı ise idareyi kendi elinde tutma ortamı elde ettikçe Türk kökenli valiler atamayı öncelemiş, bu politikayla taşkınlık ve isyanlarla düzeni bozulmuş olan Musul'da istikrarı sağlamaya çalışmıştır.[156] Bununla beraber Osmanlı'nın Musul bölgesine gönderdiği valiler genelde sıkıntılı kimseler olmuştur. Bunda Sincar bölgesinin merkezi idareye uzak olması etkili olmuştur. Merkeze uzaklık söz konusu valilerin denetlenmesini zorlaştırmış, bu durum valilerin başına buyruk hareket etmelerine imkân sağlamıştır. Yine bölgeye gelen valilerin ehil kimseler olmaktan ziyade bürokratik hiyerarşide etkin kimselerden olmaları da merkezi idarenin bu bölgede yaşananlara göz yummasında etki ettiği düşünülmektedir.[157] Bununla birlikte paşaların Musul'da yaptıkları her zaman Bab-ı Alî tarafından onay görmemiştir. Paşaların başına buyruk hareket etmeleri neticesinde merkezi idare kimi zaman durumun araştırılması için teftiş heyeti göndermiş, kimi zaman ise yaptıklarından dolayı paşaları azletmiştir.[158] Gerek bölgede yaşanan olaylar ve taşkınlıklar gerek valilerden kaynaklı nedenlerden dolayı 19. yy' da Musul'da birçok

[154] Osmanlı son dönemlerindeki uzun savaşlar, zorunlu askerlik ve borçlar halka ağır vergi yükü olarak dönmüştür. Musul bölgesinde bu vergiler ve iktisadi sıkıntılar birçok soruna neden olmuş. Bu vergilerden ve zorunlu askerlikten kurtulmak için göçebe hayata geçen, yol kesip baskınlar düzenleyen ya da isyan eden birçok aşiretin doğmasında etkili olmuştur.

[155] Edip, "Zorunlu Askerlik Meselesi ve İhtida Siyaseti", 93-94.

[156] Saiğ, *Tarihu'l Mevsil*, 304, 310.

[157] Demlûcî, *el-Yezîdiyye*, 506.

[158] Harun Aktaş, *XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Yezidi Toplumu* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 68.

paşa değişikliği yaşanmış, öyle ki üç yılda peş peşe beş valinin değiştiği dahi olmuştur.[159]

1835 yılında Musul'a vali olarak atanan Bayrakdar Muhammed Paşa bozulmuş olan istikrarı sağlamanın mevcut askeri yapıyı güçlendirmekle gerçekleşeceğine karar verir. Bu amaçla herkes gibi Yezidilerden cebren olsa dahi asker göndermelerini ister. Yezidiler paşanın bu isteğine olumsuz cevap verince paşa Yezidilerin üzerine yürür ve birçok yezidinin ölmesiyle İmadiye'yi ele geçirir. Kaçmayı başaranlardan dolayı bir türlü tam başarı sağlanamaz.[160] Musul bölgesinde sürekli bir isyan, taşkınlık ve savaş hali devam eder. Merkezi yönetim 1842 yılında durumu düzeltmesi üzere bir diplomat olan Vezir Mustafa Reşit paşayı görevlendirir. Mustafa paşa savaşla diz çöktürülemeyen Yezidilerin şeyhlerine plan kurarak boyun eğdirmeye çalışır. Neticede Sultan tarafından kendisi için her türlü emân ve kefalet verildiğini ileri sürerek teslim olmaya ikna ettiği yezidi lideri Mir Kör'ü Sivas'ta öldürerek istikrarı sağlamaya çalışır. Ancak 1843' te Bayrakdar Muhammed Paşa'nın asker talebini iletmesi için gönderdiği elçiler Yezidiler tarafından öldürülünce paşa geniş askeri seferler düzenleyerek dağlık bölgedeki yerleşimlerini top yağmuruna tutar. Sonuçta birçok yezidi liderin de öldürülmesi ile isyan bastırılır. Böylece Bayrakdar Muhammed Paşa vergileri toplama ve asileri cezalandırma konularındaki başarısıyla Musul'da düzeni sağlamayı başarır.[161] 1849'da Sultan Abdülmecit döneminde İngiliz büyükelçisi Stradfor'un aracılığıyla Yezidiler zorunlu askerlikten muaf tutulurlar.[162] 1869-1872 yıllarına gelindiğinde Musul'un da bağlı bulunduğu Bağdat valiliğine Mithat Paşa atanır. Bu dönemde de Yezidiler taşkınlık yapmakta ve vergilerini vermemekte diretirler. Paşa her ne kadar cebir dışındaki yolları denediyse de Yezidiler taşkınlık ve itaatsizliğe devam ederler. Paşa biriken vergileri almak ve sükûneti sağlamak amacıyla 1869'da Sincar'a askeri sefer düzenler ve duruma müdahale eder.[163] 1872 yılında ise Yezidi erkeklerinden askere alınmaya uygun

[159] Guest, "*Yezidilerin Tarihi*", 174.
[160] Saiğ, *Tarihu'l Mevsil*, 311.
[161] Saiğ, *Tarihu'l Mevsil*, 310-314.
[162] Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 116.
[163] Korkmaz, "Midhat Paşa'nın Bağdat Valiliği (1869-1872)", 146.

olanların kayıtlarını yapması için Miralay Tahir Bey'i Şeyhan Yezidilerine gönderir. Tahir Bey'in çabaları sonuç vermeyince Rauf Paşa devreye girer. Rauf Paşanın tavsiyesi ile Yezidiler askere gitmeğe engel teşkil eden dini nedenlerini bir dilekçe halinde hazırlayıp Rauf Paşa'ya sunarlar. 1872 Dilekçesi olarak bilinen bu arzuhal sonrasında 1875 yılında Bab-ı Âli Musul ulemasının olumsuz görüşlerine rağmen Yezidilerin askerlikten muaf tutulmasını onaylar. Böylece Yezidiler'in askerlik nedeniyle Osmanlı ile yaşadıkları sıkıntılar kısa süreliğine azalmış olacaktır…[164]

19. yy'da Musul'da valilik yapan paşalar zorunlu askerlik ve diğer uygulamalarında kimi zaman başlarına buyruk hareket etmişlerdir. Bu şekil hareketleri merkezi idare tarafından her zaman kabul görmemiştir. Ancak devletin içerisinde bulunduğu sıkıntılar valilerinin kimi yanlış uygulamalarına göz yumulmasına neden olmuştur. 1849 ile 1872 yılları arasında devlet Yezidilerden askerlik bedeli olarak vergi almaya karar vermiştir. Ancak Yezidilerin vermeleri gereken vergileri zamanında vermemeleri ve taşkınlıklarda bulunmaları yerel idareyle karşı karşıya gelmelerine ve birçok askeri seferlerin düzenlenmesine sebebiyet vermiştir. Bu seferler ve sürtüşmeler batılı devletlerle ilişkilerinin artmasında ve günden güne Osmanlıdan kopmalarında etkili olmuştur.

3. 2. II. Abdülhamid ve Heyet-i Tefhimiyye, Heyet-i Islahiyye, Heyet-i Tahkikiyye Uygulamaları

Osmanlı-Yezidi ilişkileri açısından II. Abdülhamid (1876-1909) devri önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. İlkesel olarak sorunları nasihat ve uzlaşı ile çözmeyi önceleyen II. Abdülhamid, uzun süreden beri var olan Yezidi sorununu da bu yöntemle çözmek istemiştir. Padişah, Yezidileri İslam dininden yanlış düşüncelere sapmış bir topluluk olarak değerlendirdiği için öncelikle yapılması gerekenin vaaz ve irşat ile özlerine döndürülmeleri olduğuna inanmaktaydı. Yine Osmanlı açısından Irak bölgesindeki ehlisünnet dışı yapıların İslamlaştırılması girişimi dış devletlerin Osmanlı üzerindeki planlarını önlemek açısından da ayrı bir öneme haizdi. Bunun yolu da aynı

[164] Aktaş, *XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Yezidi Toplumu*, 46; Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk", 142.

şekilde Müslüman muallimler yoluyla kendilerine İslam'ın öğretilmesiydi. Zor kullanarak ıslah edilmeye çalışılmaları birçok sıkıntıyı beraberinde getirebilirdi. Bu nedenle yapılması gereken Yezidilerin ikna ve uzlaşı ile İslamlarının sağlanması ve askere alınmalarının gerçekleşmesiydi. Sultan II. Abdülhamid bu mühimmeyi gerçekleştirmek üzere içerisinde bir binbaşı, bir kolağası ve iki âlimin bulunduğu *"Heyet-i Tefhimiyye"* adında bir komisyon oluşturdu. Heyet söz konusu görevi vaaz vererek ve nasihatlerde bulunarak yerine getirecekti. Tefhim Heyeti'nin tüm çabalarına rağmen hiçbir gelişme sağlanamadı. Zira Osmanlı askerlik uygulaması ile Yezidilerin İslamlaşmasını hedeflerken Yezidi Mir'leri ve Şeyhleri de kendi tebaalarını kaybetmemek için bu uygulamaya karşı çıkmakta, heyet üyelerini engellemekteydi. Bu durum yezidi şeyhleri var oldukça herhangi bir başarının sağlanamayacağını göstermekteydi.[165] Yezidiler devletin bu isteğinden vazgeçmeyeceğini görmüş olacaklar ki 1892'de ara bir formül olarak askeri heyetten Hamidiye alaylarında askerlik yapma talebinde bulundular. Böylece Hamidiye alaylarını oluşturan aşiretlerle iç içe olmakla bugüne kadar kimliklerini korudukları gibi bugünden sonra da koruyacak, ehven-i şer'i tercih ederek bu sıkıntılardan kurtulacaklardı. Ancak düzenli ordunun alaylarında İslamlaşmaları hedeflenen Yezidilerin bu talebi söz konusu hedefin gerçekleşmesine engeldi. Bu yüzden askeri heyet Yezidilerin yeni talebini kabul etmedi. Aynı şekilde düzenli ordunun içerisinde müstakil birlikler şeklinde istihdam edilmeleri fikrini de onaylamadı. Heyet-i Tefhimiyye ile nasihat yolunun işe yaramadığını gören Osmanlı idaresi 1892'de strateji değiştirdi. Yumuşak dille ikna olmayan Yezidileri Ömer Vehbi Paşa'nın başkanlığında bulunduğu ve birçok yetkiyle donatılmış olan *"Fırka-ı Islahiyye"* adındaki askeri hamleyle yola getirmeğe karar verdi. Bu stratejinin başarılı olabilmesi için her ne sebep olursa olsun Kur'a ya kalan kimseler-yezidi veya başkası olsun-din değiştirseler dahi askere alınacaktı. Böylece "Heyet-i Tefhimiyye" ile nasihat dilinin fayda vermediği durumlar "Fırka-i Islahiyye" nin sert diliyle düzeltilecekti. Musul ve civarında 1879 ile 1891 yılları arasında on sekiz bin civarında asker kaçağının varlığı Ömer paşanın bu mühimmeyi yerine getirmesinin pek de kolay olmayacağı anlamına geliyordu. Heyet-i Islahiyye keyfi muamele ile kanunsuzluk yapmadan ve

[165] Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk", 143-146.

haksız yere kan dökmeden asker bakayalarını toplayacak, Mirî vergileri toplayıp, nüfus sayımı yapacak ve Müslüman halkın incitilmemesine azami dikkat edecekti. Ancak klasik asker mantığıyla tüm sorunların üstesinden geleceğine inanan Ömer Vehbi Paşa kısa sürede Musul'a sert yüzünü göstererek etrafa korku salmayı başardı. Özellikle yezidi köylerine keyfi seferler düzenleyerek köylüleri taciz etmekte, mallarını yağmalamakta, karşı gelenleri ise cezalandırmaktaydı. Şeyhan ve Sincar' a baskın düzenleyen paşa Laleş tapınağına saldırıp Yezidi inancı açısından kutsal görülen birçok eşyayı aldı. Paşanın bu baskıları yalnızca Yezidilerle sınırlı kalmıyor, Musul'da birçok kişiye de uygulanıyordu. Paşa Bab-ı Âli'ye çektiği telgraflarla sultanı yanıltıyor, binlerce Yezidinin şeyhleriyle beraber ihtida ettiklerini müjdeliyordu. Abdülhamid 1893'te Vehbi Paşanın uygulamalarına dair gelen telegrafın araştırılması doğrultusunda Musul'a *"Tahkik Heyeti"* görevlendirmiştir. Tahkik Heyeti Paşanın Bab-ı Âliye verdiği bilgilerin tamamen yanlış olduğu ve Musul' da işlerin hiç de yolunda olmadığını, Ömer paşanın başında olduğu "Heyet-i Islahiyye"nin baskıcı ve zulümkâr politikasıyla tüm Musul halkını incitmiş olduğunu bildirir. Aynı şekilde Bab-ı Ali'nin "Heyet-i Tefhimeyye" ile sağlamış olduğu tüm kazanımlarının heder edildiği ve kalbi yumuşamış ya da Müslüman olmayı düşünen tüm Yezidilerin kaybedilmesiyle birlikte büyük bir öfkeye sebebiyet verdiği ifade edilir. Bunun üzerine paşa görevinden azledilir ve sorgulanmak üzere İstanbul'a çağırılır. Sonraki süreçte(1893-1909) Bab-ı Ali Vehbi paşanın açtığı yaraların unutulması ve Yezidilerin intikam duygusuyla hareket etmemesi için daha ılımlı ilişkiler içinde olmaya özen göstermiş, bölgeye daha ılımlı paşalar görevlendirmiştir. Bu paşalardan birisi de 1902'de Musul'a vali olan Abede-i İblis kitabının yazarı Mustafa Nuri Paşa olacaktır.[166] Mustafa Nuri Paşa Yezidilere dair birçok hususta olumlu düzenlemelere gidecektir. Ancak bundan sonraki tüm çabalara rağmen Yezidilerin Osmanlıdan kopuşu engellenemeyecektir.

4. 19. Yüzyıl Osmanlısında Yezidilik Etrafındaki Tartışmalar

On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı uleması ve aydınlarının gündemlerini işgal eden mevzulardan birisi de Yezidilerin dini statüleri olmuştur. Yezidilerin statülerine dair ön

[166] Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk", 146-154.

kabuller kendilerine dair verilecek hükümleri ve dolayısıyla askere alınıp alınmayacakları durumunu belirlemekteydi. Bu açıdan Yezidilerin dini statüleri farklı yaklaşımlara ve tartışmalara konu olmuştur. Yezidilerin statüsüne dair fikir beyan edenler içerisinde iki farklı eğilimin olduğunu görmekteyiz.

19. yüzyılda Yezidiler'in kökenleri konusunu ele alarak askerliğe alınmaları mevzusuna dair fikir beyan edenlerden birisi Musul' da valilik yapmış olan A'yandan Mustafa Nuri Paşadır.

A'yandan Mustafa Nuri Paşa, Yezidiliğe dair tetkik ve incelemelerinin yer aldığı Abede-i İblis adlı eserini, Yezidiler'in kökenleri, inançları, dini statüleri ve dolayısıyla askere alınmaları mı yoksa bedel-i nakdi mi ödemeleri problemlerine kalıcı çözüm getirmek amacıyla kaleme aldığını ifade etmektedir.[167]

Ona göre Yezidilere dair problemin kaynağı mevzunun temeline dair var olan yanlış anlayıştan kaynaklanmaktadır. A'yandan Mustafa Nuri Paşa, Yezidiler'in Müslüman iken irtidat eden bir fırka olduğuna dair görüşleri reddetmektedir. [168] Ona göre Yezidiler, önceleri mazanne-i meşâyih-i sûfiyeden ve kübâr-ı evliyaullah'tan olan

[167] "Musul da görev yaptığım sıralarda Yezidilerden kura isabet edenlerin yerine getirmeleri gereken askeri talim işlemlerini yapmadıkları bu nedenle de daha önce vermiş oldukları askerlik bedelinin de artık kabul edilemeyeceği ve askere alınmaları gerektiğine dair sorunlar yaşanmaktaydı. Ben de görevim gereği söz konusu mevzuya el atıp incelemede bulunma ve konu hakkında ilgili makamlara bilgi vermem gerektiği düşüncesiyle meseleyi araştırdım." … "Bu yüzden de işe en temelinden başlanmakla doğru çözüme ulaşılacağını "Mevzunun en başından beri yanlış temeller üzere bina edildiğini tespit ettim. Ve uzun süreden beridir süregelen bu sorunun da ancak üzerine bina edildiği yanlışın düzeltilmesiyle çözüme ulaşacağı fikri hâsıl oldu. Elinizdeki bu eser de bu amaca binaen yapılmış etraflı bir araştırmanın ürünüdür" demektedir. Bkz. Nuri, *Abede-i İblis*, 3-4.

[168] Paşaya göre Yezidilerin inançları gereği fırka-i dalle olup İslam'dan irtidad etmiş oldukları kabulü doğru bir kabul değildir. Önceki alimlerimiz bu şekil batıl inançlı toplulukları önemsemediklerinden Yezidiler hakkında derin bir araştırmada bulunmaksızın bir nevi işin kolayına kaçarak irtidatlarına hükmettiklerini düşünmekte bu nedenle de önceki dönem alimlerimizin eserlerinde Yezidiler hakkında doyurucu bilgiler bulmanın da güç olduğunu belirtmektedir. Bu kanaatini "bu mashara tâifesinin mu'tekâdât-ı bâtılesine göre sâlik oldukları tarik-i zılâlete mezheb itlâkı caiz değilse de bazı ulemâmız tetebbu-ı asâr ile hakâyık-ı ahvale kesb-i ıtlâ etmeksizin Yezidîleri irtidâd sureti ile din-i mübîn-i İslamdan ayrılmış fark-ı zâleden zann ve itibâr eyledikleri cihetle bu kelimenin sevk kılma israf ve isti'malî zaruri görülmüştür "şeklinde belirtir. Paşa'ya göre Yezidi taifesinin inançları ve tarihsel süreçleri bu topluluğun anlaşılması açısından hayati bir önem taşımaktadır. Buna rağmen klasik kitaplarda bu husus yeterli işlenmemekle birlikte Yezidilerin mürted oldukları hükmü verilerek geçiştirilmiştir. Bkz. Nuri, Abede-i İblis, 36.

Şeyh ‘Adî b. Müsâfir’in [169] Adeviyye tarikatına mensup iken tamamen dinden çıkmalarını gerektiren fikirleri benimsemişlerdir. Bu iddiasını Adeviyye tarikatının ikinci halifesi Şeyh ‘Adî b. Sahr[170] döneminde Laleş bölgesine yakın bir kiliseden kaçan Ediyy adlı bir rahibe dair var olan anlatıya dayandırır. Buna göre Şeyh ‘Adî b. Sahr hacc için Laleşi terkettiği bir dönemde söz konusu rahip Adeviyye müritlerinin arasına karışarak onları yoldan çıkarır.[171] Paşa Yezidiler’in ellerinde var olduğu iddia edilen kutsal kitaplarının da yine aynı rahip tarafından oluşturulduğunu ileri sürer.[172] Ona göre önceleri evliyanın büyüklerinden olan Şeyh ‘Adî’nin tarikatı Adeviyye’ye mensup olan Yezidiler’in sahip olduğu Melek Tavus olarak ilahlaştırılma, Yezid b. Muaviye olarak tenasühle tekrar reankarne olması gibi batıl düşünceler bu dönemlerde gelişmiştir.

Bu bağlamda başta Hayyatzâde olmak üzere bazı kaynaklarda geçen şeytanın insan şekline bürünerek Yezidileri saptırdığına dair görüşleri reddedip[173] aslının bu rahip olduğunu söyler.[174] A’yandan Mustafa Nuri Paşa kendi döneminde var olan Yezidiliğin

---

169 “Şeyh ‘Adî b. Müsâfir’in Yezidiler’in sahip olduğu “akide-i bâtıle neşr ve ihdâs etmiş olması mühalât-ı kati’yedendir.” Bkz. Nuri, *Abede-i İblis*, 37-38.

170 Tarikatın ikinci halifesi Şeyh ‘Adî b. Ebi’l-Berekât hususunda bkz. Mübarek b. Ahmed b. Mübarek el-Lahmi İbnu’l-Müstevfî, *Târîhu Erbil*, thk. Sami b. Seyyid Hammâs esSakkâr. (Bağdad : el-Mektebetü'l-Vataniyye, 1980), 116.

171 Bu durumu eserinde şöyle açıklamaktadır: “Kilise kitaplarında Adi rahibin Alkoş manastırından firâr ve ihtidâeylediği tarihi mezkûr olmasına ve Şeyh ‘Adî b. Müsâfir’in menâkıb kitablarında kemâl-i zehde ve takvâsı ve havârik ve kerâmeti mestur olarak zamanında Yezîdi akâid-i bâtılesinin intişârına dâir bir kayd ve serahât bulunmasına bakılır ise râhib-i merkumun ikinci Şeyh ‘Adî bin Sahrın farizâi hacc için Laleş tekkesinden gaybuyeti sıralarında o taraflara gelip bu zamanda ise Şeyh ‘Adî b. Müsâfir’in ve Sahr bin Sahr b. Müsâfirin yetiştirdiği müridân ve sâir ehl-i imân kesb-i nedret etmiş olduklarından tekke civarında âsâr-ı meşhûd olan Adi’ye manastır ruhâbinini izlâl ile mezheb-i bâtıle hazırı ihdâs ve mülâbeset-i ismiyeden bil-istifâde Adi namını Adiy’e tahvil ederek Âdi bin Sahrın hacdan avdetinde cühela-i ahâli tarafından tardı esbâbını istihzâr eylediği yakın gibi bir surette istidlâl olunuyor.” Bkz. Nuri, Abede-i İblis, 47-48.

172 Bkz. Nuri, Abede-i İblis, 16.

173 Bkz. Nuri, *Abede-i İblis*, 42-44.

174 Bu durumu; “Revş-i tedkîkâttan istidlâl olunur ki şeyh-i sâlis müşârunileyhin gaybubetinden sonra firari rahib-i Nastûri “Ediyy” namını “Adi” ismine kalb ile gaybubet şeyhi fırsat-ı ittihâz ederek ehl-i imânı izlâl ve etrafda el-hâleti hâzâ mevcut olan şebkâr Kızılbaşlar, Kâkâiler gibi onlara bir takım bidatlar talim ederek cahillerinden bil-istifade hevâm-ı avam için tarik-i eshel olan abahâyı tamim eylemiştir.” Bkz. Nuri, Abede-i İblis, 59-60.

de bu Hristiyan rahibin ortaya attığı batini görüşlerin devamı olduğunu ve bu konuda fikir beyan eden o dönem âlimlerinin bu gerçekten habersiz olduklarını ifade eder.[175]

A'yandan Mustafa Nuri Paşa, Yezidiler'e yaklaşımlarda da kendisinden önceki yöneticilerin şiddete ve yıldırmaya yönelik politikalarını eleştirmektedir. Ona göre köken olarak Müslüman olmayan Yezidilerin te'dip ve ıslah edilmesi, islam dinine intisaplarının sağlanması amacıyla bugüne kadar vali ve paşalar eliyle birçok kez seferler düzenlenmesine rağmen kalıcı herhangi bir netice elde edilememiştir. Bu da sorunun güç ve baskı yolu ile aşılamayacağını göstermektedir.[176] Yine tüm Yezidilerin bedevi ve isyankâr bir yapıda olmadıklarını, özellikle de Şeyhan Yezidilerinin birçok açıdan itaatkâr ve uyumlu olduklarına dikkat çekmektir.[177] Bu nedenle Yezidiler'in taleplerinin göz önüne alınması ve dini bir yükümlülük olarak askerlik yükümlülüğünden bedel ödemek kaydıyla muaf tutulmaları gerektiği kanaatindedir.

Ön plana çıkan ikinci görüş ise Yezidiler'in aslının Müslüman olduğu ve itikatta inhirafa gittikleridir. Bu nedenle yapılması gereken şeyin onlarda "Tashih-i itikat"a yani itikatlarının düzeltilip tekrar doğru yola döndürülmeleridir. Bunun bir uzantısı olarak askerlik yapmakla yükümlü oldukları ve bedel ödeyerek askerlikten muaf olunmayacakları savunulmaktadır. Bu görüşü savunanlardan birisi de Hayyatzâde'dir. Hayyatzâde bu görüşlerini kaleme aldığı *Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye* adlı eserinde dile getirmektedir. A'yandan Mustafa Nuri Paşa Hayyatzâdenin *Feridetu's-Seniyye* adlı eserinde Yezidilere dair bir çok hususun ele alındığını, özellikle de inançlarına dair ileri sürdükleri iddialarına ayet ve hadisler ışında cevapların verildiği kıymetli bir eser olduğunu aktarır. Yine *Feridetu's-Seniyye'* de

---

[175] "Herhalde mezheb-i Yezîdiyenin bu havalide meşâyih-i müşârun ileyhimden sonra zuhûr eylediği şüphesiz olup bunun da ol zaman ulemasının noksani-i himmetlerinden mütevellit olduğu derkardır. Bkz. Nuri, Abede-i İblis, 60.

[176] Bu konudaki görüşünü "Müşarün-ileyhinin bu gayret ve hamiyet-i diniyesi sezâvar-ı takdir ve teşekkür ise de â'sâr vefireden ve bâ-husus kendi akidelerince mübde-i hilkattan berü sâlik oldukları Mezheb- i bâtıldan bu asırda cebr ve anef ile tahvîl ve inhirâf ettirilmeleri müsteb'id olmasına göre başka yolda tedâbir ittihâzıelzem idi" şeklinde ifade etmektedir. Bkz. Nuri, Abede-i İblis, 32-33.

[177] "Şeyhan Yezîdileri bir minval-i muharrer askerlikten gayr-ı kâffe-i evâmir ve tekâlif-i hükümete matî' ve münkâd, ziraat ve haraset hususunda akvâm-ı mütecâvireye fâik, vefâ-i ahd ile meşhûrdurlar" cümlelerini serdeder. Bkz. Nuri, Abede-i İblis, 35.

Yezidiliğin doğuşuna dair aktarılan hikâye Nuri Paşa tarafından tamamlayıcı bir anlatımla izah edilerek tekrar işlenmiştir. Öte yandan Paşa Abede-i İblis'te Yezidiler'in birçok din ve düşünceden ritüeller alması, Melek Tavus, Şeyh Adî ziyareti, ahiret kardeşliği ve yasaklı durumlar gibi bir çok hususu izah ederken Hayyatzâdenin *Feridetu's-Seniyye* eserinden alıntılar yapmaktadır. Bu durum *Feridetu's-Seniyye'* nin kendi dönemi ve sonrasına dair etkisi açısından dikkate değerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

FERİDETU'S-SENİYYE FÎ BEYÂNİ AKÂİD VE ZE'ÂİMİ TÂİFETİ'L-YEZİDİYYE'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Eserin Nüshaları, Telif Amacı ve Kaynakları

Araştırmalarımız neticesinde Hayyatzâde'nin hayatı hakkında pek bir bilginin bulunmadığı görülmüştür. Ancak risaleyi kaleme almasına neden olan 1872 dilekçesinin tarihi göz önünde bulundurulduğunda Hayyatzâde'nin bu dönemde Musul bölgesinde dilekçeye reddiye yazacak kadar muteber bir din bilgini kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu durumdan hareketle Hayyatzâde'nin 1872 yılı ve hemen akabinde en azından rüştünü tamamlamış bir yaşta olduğu ileri sürülebilir.

Hayyatzâde bu eseri te'lif etmekle devlet-i aliyye'nin askerlik kurası hakkındaki kanunun uygulanmasını emretmesi neticesinde oluşan kafa karışıklığını gidermek ve Yezidiler'in itiraz mahiyetinde yetkililere sunmuş oldukları gerekçelerin yersizliğini ortaya çıkarmayı hedeflediğini belirtir.[178] Hayyatzâde yazılış amacını açıkladığı eserini bir mukaddime ve hatime şeklinde oluşturup onu *Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye* olarak isimlendirdiğini söyler.[179]

---

[178] Bu durumu "Müslümanlardan cahil kimselerin kalplerinde şeytan tapıcısı mürtetlerin bir takım küfürleri ve iftiralarının yer edinmeğe başlamış olduğunu fark ettim. Bunu gidermek için açık hedefler taşıyan ve şeriatın hükümlerini ve farzlarını içeren bir risale kaleme aldım." şeklinde açıklar. Bkz.Hayyâtzâde, 1b, 3b.

[179] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 3b.

Mahtut *Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye* eserimizin nüshalarına dair yaptığımız araştırmalar neticesinde iki nüshanın bulunduğu sonucuna ulaştık. Bunlardan ilki Ankara Üniversitesi Dil Tarih Ve Coğrafya Fakültesi, Yazma Eserler Kataloğu, A 320 Koleksiyonu, Konu No 297. 4 numaralı, Arapça Ta'lik kırması ve rik'a yazı türleri ve siyah mürekkep ile yazılmış, 39 Yapraktan oluşan nüshadır. İkincisi ise; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Raf Konumu Türkçe Yazma, Demirbaş Numarası NEKTY09369, Yer Numarası 297. 4, Nesih Hattı ile yazılmış ve 41 Varaktan oluşan nüshadır.

Çalışmamızda Ankara Üniversitesi Dil Tarih Ve Coğrafya Fakültesinde bulunan nüshayı esas aldık. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan nüshayı ise yardımcı kaynak olarak kullandık. Böyle bir tercihte bulunmamıza neden olan şey ise asıl nüshanın <2a> Sultan Abdülaziz Han'a ithafen yazılmış, yardımcı nüshanın ise <2b> Sultan II. Abdülhamid Han'a ithafen yazılmış olmasıdır. Klasik eserlerde eserin ithaf edildiği kimsenin eserin yazıldığı döneme işaret ettiğini var sayarak Sultan Abdülaziz (Ö. 1876) 'e ithaf edilen Arapça nüshanın Sultan II. Abdülhamid Han (Ö. 1918) 'a ithaf edilen Osmanlıca nüshadan önce telif edildiği kanaatine vardık.

19. yüzyıl Yezidi tarihi açısından eşsiz değere sahip olan risale Hayyatzâde'nin aktarımına göre hicri 1289 yılının zilhicce ayında, miladi olarak ise 1872'de Sultan Abdül Aziz Han'a ithaf edilerek yazılmıştır.[180] Ancak muhtevasında geçen Yezidiler'in arzuhal yazması ile ilgili hadisenin Mart 1873'te olması gibi bazı hususlar Hayyatzâde'nin eserinin tamamlanmasının 1873 ile 1875 yılları arasında olduğu kanaatini vermektedir.[181]

[180] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 2a.

[181] Guest'in verdiği bilgiler bu kanaatimizi destekler mahiyettedir. Zira onun anlatımında gösteriyor ki 1872'de Midhat Paşa Miralay Tahir beyi Bekaya kalanların tespiti için Yezidilere gönderiyor. Uzunca bir süre inad edip itiraz ederler. Aradan bir süre daha geçer ve Rauf Paşa Bağdat Valisi olmuştur. Bu sefer ise Rauf paşaya gider ve bağlılık bildirir. Askerlik konusundaki durumlarını arz ederler Paşa onlara durumlarını ifade eden bir arzuhal yazmalarını tavsiye eder. Yazılan bu arzuhal Mart 1873'te Hüseyin Bey, şeyh Nasır ve önde gelen on beş şeyhanlı tarafından imzalandıktan sonra Rauf Paşa'ya sunulur. İstanbul'da kabul görse de bu belge Musul'daki Müslüman din bilginleri, aktarılan bilgilerde mübalağa yapıldığına karar verir… Nihayetinde Osmanlı Devleti, 1875'te Yezidilerin askerlik

Hayyatzâde, Yezidiler'in inançlarına ve durumlarına, irtidatları ve inançlarının aslına dair eserini oluştururken birçok tarihi, edebi kaynak ve fazilet sahibi kişilerin risalelerinden istifade ettiğini beyan eder.[182] Hayyatzâde'nin mukaddimede başvurduğunu söylediği eserlerin tedkik edilince "Ezkar"[183], İbn-i Abbas' ın "Madenu's-Selam"[184] kitabı, Hayrullah Ömerî' nin oğlu Ahmed-Muhammed Emin Efendinin "Menhel-u Evliya ve Meşreb-u Asfiya Fî Tarihi'l- Musul el-Hadra"[185] adlı eseri, Musullu Hatip Ömerzade Molla Yasin Efendinin "Tarihi Bağdat" adı ile bilinen "Behcet'ü-l Murad"[186] isimli kitabı, El-Rebetki' nin Risalesi ve Ebu Suud'un fetvası olduğu anlaşılmaktadır.

2. Eserin Mahiyeti

Yezidi liderlerin askerlikten muaf olma taleplerine reddiye niteliğindeki Mahtut eserimiz bu amacı gerçekleştirecek bir hüviyettedir. Hayyatzâde tarafından bu misyon gözetilerek hazırlanmış olan eser öncelikle İslam'ın Allah yolunda cihada verdiği öneme binaen cihat ibadetinin Müslümanlar nezdindeki ehemmiyetini ortaya koymayla başlamıştır. Ardından dini ve vatani bir yükümlülük olan cihat ve askerlik sorumluluğundan kurtulmak isteyen Yezidilerin yöntem olarak başvurdukları arzuhal geleneklerinin Müslüman toplum ve idarecilerinde yarattığı kafa karışıklığına değinilmiştir. Burada Hayyatzâde, öncelikle Yezidiler sahip oldukları dini ve sosyal

---

hizmetinden muaf tutulmasına karar verir. Osmanlının Yezidileri muaf tutma kararı öncesinde merkezi ikna etmek için yazılmış olması durumu göstermektedir ki *Feridetüsseniyye* bu aralıkta 1873 ile 1875 yılları arasında yazılmıştır. Bkz. Guest, s. 47.

182 Hayyâtzâde başvurduğu kaynaklarla ilgili olarak ise; "Faziletli kimselerin, eserlerinden inkârları ve inançları hakkında ayrıca araştırmalarda bulundum ve onları da bu varakalara koydum ki bu eseri mütalaa eden herkes derinlemesine düşünüp görebilsin. Şu sayfalara iddialarını Aziz olan Allah'ın sözleri, nebevi veciz hadislerle iddialarını ret ettim, dinde içtihat eden dört büyük müçtehit imamın- Allah onlardan razı olsun- görüşleri ile de tamamladım",Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 7b, 12b.

183 İmam Neveviye ait olan eserin tam adı *Ḥilyetü'l-ebrâr ve şiʿârü'l-aḫyâr fî telḫîṣi'd-daʿavât ve'l-ezkâri'l-müsteḥabbe fi'l-leyl ve'n-nehâr*'dır. Müslüman bir kişinin sosyal hayatında uygulayabileceği bir çok dua, zikir ve ibadete dair hadislerin derlendiği eserdir.

184 Fıkıh ilmine dair olduğunu düşündüğümüz bu eserin her hangi bir nüshasına ya da var olduğuna dair her hangi bir ize rastlamadık.

185 Ahmet b. Hayyatzade, *Tercümet'ü-l Evliya Fi Mevsul'i-l El Hedeba* (Musul: Matbaatu Cumhuriyye, 1966).

186 Yasin B. Hayrullah El- Ömeri, *Meniyyet'ü-l Üdeba Tarih'u-l Mevsil El-Hedeba* (Musul: Matbaatu Hedef, 1955).

gerekçelerden dolayı askerlikten muaf tutulma talebine dair kaleme almış oldukları risaleye olduğu gibi yer verilmiştir. Ardından da bu gerekçelerin eleştirisine girişmiştir. Bu minvalde Yezidilerin sahip olduklarını iddia ettikleri inancın hiçbir şekilde kabul edilemez olduğunu ve mutlak surette askere alınmaları gerektiğini savunmuştur. Söz konusu görüşlerini temellendirmek amacıyla da kendisinden önce telif edilmiş eserler ve gözlemlerine dayanarak Yezidilerin sahip olduğu inançları tetkik etmiş ve itikatlarının bozuk olduğu hatta tekfire düştükleri noktaları ele sıralamıştır. Öte yandan Hayyatzâde Yezidi önderlerinin kaleme aldıkları risalenin dil ve gramer açısından birçok yanlış barındırmasından dolayı da ayrıca eleştirmektedir.

2. 1. Yezidilerin Askerliğe Alınma Problemi

Osmanlı'nın zorunlu askerlik kanunu çerçevesinde Yezidilerin de askere alınmaları ya da bunun karşılığında bedel ödemeleri gerekmektedir. Yezidiler askerliğe katılmadıkları gibi taahhüt ettikleri bedelleri ödememişlerdir. Bu hususa değinen Hayyatzâde, Yezidilerle askerlik mevzusunda yaşanan sorunun kaynağında yine bizzat kendilerinin olduğunu ifade etmekte; daha önceden de askere bilfiil gitmediklerini, onun karşılığında yapmaları gereken ödemeyi de kasıtlı yapmayıp işi hile ile atlatmanın peşinde olduklarını ifade eder.

Hayyatzâde Yezidiler'in Sultana sundukları arzuhali de samimi bulmaz. Ona göre Yezidiler yine oyalama taktikleri peşindedirler ve bu amacın gerçekleşmesi için onu kaleme almışlardır. [187] Hayyatzâde'nin bu düşüncesi onun Osmanlı-Yezidi ilişkilerinde sorun yaratan askerlik mevzusunda problemin kaynağı olarak Yezidileri kabul ettiğini göstermektedir.

[187] Hayyâtzâde bunu "Onlar askerliği bil fiil yerine getirmezlerdi, onun bedeli olan çirkin bir şey(bir miktar) öderlerdi. Geriye ise bir kısmı boyunlarında borç kalırdı. Yöneticiler onlardan borçlarını ve (askerlik karşılığında ödemek zorunda oldukları) bedeli her istediklerinde bahaneler ileri sürerek haremeyn'in hizmetkârından merhamet ister, tamamen yalan ve hileli bir arzuhâl sunarlar" şeklinde ifade eder. Bkz. *Feridetüsseniyye,* 3a.

2. 1. 1. Yezidilerin Askerlikten Muaf Olmak İçin Gerekçeleri

Hayyatzâde'nin verdiği bilgilere göre Yezidi liderler Sultanın emri olan askerlik kur'asından imtina etme sebeplerini arzuhalde birbirinden farklı birçok sebebe dayandırmışlardır. Yezidi din adamları ve liderleri vatani bir görev olan askere gitmelerine engel teşkil eden asıl hususun inançları olduğunu belirtirler.[188] İnançlarına dair gerekçelerinin temelinde inançlarının bir gereği olan kutsal mekân-nesne ziyaretlerinin zorunluluğu vardır.[189] Ayrıca başka din mensuplarıyla karışmama,[190] din adamları ve din kardeşleriyle beraber olma[191] zorunlulukları söz konusudur. Yine bazı yiyecek ve giyeceklerle ilgili kısıtlamaları da söz konusudur. Ayrıca askere gitmelerinin insan kaynağı açısından kendilerine sorun yaşatacağını da ileri sürmekteydiler. Kanunu uygulamaları halinde köylerini korumak amacıyla kalacak kimsenin olmayacağını savunmaktaydılar.[192]

Yezidiler askere gitmeye engel teşkil eden belirli zamanlarda ziyaret edilmesi gereken kutsal mekân-nesne ziyareti hususlarını şöyle sıralamışlardır:

---

188 Yezidi inancında şeyh, pir, mirebbi, hasta ve ahiret kardeşi ziyaretleri belli aralıklarla yerine getirilmesi gereken beş temel şartlar olarak kabul edilmektedir. Bu temel şartların yerine getirilme biçimlerinin ziyaret şeklinde olması Yezidilikte sosyal birlikteliğe verilen önemi göstermektedir. Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk", 123.

189 Yezidi inancında Yezidi olan her birey senenin Nisan, Eylül ve Kasım aylarında Şeyh Hadi türbesinde bulunan ve daha çok ördek ile güvercin karışımı bir yapıya sahip olan Melek Tavus'un heykelini ziyaret etmesi gerekmektedir. Melek Tavusun heykelinin bu şekilde ziyaret edilmesine Yezidilikte "Sancak ibadeti" adı verilmektedir… Şeyh Hadi türbesine Eylül ayında gerçekleştirdikleri ziyaretle Hac ibadetini yerine getirmiş olduklarına inanırlar. Lescot, *Yezidiler Din Tarih, s.* 66-67; Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk", 132.

190 Yezidi inancında Yezidi bir kimsenin bir yıl kadar evinden uzakta kalması onun aforoz edilmesine neden kabul edilir. Yezidi bir kimse başka inançtan bir kişiyle beraber yaşayamayacağı gibi hiçbir şekilde onunla ortak mekânı kullanamaz, başka dinden bir kimsenin kullandığı herhangi bir eşyayı da hiçbir şekilde kullanamaz. Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk", 133-134.

191 Yezidi inancında her bir Yezidi bireyin şeyh ailesinden kendisine bir şeyh seçme zorunluluğu vardır. Şeyh müritlerinin manevi rehberidir. Bu nedenle hayatın birçok alanında şeyhin onaylaması yada iştirak etmesi ile hareket edilir. Şeyhin evi dini bir mekân tasavvur edilmekte ve doğum, evlilik gibi sosyal işleyişler şeyhin gözetiminde gerçekleştirilmektedir. Bayramların tarihlerini belirleyen ve kutlamalarını düzenleyen de şeyhtir. Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 78-79.

192 Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye* 4b.

Bunlardan ilki "Her Yezidi ferdin senede üç defa Melek Tavus'un heykelini-şeklini (Sancak) ziyaret etmesi"dir. Bu dini görev sancakların ziyaretine dairdir. Buna göre Kavvallar tarafından dolaştırılan sancak tavaf edilmelidir.[193]

Yine "her bir ferdin senede bir kez eylül ayında Laleş'te bulunan ve kutsal toprak olarak kabul edilen Adi b. Müsâfir hazretlerini ziyaret etmesi gerekmektedir. Ziyaret etmezse o kimse dinden çıkar."[194] Ayrıca sürekli yanında bulundurması gereken "Berekatu Şeyh 'Adî" yani 'Adî b. Müsâfir'in türbesi etrafında bulunan kutsal topraktan temin etmesi gerekir. Öte yandan bazı ibadetleri ve dini görevleri belirli kişilere bağlıdır. Buna göre Yezidiler bağlı oldukları Şeyhlerin civarında yaşamak zorundadırlar.

Yine Yezidi toplumundan bir ferdin vefat edeceği sırada Ahiret kardeşi, Şeyhi ve Kavvallerden birinin yanında bulunup bir takım sözleri kendisine telkin etmesi gerektiği aksi halde dinden çıkmış olarak öleceklerini belirtirler.[195] Yine bir takım dini ritüellerin anayurtlarında belirli mekânlarda yerine getirilmesini şart koşmaktadırlar. Bu ibadetlerin başka bir yerde icra edilmesinin dinden çıkma nedeni olduğunu ileri sürmektedirler. Söz konusu ibadetlerden birisi oruç ibadetidir.

Her bir Yezidi şeyhinin ya da pirinin evinde orucunu tutmaya ve iftarını da onun evinde açmaya mecburdur. Yezidi bir kimsenin uzun süre vatanı dışında bulunmasının aile hayatı özellikle de nikâhı hususunda dini açıdan ciddi problemlere neden olduğunu,

---

193 Tüm Yezidilerin belli bir noktada toplanması şart değildir. Uzak diyarlarda bulunan Yezidilere Sancağın kendisi götürülmesi de yaygındır. Bu durum Lescot'un ileri sürülen risale hakkındaki abartılarla dolu eleştirisini doğrulamaktadır. Bkz. Lescot, *Yezidiler Din Tarih,* 11.

194 Yezidilerin dini bir ritüelin ihmalini dinden çıkmaya sebep olarak vurguladıkları görülmektedir. Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 9a.
İsmail Bek Çol' ün anlatımlarından Erivan ve Rusya gibi bölgelerde yaşayan Yezidilerin uzun süreden beri Sincar ve Laleş ile bir bağlantılarının kalmadığını görmekteyiz. Buna rağmen İsmail Bek Çol'ün onların dinden çıktıklarına dair hiçbir şey söylememesi, aksine onları Yezidi topluluğu olarak söz konusu devletlerde kabul ettirmeye çalışması bu iddiaların tutarlılığını sorgulatmaktadır. Bkz. İsmail Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu Kadîmen ve Hadîsen*, 17, 24-25.

195 Ölmek üzere olan Yezidiye şöyle telkinde bulunulur; "Ey Melek Tavus'un kulu İlahımız Melek Tavus'un dini üzere ölmelisin başka din üzere ölmemelisin. Birisi gelip de İslam, Hristiyanlık, Yahudilik veya herhangi başka bir din üzere öl derse buna sakın inanmayasın. O inanca inanmamalısın-kaymamalısın. İlahımız Melek Tavus dışındakilere inanır ya da tasdik edersen kâfir olarak ölürsün." Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 9b.

aynı sıkıntının giyilecek olan giysiler için de söz konusu olduğunu savunmaktadırlar.[196] Yukarıda zikredilenler dini görevlerin belirli mekân ve kişilere bağlı olmasıdır.

Ayrıca bir arada bulunmamaları gereken ve eşyalarına temas etmemeleri gereken kimseler, haram yiyecek ve giyecekler de askerliğe gitmelerine engel teşkil etmektedir. Nitekim başka inanç mensuplarıyla birlikte olmaları başka din mensuplarının eşyalarının kullanımı Yezidiler'e haramdır.[197]

Öte yandan Yezidiler, balık, kabak, bamya, fasulye, lahana ve marul gibi bazı yiyeceklerin haram olması[198] ve askerlik ortamında bunlardan korunmanın güçlüğü ile yeni alınmış giyeceklerin önceliklikli olarak mutlaka 'Adî b. Müsâfir türbesinde bulunan kutsal su ile yıkanması ve yakasının ahiret kızkardeşi tarafından açılması gibi zorunluluklar da kendileri açısından askere gitmeğe engel teşkil eden bir neden olarak ileri sürerler.

Yezidi liderlerin öne sürdükleri iddialara bakıldığında herhangi dini bir emrin ihlali kişinin dinden çıkış sebebi olarak zikredilmiştir. Yezidilerin basit bir elbise giyiminde ahiret kız kardeşinin ihmalini bile dinden çıkma nedeni olarak belirtmeleri

---

196 "Yezidi toplumundan bir fert vatanını terk edip başka diyarlara gider ve orada bir yıldan az(Cümlenin akışı ve anlam bütünlüğüne göre burada "az" sözcüğü değil, "fazla" sözcüğünün olması gerekmektedir) bir süre kalırsa bu kişi memleketine döndüğünde eşi kendisine haram olur. Bu kimseye hiç kimse kız vermez, verir ise kızını veren kişi dinden çıkar." Yezidiler askere gitmeğe engel teşkil eden giysiye dair nedenlerini ise şöyle açıklarlar; "Dördüncü bendte dile getirdiğimiz gibi yezidi toplumunun her ferdinin bir ahiret kardeşi ve ahiret kız kardeşi bulunmalıdır. Kişi kendisine yeni bir elbise-gömlek hazırlayacaksa ahiret kız kardeşi olan kişinin kendi eli ile onun yakasını açması gerekir. Ahiret kız kardeşi açmaz da giyerse o kişi dinden çıkar." "Yezidi toplumundan bir kimse giyeceği yeni gömlek veya pantolonu Şeyh 'Adî hazretlerindeki mübarek suda yıkamadan asla giyemez. O suya daldırmadan giyerse bu kimse dinden çıkar." Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 10b.

197 Bu durum şöyle belirtilmiştir; "Yezidi toplumundan bir ferd başka dinden kişilerin kullandığı hamama, abdesthaneye giremez, kullandıkları kaşıkları, bardakları kullanamaz. Kullanır ise o kişi dinden çıkar." Yine "Yahudi, Müslüman ve Hristiyan veyahut başka dinden herhangi bir kimsenin kullandığı tarağı asla kullanamayız. Başka dinden birisinin kullandığı ustura Şeyh 'Adî hazretlerinde bulunan mübarek suda yıkanırsa kullanılması caiz olur. Aksi halde onunla tıraş olursak dinden çıkarız." Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 11a.

198 Yiyecekler mevzusunu "Yemek hususunda biz ile diğer toplumlar arasında çok farklar vardır. Balıketi, kabak, bamya, fasulye, lahana ve marul yemeyiz. Marul 'un ekildiği yerde asla duramayız Toplumumuzun durumu bu olduğundan Melek Tavusa inananların kendileri dışındaki İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerdeki toplumlarla karışması mümkün değildir." şeklinde açıklarlar. Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 11a.

Hayyatzâde'nin arzuhal hakkında "askerden kurtulma amacıyla öne sürülen bahaneler-gerekçeler" [199] şeklindeki iddiasını destekler niteliktedir.

2. 1. 2. Hayyatzâde Nazarında Yezidilerin Askerliğe Alınmasının Gerekliliği

Yezidi liderlerin askerlikten muaf tutulmalarını talep eden dilekçede ileri sürdükleri gerekçelerin kabul edilemez olduğunu düşünen Hayyatzâde söz konusu iddiaların gerçek dışı ve geçersiz olduğunu ortaya koymaya çalışır. Hayyatzâde askerlik vecibesinin duruma göre değişkenlik göstermekle birlikte şer'i bir görev olduğunu belirtir.[200] Askerliğin dini bir sorumluluk olduğunu "onlara gücünüz yettiğince kuvvet ve besili atlar hazırlayın. Böylece sizin ve Allah'ın düşmanlarını korkutursunuz"[201], "müşriklerle malınız, eliniz ve dilinizle mücadele edin"[202] ,"Allah yolundaki bir günlük cihat dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır"[203] gibi bir takım nass ile temellendirmeye çalışır.[204] Daha sonra ise Müslümanların tarih boyunca Allah ve Rasulü'nün söz konusu emirlerinden dolayı bu vecibeyi önemsediklerini ancak Yezidilerin bundan bilinçli olarak kaçındıklarını, Yezidiler dışında hiçbir kimsenin bundan imtina etmediğini söyler. [205] Bu nedenle de Hayyatzâde Yezidilerin uygulaya geldikleri arzuhal sunma hilelerinin askerlik vecibesinden kaçma hedefinden başka bir anlam taşımadığını ifade eder.[206]

---

[199] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 3a.

[200] Bu düşüncesini "Şunu bil ki; Askerlik kurası hükümleri durumuna göre farz-ı ayin, farz-ı kifaye kimi zaman ise mendub hükmündedir. Bu hükümlerin aslı icmadan önce kitap ve sünnette sabit olmuştur" şeklinde ifade eder. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 2b.

[201] Enfal, 8/60.

[202] Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî Ebû Dâvûd (ö. 275/889), *es-Sünen,* Şuayb Arnavut (thk.), Daru'l Risale el-Alemiyye, Suriye 2009, Kerâhiyyetü Terki Gazv, C. 4, s. 159, (Hadis No; 2504..)

[203] Muhammed b. İsmail Buhârî (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî,* Daru b. Kesir, Dımeşk-Beyrut 2002, Fadlu'r-Ribât 73, (Hadis No; 2892..)

[204] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 3a.

[205] Bu duruma"İşte bu yüzden Melik, Aziz ve Allâm olan Allah ve tüm varlıkların efendisi elçisinin bu emirleri göçebesi ve yerleşiği ile tüm İslam diyarlarında uygulandı. Tüm bu hükümler aziz olana da hakir olana da, zengine de fakire de uygulandı." şeklindeki ifadelerle dikkat çekmeye çalışır. Ancak Yezidiler hakkında ise; "İslam dinin şerefinden çıkıp yoldan saptıkları gibi askerlik şerefinden de sıyrılmak istemektedirler" der. Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 3a-b.

[206] Bunu "Onlar askerliği bil fiil yerine getirmezlerdi, onun bedeli olan çirkin bir şey(bir miktar) öderlerdi. Geriye ise bir kısmı boyunlarında borç kalırdı. Yöneticiler onlardan borçlarını ve (askerlik karşılığında ödemek zorunda oldukları) bedeli her istediklerinde bahaneler ileri sürerek haremeyn'in

Yezidilerin kendileri hakkında Müslüman, Yahudi ya da Hristiyanlar ile karışmalarının haram olduğu[207] şeklindeki söylemlerinin gerçeği yansıtmadığını belirten Hayyatzâde Yezidilerin alışverişte, tarımda, misafirlikte diğer tüm din mensuplarıyla karışmakta olduklarını ve bu iddialarının askerliğin şerefinden kaçmak için öne sürdükleri yalandan ibaret olduğunu belirtir.[208] Dolaysıyla Hayyatzâde'nin yezidilerin sosyal hayatta diğer din mensuplarıyla zaten karıştıklarını, bunu inançları için her hangi bir sorun olarak telakki etmediklerini, askerliğe engel dini bir gerekçe olarak sunmalarının ise bahaneden başka bir şey olmadığı düşüncesinde olduğu söylenebilir.

Hayyatzâde'nin karşı çıktığı diğer bir iddia da itikadı bozuk taife olarak tanımlanan Yezidiler'in kendilerine Yahudi ve Hıristiyanlar'a tanınan imtiyazları talep etmeleridir. Buna göre Yezidiler Devlet-i Âliye' den diğer din mensuplarına dinlerini en mükemmel şekilde yaşamalarına sağladığını olanağın aynısını kendileri için de talep etmektedirler.[209] Hayyatzâde buna karşı çıkıp Devlet-i Âliye' den farklı dinlere mensup milletlere sunmuş olduğu dini özgürlüğü kendilerine de sunulmasını talep etmelerinin birçok açıdan kabul edilemez olduğunu söyler. Hayyatzâde, Müslüman iken itikatları bozulmuş kimseler olarak düşündüğü Yezidilerin kesin bir şekilde burada zikredilen sınıflardan olmadıklarını bu nedenle de onların hukukuna tabi bir şekilde dinlerini yaşama özgürlüğüne sahip olamayacaklarını savunur.[210]

Hayyatzâde Yezidilerin devletin itaatkâr vatandaşları olduklarına dair söylemlerini kabul etmez. Onların devletin yüklemiş olduğu sorumlulukları yerine getirme konusunda itaatkâr ancak askerlik şerefini yerine getirme konusunda ise isyankâr olduklarını söyler. Allah'ın "Allah'a resulüne ve sizden olan yöneticilere itaat

---

hizmetkârından(Sultandan) merhamet ister, tamamen yalan ve hileli bir arzuhâl sunarlar" şeklinde ifade eder. Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 3a.

[207] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 12a.

[208] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 19b.

[209] Yezidi liderler Arzu halin son kısmında "Tüm vatandaşlarına dinlerini kemaliyle yaşama özgürlüğü sunan Devlet-i Aliye'nin mürüvveti ve insafı söz konusu kanun gereği bizden zorunlu olarak nefer talep etmeği kabul eder mi" şeklinde ifade ederler. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 18b-19a.

[210] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 20a.

edin"[211] buyruğu, Peygamberin "yönetici Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir, ona nasihat eden hidayet bulur, onu aldatan ise yoldan sapar"[212] ve "bizi aldatan bizden değildir"[213] buyruklarıyla çeliştiklerini ileri sürer.[214] Hayyatzâde' Yezidilerin bu çelişik durumlarının Kur'an da münafıklar hakkında verilen vasıflara benzediğini düşünür. Hayyatzâde'nin açıklamalarından Yezidilerin mutlaka askere alınmaları gerektiği, aksi halde kendileriyle küçük düşürülene kadar savaşılması gerektiği düşüncesinde olduğu anlaşılmaktadır. Yine Yezidilerin hiçbir şekilde Ehl-i Kitap olmadıkları bu yüzden de Ehl-i Kitap gibi dinlerini yaşama özgürlüklerinin olamayacağını, askerlik kanununun gereğini yerine getirmedikleri için itaatkâr değil asi vatandaşlar kategorisinde olup Müslümanları aldatmaya çalışan münafıklar şeklinde kabul edilmeleri görüşünde olduğu görülmektedir.

2. 2. Hayyatzâde Nazarında Yezidi Dini Doktrini

Hayyatzâde'nin Yezidi dini doktirini hakkındaki görüşlerinin kendi ifadeleri kadar eserinde kendilerini övgüyle anıp görüşlerine yer verdiği âlimlerin fetvalarından da anlaşılabileceği düşüncesindeyiz. Zira o, kendi görüşlerini beyan etmeden önce söz konusu fetvaları zikretmektedir.

Hayyatzâde' Yezidi inançlarını aktarırken istifade ettiği âlimlerden birisi olan Muhammed Emin Efendi *Menhel-u Evliya ve Meşreb-u Asfiya Fî Tarihi'l- Musul el-Hadra* eserinde Yezidileri "Kendilerini Yezide nispet eden, karşılıklı rıza ile gerçekleşmesi halinde nikâh dışı birlikteliğin haram olmadığını iddia eden, Güneş ve Ay' a secde eden mürtet bir topluluktur. Bu topluluk Şeyh Adînin kabrini ziyaretgâh

---

[211] Nisa, 4/59.

[212] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ,* Muhtar Ahmed En-Nedvi (thk.), Mektebetu Rüşd, Riyad 2003, Şuebul iman: C. 9, s. 481, (Hadis no; 6992)

[213] Müslim b. Haccâc (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim,* Dar-ı Tibe, 164, İmân, Riyad 2006.

[214] Yezidiler durumlarını "Bizler özrümüzü hazretlerinize ifade ettik. Artık insaf ve merhamet sizindir. Her halükarda bizler Devlet-i Aliye'nin ve söz konusu saygıdeğer valimizin (Rauf Paşa) çağrılarına ve emirlerine itaatkâr bulunacağız. Sizlerden ricamız bu özürlerimizi hazreti Valimiz ve Müşarün ileyh efendimizin ayak topraklarına sunmanızdır. Devlet-i Aliye'nin durumumuzdan haberdar olması, bizlerle insaf ve mürüvvet'i gereğince muamele etmesi için saygıdeğer valimize sunarak sizlerin ihsanını rica ederiz. Her halükarda emir ve ferman hüküm verecek olan efendimizindir" şeklinde ifade etmişlerdir. Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 20b-21a.

edinmekte ve kıyamet gününde şeyhin kendi müritlerini başında bir tepsi ile cennete taşıyacağına inanmaktadır" şeklinde tasvir etmektedir.[215] Hayyatzâde Muhammed Emin Efendi'den Yezidiler hakkındaki bu şekil nitelendirmelere yer veren aktarımları yaparken Şeyh Adî' nin bu sapkınlıklardan beri olduğunu ve bu batıl düşüncelerle alakasının bulunmadığını da hemen aktarmayı ihmal etmez. Bunu Şeyh Adî' nin büyük bir Allah dostu olduğunu, ibadet ve zühdü hakkında söylenen meşhur ifadelere yer vererek ortaya koyar.[216] Sâlih bir zat olan Şeyh Adî'nin samimi müritleri olan Yezidiler'i şeytanın yoldan çıkardığını söyler. Şeyh 'Adî'nin soyundan gelen Şeyh Fahr ve ona nispet edilen Cilve Kitabı'nın Şeytanın Yezidiler hakkındaki planının amaca ulaşmasındaki birer argüman olduklarını iddia eder. Sonuç olarak ise Yezidilerin kulların en hayırlılarıyken kâfirlerin en kötülerine evirildiklerini söyler. Hayyatzâde'nin bu görüşleri onun Yezidileri aslında Müslüman olup sonradan dinden irtidat ettikleri düşüncesinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum Hayyatzâde'nin Yezidiler hakkındaki fetvalarda kendilerine neden mürtet hükümlerinin uygulanmasını gerekli

---

[215] Bu durum "Faziletli, muhakkik ve müdekkik olan, birçok kitabın müellifi Hayrullah' Ömerî'nin oğlu Muhammed Emin Efendi *"Menhel-u Evliya ve Meşreb-u Asfiya Fî Tarihi'l- Musul el-Hadra"* adlı kitabında demiştir ki Musul'un Bahine köyünde Yezidi adıyla bilinen mürted bir topluluk vardır. Şeytana ve güneşe ibadet ederler. Peygamber Efendimizin peygamberliğini kabul eder, kendilerini Hakkârili Şeyh 'Adî b. Müsâfir'e nispet ederler. Allah ona mürted bir kavim müptela etmiştir. Bu kavim şeytanı sever ve güneşe secde eder. Kendilerini Yezide nispet ederek Yezidiler olarak adlanırlar. Halep ehlinden olup bu sapkınların inançlarına vakıf bir kişinin risalesi'nde bulduğum kadarıyla onların inançlarında zina iki tarafın rızası ile gerçekleşirse helal kabul edilir." şeklinde ifade edilmiştir. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 20a-b 23a.

Ayrıca "kıyamet gününde Şeyh Adî gelip başının üstüne koyacağı bir tepsi ile Allah ve meleklerin haşmine rağmen bizleri cennete götürecek derler. Allah cahillerin söylemlerinden çok daha ulu ve çok daha büyüktür. Onlar bu Şeyh'in kabrini ziyaretgâh edinerek birçok bölgeden ve nahiyeden onu ziyaret etmek amacıyla toplanır, bu uğur'da para sarf etmektedirler" denilmektedir. Yine "Sapkınlıklarından Allah'ın Şeyh 'Adî'yi ziyafete davet ettiğini, Adî'nin de semaya yükseldiğinde bineklerine saman ve arpa bulamadıkları için müritlerine yeryüzüne inin ve harmanlarımdan arpa ve saman alıp hızlıca dönün buyurmuştur. Müritler de hızlıca şeyhin emrini yerine getirip samanla gökyüzüne çıktılar. Böylece onların arpa ve saman ile geçtikleri güzergâhta gökyüzündeki samanyolunun oluştuğuna inanırlar. Allah dinden çıkmışların iddialarından arı ve beridir…" Fetvanın değerlendirmesi hakkında bkz. Demluci 441.

[216] Hayyâtzâde Şeyh Adî hakkında "Şa'ravi'nin *"Tabakatı Evliya"* adlı kitabında Şeyh Adî' nin-Allah kendisinden razı olsun ve bizleri de onun bereketine nail kılsın- âbid, zahid, çokça namaz kılan bir kişi olduğu, Şeyh Abdülkadir Geylani'nin hep ondan bahsedip onu övdüğü ve kıymetine dikkat çektiği aktarılır. Şayet peygamberlik züht ile elde edilen bir şey olsaydı Şeyh Adî peygamber olurdu denilmektedir. Şeyh Adî mağaralarda, dağlarda ve çöllerde yalnız başına gezer, orada yılanlar aslanlar kendisi ile ülfet kurarlardı. Şark şehirlerinde müritleri terbiye edenlerden biriydi, (müritlerinin) hallerindeki problemleri görünce kendisi ile birlikte tasavvufi sülükleri son buldu-devam ettirmedi" denir. Bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 20b-21a.

gördüğünün arka planını anlamamız açısından ayrıca önem taşımaktadır. Hayyatzâde ayrıca Yezidi inancının birçok inançtan sentezlenerek oluştuğunu, bu derleme neticesinde İslam ile alakası kalmayan bir yapının oluştuğunu, bu yüzden de kendilerine Müslüman muamelesi gösterilmemesi gerektiği düşüncesindedir. Yine bu karma inancın İslam hukukundaki Ehl-i Kitap sınıflarının içine dâhil edilemeyeceğini[217] Yezidi din adamlarının arzuhalde takdim ettikleri Yezidi inancının yalandan ibaret olduğunu savunur. [218]

2. 3. Hayyatzâde'nin Yezidileri Tekfir Ettiği Hususlar ve Değerlendirmesi

Yezidiler'in köken olarak Müslüman olduklarını ancak sonradan irtidât edip mürtetleştikleri düşüncesinde olan Hayyatzâde bunu her vesileyle vurgulamıştır. Arzuhale imza atan Yezidi liderlerin isimlerinin Müslüman ismi olmasının dahi İslam'dan dönme olduklarına delil olduğunu ileri süren Hayyatzâde [219] Yezidilerin birçok hususta dolayı İslam dairesi dışına çıktıklarını,[220] bu yüzden de hiçbir şekilde yetmiş iki fırka içerisindeki sapkın fırkalardan kabul edilmemeleri gerektiği görüşündedir.[221] Yezidilerin İslam'dan çıkmasına neden olan hususları gerekçeleriyle açıklamaya çalışan Hayyatzâde'nin bu iddialarını haramı helal, helali haram kılma, dinde ibadet ihdas etme, kutsal mekânlar ve nesneler ihdas etme başlıkları altında sınıflandırabiliriz.

---

[217] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye* 18b-19a.

[218] Bu düşüncesini "arzuhallerinde, bentlerinde ve açıklamalarında öyle bir mübalağada bulunmuşlar ki bunları dinleyen herkes bilir ki bunlar benzeri önceki kitap ve mevcudatta işitilmeyen yalanlardır" şeklinde ifade eder. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 12b.

[219] Bu düşüncesini "Bu isimler hakkında düşünen aklı başında herkes bu isimlerin tevhide inanan müslümanların isimleri olduklarını bilir. Bu bile başlı başına onların islamdan çıkmış olduklarına delildir" şeklindeki sözleriyle açıklamıştır. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 7a.

[220] "Şunu da bilmelisin ki bu topluluk yetmiş iki fırkanın dışında bulunur. Meşhur sapkın topluluklardan dahi değillerdir. Onlar şeytanı doğrulayan, dinin sahibi Allah dışında güneşe secde eden, yine taşlara, ağaçlara, mübarek zatların isimlerini vererek onlara secde eden, Allah'ın kendilerine zilleti yazdığı sapkın topluluktur" şeklindeki ifadeleri aktarır. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 27b.

[221] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 28b.

2. 3. 1. Haramı Helal Kılmaları

Dini hükümleri ve sosyal yaşama dair birçok uygulamasında farklı inançlardan derleme görüntüsü taşıyan Yezidilik bu hükümlerinin bazılarıyla İslam'daki birtakım hükümlerle çelişmektedir. Bu hükümlerin başında İslam'ın haram gördüğü içki ve benzerlerinin tüketiminin helal görülmesi gelmektedir. Yezidilerin İslam'ın haramlarına dair bu tutumları Hayyatzâde nazırında dinden çıkma nedenidir. Hayyatzâde'nin Yezidileri tekfir ettiği hususların başında onların arzularına göre oruç ve içki hususunda Allah'ın haram hükmünü helal ve helal hükmünü haram kılmaları gelmektedir.[222] Bu hususu izah etmek için Peygamberin "Helal Allah'ın kitabında helal kıldığıdır. Haram ise Allah'ın kitabında haram kıldığından başkası değildir. Allah'ın hakkında hüküm vermediği şeyler ise affolunmuş şeylerdir"[223] buyruğunu aktarır. Daha sonra Yezidilerin Allah'ın haram ve helal kılmadığı şeyleri arzularına göre haram ya da helal kıldıklarını bu durumun ise nass, sünnet ve ümmetin icmâsı ile çeliştiğini söyler.[224] Hayyatzâde Yezidi liderlerin Yezidi toplumundan her ferdin orucu kendi hanesinde tutarak bu günlerin sabahında şeyh ve pirinin hanesine gidip orucunu onlar ile tutması gerektiği, iftar vaktinde de yine pir ve şeyhinin hanelerine gidip mukaddes şaraplarından iki ya da üç kadeh içerek orucunu açması gerektiğini aksi halde orucunun kabul olmayacağı için dinden çıkacağını iddia ettiklerini söyler. Oysa Peygamberin "Sizden biriniz orucunu açacağı vakit hurma ile açsın. Zira hurma berekettir, bulamazsa su ile açsın çünkü su temizdir. "[225] buyurduğunu aktarır. Yezidilerin ise şarap ile oruçlarını açtıklarını ve şeyhin evinde bulunmasından ötürü de bunu mukaddes şarap olarak nitelendirdiklerini aktarır. Allah'ın "Ey iman edenler; içki, kumar, putlar, fal okları şeytan işi birer pisliklerdir. Bunlardan sakının ki umulur da kurtuluşa erersiniz"[226] buyurduğunu ve içkiyi necis olarak nitelendirdiğini ifade eder. Yezidilerin ise bu

---

[222] Yezidi inancında düğün ve şölenlerde, özellikle oruç-oruç ibadetinin açılışında şeyhin yanında bulunan ve mukaddes kabul edilen şaraptan içilmesi gerekir-gibi bazı ibadetlerde içki içilmesi mübah görülmektedir. Bkz. Nuri, Abede-i İblis, 18-21; İsmail Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu Kadîmen ve Hadîsen* 86.

[223] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî,* 3.c, Daru'l Ğarb el-İslami, Beyrut 1996, Lübsü'l Fira, 1726, 3.c, s. 340.

[224] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 17b.

[225] Tirmizî (ö. 279/892), *Sahih Tirmizî***,** es-Sadaka, 358, C.1, s. 357.

[226] Maide, 5/90.

şeylerden asla sakınmadıklarını ve daldıkları bataklıkta bocalamakta olduklarını ifade eder.[227] Ayrıca Yezidilerin orucu öne ve arkaya aldıklarını, oruç zamanıyla oynamakla Allah ve Resul'ünün emirlerine muhalefet ettiklerini savunur.[228] Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Yezidiler orucun şeyhin yanında bulunan şarap ile açılmasını helal görmek bir yana ibadetin rüknü saymışlardır. İbadete yeni bir rükün eklemekle birlikte ihdas edilen bu rüknün terk halini şartın eksikliği, ibadetin ihmali değil inkârı olarak telakki etmişlerdir. Hayyatzâde de onların içki gibi haram bir içeceği helal görmeleri nedeniyle dinden irtidat ettiklerini savunur.

2. 3. 2. Helali Haram Kılmaları

Birçok inançta var olan yasak ve sınırlar Yezidilikte de söz konusudur. Bu yasakların bazıları giyecek, yiyecek ve içeceklerle ilgiliyken bazıları ise başka inanç mensupları ile ortak mekân ve eşya kullanımı hakkındadır. İslam'ın helal kabul ettiği hususlardan bazılarının Yezidilerce haram kabul edilmesi Hayyatzâde nazarında Yezidilerin İslam dairesinden çıkış nedenidir. Hayyatzâde Yezidilerin Nikâh, giysi, mübarek su, diğer inanç mensuplarının kullandıkları eşyaların kullanımı, tüketilen yiyecekler hususlarında[229] dinde olmayan yeni hükümler ihdas etmekle naslara muhalefet edip yoldan çıktıklarını ileri sürer.

Hayyatzâde Yezidilerin nikâh mevzusunda [230] Allah'ın haram kılmadığı bir şeyi haram kılarak dinde bulunmayan hükümler ihdas etmelerini İslam'dan irtidat ettiklerine neden olan bir husus olarak aktarır ve bu iddialara Kur'an ayetleri ve peygamberin

[227] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 15a-15b.

[228] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 15b.

[229] Yezidi inancında bamya, fasulye, marul, ceylan eti gibi yiyecekleri tüketmek haram kabul edilmektedir. Yine evli bir kimsenin bir yıl kadar ailesinden-evinden uzakta kalması eşiyle nikahını düşürdüğü gibi dinden çıkması için de nedendir. Ayrıca Yezidi dışındaki bir kimsenin kullandığı herhangi bir mekanı veya eşyayı kullanmak da haram kabul edilmektedir. Bkz. Nuri, *Abede-i İblis,* 25.

[230] Bu durumu "Yezidi toplumundan bir fert vatanını terk edip başka diyarlara gider ve orada bir yıldan az(burada söylenmek istenen bir yıldan daha fazla kalırsa olmalıdır).bir süre kalırsa bu kişi memleketine döndüğünde eşi kendisine haram olur. Bu kişiye hiç kimse kız vermez, verirse veren kişi dinden çıkar derler" şeklinde açıklar. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 15b

hadislerinden hareketle karşı çıkar.[231] Hayyatzâde Yezidiler'in söz konusu gerekçelerinin ayetle hangi vecihle çeliştiğini açıklamamaktadır. Kanaatimizce Hayyatzâde Yezidi bir kimsenin bir yıldan fazla bir süre vatanından uzak durması neticesinde kendisine kız vermenin dini bir gerekçeyle yasaklanmasını Allah'ın "bayanlardan hoşunuza gidenleri nikâhlayın" ayetindeki helalini haram kılma şeklinde değerlendirmiş olmalıdır. Bu nedenle de Yezidileri dinin helalini haram kıldıkları gerekçesiyle dinden irtidat etmiş kabul eder. Yine nikâh hususunda Peygamberin "mefkudun eşi kendisine beyan gelene kadar nikâhı devam eder"[232] buyurduğunu ancak Yezidilerin "eşlerimiz bize haram olmasın diye askere gelemeyiz" iddiasında bulunduklarını aktarır. Hadis açıkça mefkud kişinin eşine kocasının ölümü veyahut onu boşadığına dair kesin haber gelmeyinceye kadar nikâhının devam ettiğinin belirtildiğini, bunların ise kendi arzularına göre bazı şeyleri haram bazılarını helal kıldıklarını bu yüzden de artık mümin olamayacaklarını belirtir. [233] Hayyatzâde Yezidilerin nikâhın düşme gerekçelerinin zikredilen hadisle hangi vecihle çeliştiğini açıklamamaktadır. Kanaatimizce burada mefkud kimsenin eşine kocasının mefkud olduğu beyanı kesin biçimde kendisine ulaşıncaya kadar nikâhı altında bulunması gerektiği hükmüyle çelişmesi söz konusudur. Böylece Yezidiler devam eden bir nikâhı düşürmekle helal bir durumu harama çevirmiş olmaktadırlar ki bu durum Hayyatzâde nazarında dinden çıkma nedenidir.

Hayyatzâde Yezidileri giysi konusunda öne sürdükleri bazı hususlar hakkında eleştirmektedir. Yezidilerin Yezidi toplumundan bir kimsenin giyeceği yeni gömlek veya pantolonu Şeyh 'Adî hazretlerin türbesindeki mübarek suda yıkamadan asla giyemeyeceğini ileri sürdüklerini belirtir. Bu söylemlerinin Allah'ın "sizlere gökten mübarek su indirdik"[234] sözü ile Peygamberin "su temizdir hiçbir şey onu necis

---

[231] Onların bu söylemleri Allah'ın "bayanlardan hoşunuza gidenleri nikâhlayın" (Nisa 3) sözü ile merdudtur" der. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 15b.

[232] Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995), *es-Sünen***,** Adil Ahmet Abdülmevcut (Thk.), Dar'u- l-Marife, Beyrut 2001, Kitâbu'n-Nikâh, 3789, C.3, s.242.

[233] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 15b.

[234] Kaf, 50/9.

yapamaz"[235] sözleriyle merdut olduğunu söyler.[236] Hayyatzâde Yezidilerin mübarekliği yalnızca Şeyh 'Adî türbesindeki suya addetmelerine karşı çıkar ve Allah'ın "sizlere gökten mübarek su indirdik" ayeti ile indirilen tüm suların mübarek kabul edilmesi Peygamberin "su temizdir hiçbir şey onu necis yapamaz" hadisi gereğince de temiz kabul edilmesi gerektiği düşüncesindedir. Yine peygamber "Kim zemzem suyunu herhangi bir hastalığa şifa niyeti ile içerse hastalığına şifa olur. Kim onu doymak amacıyla içerse Allah onu bu su ile doyurur. Kim de onu bir sıkıntısının giderilmesi için içerse Allah onun sıkıntısını giderir"[237] buyurduğunu aktarır. Onların ise mübarek su olarak tanımladıkları suda yıkanmadıkça yeni bir elbiseyi giyemeyeceklerini ileriye sürdüklerini belirtir. Hayyatzâde'nin Allah'ın gökten indirilen herhangi bir suyu mübarek ve temiz su olarak nitelendirdiğini,[238] onların ise mübarekliği yalnızca bir suya indirgemekle tahrifte bulunduklarını ve bu davranışlarıyla da dinden çıktıklarını düşünüyor olmalıdır. Yine Yezidilerin herhangi bir giysinin mübarek suda yıkanmadıkça giyilemeyeceğini, dolaysıyla da helal kabul edilemeyeceğini ileri sürmekle Allah'ın helalini haram kıldıklarını düşünmüş olabileceği kanaatindeyiz.

Hayyatzâde Yezidilerin diğer inanç mensuplarının kullandıkları eşyaların kullanımı hususunda ileri sürdükleri iddialarına [239] Allah'ın "De ki kim Allah'ın kulları için yerden rızık olarak bitirdiği güzel şeyleri haram kılabilir[240] buyruğu ve Peygamberin "Müslümanın ne dirisi ne de ölüsü necis olmaz"[241] sözü ile karşı çıkar. Aynı hususla ilgili olarak Peygamberin "sizlere acem topraklarının kapıları açılacak ve orada kendisine hamam denen evler göreceksiniz. Erkekler bu eve üzerlerinde izâr ile girsinler, hasta ve nifâs günlerinde olan bayanlar dışındaki kadınları bu evlere

[235] Dârekutnî, *es-Sünen***,** et-Tahare 53, C. 1. s. 88-89.
[236] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 16a.
[237] Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Siracül Münir Şerhu Camius-sağir***,** yk, ty, C.4, s. 174.
[238] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 16a-16b.
[239] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 16b-17a. Bu hususta "Yahudi, Müslüman ve Hristiyan veyahut başka dinden herhangi bir kimsenin kullandığı tarağı asla kullanamayız. Başka dinden birisinin kullandığı usturayı Şeyh 'Adî hazretlerinde bulunan mübarek suda yıkamadıkça onunla tıraş olamayız, tıraş olan kişi dinden çıkar" derler.
[240] Araf 7/32.
[241] Rivayet tahric edilemedi.

girmekten alıkoyunuz"[242] buyurduğunu, bu sapkınların ise temizlenme yerlerine girmeyip, cenabet ve kirlilikten de yıkanmadıklarını bu yüzden onların necis olduklarını belirtir. Bu yaptıklarından dolayı da girecekleri yerin cehennemin ta kendisi olacağını ileri sürer.[243]

Hayyatzâde Yezidiler'in ortak eşya ve mekân kullanımı hususunda ileri sürdükleri dini gerekçelerine reddiye olarak öne sürdüğü ayet ve hadislerle hangi vecihle çeliştiklerini açıklamamıştır. Kanaatimizce "Cenabet iseniz temizlenin" ayetindeki temizlenmenin her hangi bir kayıt bulunmaksızın zikredilmesi önemlidir. Yezidiler temizlenmeye başka dinden birisinin kullanmamış olması veya bulunmaması şartını getirmekle helal bir durumun gerçekleşmesine başka dini bir şart-rükün eklemiş olmaktadırlar. Ayrıca helal bir durumu da haram kılmaktadırlar. Hayyatzâde'nin de Yezidileri bu yaptıklarıyla Allah'ın helalini haram kılmış ve din de tahrifte bulunmuş oldukları gerekçesiyle irtidat ettiklerine hükmetmiş olacağı kanaatindeyiz.

Tüketilen yiyecekler hususunda ileri sürdükleri iddialara[244] karşı çıkan Hayyatzâde bu iddialarının Allah'ın "ey iman edenler sizlere helalinden rızık olarak verdiklerimizden yiyiniz ve şayet Allah'a tapınıyorsanız ona hakkıyla şükredin"[245] sözü ile çeliştiğini ifade eder.[246] Aynı mevzuyla ilgili olarak onların bu iddialarının Peygamberin "helal Allah'ın kitabında helal kıldığıdır. Haram ise Allah'ın kitabında haram kıldığından başkası değildir. Allah'ın hakkında hüküm vermediği şeyler ise affolunmuş şeylerdir"[247] sözleri ile çeliştiğini belirtir. Yezidilerin "balığın yenmesi haramdır sözleri hakkında Allah'ın "taze etinden yemeniz için denizi hizmetinize sunan

[242] Ebu Davud (ö. 275/889), Kitab'u-l Hammam, 4011, C.6, s. 130.
[243] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 17a-17b.
[244] Bu durumu "biz ile diğer toplumlar arasında çok farklar vardır. Balık, kabak bamya, fasulye, lahana ve marul yemeğiz. Marulun ekildiği yerde asla duramayız. Toplumumuzun durumu bu olduğundan Melek Tavus'a inananların kendileri dışındaki İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerden toplumlarla karışması mümkün değildir" şeklinde ifade ederler. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 17b
[245] Bakara, 2/172.
[246] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 17b.
[247] et-Tirmizî, Lübsü'l Fira, 1726, C. 2, s. 267-268.

Allah'tır"[248] buyruğu, peygamberin "bizlere balığın ve çekirgenin ölüleri helal kılındı"[249] sözleri ile çeliştiklerini Yezidilerin kabak tüketimini haram telakki etmeleri hakkında ise Allah'ın "ey iman edenler sizlere rızık olarak verdiğimiz güzel şeylerden yiyiniz"[250]sözü ile peygamberin "kabak tükettiniz zira beyni güçlendirir"[251] buyruğunu aktarır.

Peygamberin sebzeler konusunda "kim soğan, sarımsak, pırasa ve turp sebzelerinden yemişse mescidimize yaklaşmasın ancak bir özrü varsa müstesna"[252] hadisindeki yasağı ise mescitlerle alakalı olarak söz konusu sebzelerin ağır koku yaymasındandır. Yoksa kendilerine haram kıldıkları sebzeler hakkında herhangi bir yasak söz konusu olmamıştır. Allah "ey iman edenler sizlere rızık olarak verdiğimiz güzel şeylerden yiyiniz" buyurmuş ve bunları âdemoğluna helal kılmışken insan bunları nasıl -kafasına göre- haram kılabilir. Böylece Yezidilerin şeriat-ı ğarra' ya hilafet ettiklerini ifade eder.[253] Hayyatzâde Yezidilerin öne sürdükleri dini gerekçelerin söz konusu ayetlerle hangi vecih ile çeliştiklerini tam olarak ortaya koymamaktadır. Yezidiler 'in Allah'ın helal kıldığı yiyeceklerin bir kısmını kendilerine haram kılmakla Allah'ın helalini haram yapmış olmakla, aynı şekilde dinde olmayanı dine katmakla da tahrifte bulundukları nedeniyle irtidat ettiklerine hükmetmiş olabileceği kanaatindeyiz. Aynı durum konuyla alakalı olarak zikredilen tüm nasslar için de geçerlidir.

2. 3. 3. Dinde İbadet İhdas etmeleri

Hayyatzâde'nin Yezidileri tekfir ettiği hususlardan bir tanesi de dinde bir takım ibadet ihdas etmeleridir. Ahiret kardeşliği ve şeyhin ziyaret edilip elinin öpülmesi,[254] mehdinin hizmetkârlığı, kutsal topraktan yeme gibi ibadet çeşitleri ihdas etmelerinden

[248] Nahl, 16/14.
[249] Muhammed b. Yezîd Mâce (ö. 273/887), *Sünen,* Muhammed Fuat Abdülbaki (Thk.), Dar İhya Kütüb el Arabiyye, yy, ty, Kitabu's Sayd, 3218, C. 1, s.1073.)
[250] Bakara, 2/172.
[251] Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971), *Mucemül Kebir,* Hamdi Abdülmecid es-Selefi (Thk.), Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 152, Ty, C. 22, s. 63.
[252] Buhari, *Cami'ü-s Sahih,* Kitabu' l Ezan, 853, s.208.
[253] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 18a.
[254] Bkz, Hayyâtzâde 206,207.

dolayı[255] Yezidilerin yoldan çıktıklarını savunurken, gün doğumunda güneşe yönelerek ibadet etme,[256] ölüm esnasında bir takım telkinde bulunma[257] gibi ibadet ihdas etmeleri dolayısıyla onları tekfir eder. Yezidilerin bu ihdaslarına karşı çıkar ve öne sürdükleri gerekçeleri Kur'an ayetleri ve hadislerle reddetmeye çalışır.

Yezidilerin gün doğumunda güneşe yönelerek ibadet etmelerine[258]karşı çıkan Hayyatzâde bu tutumlarının Allah'ın " Güneşe ve aya secde etmeyin onları yaratan Allah'a secde ediniz "[259] buyruğu Peygamberin " Güneş doğarken onunla birlikte şeytanın yavruları da çıkar, "[260] " Kim güneşe ya da aya ibadet ederse şeytanlar ona inip bazı işlerinde kendisiyle konuşur ve onunla muhatap olurlar " şeklindeki sözleri ile çeliştiğini söyler. Yezidi toplumunun güneş ve ayın kâinata etki ettiklerine inandıklarını oysa kâinata etki edenin yalnızca Allah olduğunu, bu inançları Allah ve peygamberinin sözlerine muhalefet ettikleri için onların kâfirlerin ta kendileri olduklarını iddia eder.[261]

Hayyatzâdeye göre Yezidilerin ihdas ettikleri ibadetlerden birisi de ahiret kardeşliği ve şeyhin ziyaret edilip elinin öpülmesi uygulamasıdır.[262] Yezidilerin bu hususta iddialarına Allah'ın "Ancak müminler kardeştir"[263] buyruğu ile karşı çıkar. Daha sonra Peygamberin "Müslüman müslümanın kardeşidir"[264] sözlerini zikreder ve

---

[255] Bkz, Hayyâtzâde 214.

[256] Yezidiler güneşin doğuş ve batışında bir çeşit abdest alarak ayakta ve güneşe yönelerek dua ederler. Bu ibadet esnasında bazı duaları terennüm ederler. Dua'nın bitimiyle âbid yere secde eder ve dua ayini biter. Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 63-64.

[257] Bkz, Hayyâtzâde 216.

[258]. Bu durumu "toplumumuzdan her bir ferdin güneş' in doğumunda Müslüman, Hristiyan ve Yahudi inancına sahip kimselerin bulunmayacağı bir şekilde güneşin doğuş noktasını ziyaret etmesi gerekir, bunu gerçekleştirmediği takdirde o kimse dinden çıkar." şeklindeki ifade ederler. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 13b

[259] Fussilet, 41/37.

[260] İbn-i Mace, İkametü's Sala, 1253, C. 1, s.397.

[261] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 13b.

[262] Bu durumu "toplumumuzdan her ferdin her gün Mehdi'nin hizmetkârı olan ahiret kardeşi, şeyhi ve piri' nin ellerini öpmesi gerekir. Bunu yerine getirmeyen kimse dinden çıkar" şeklinde ifade ederler. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 14a.

[263] Hucurat, 49/10.

[264] Buhari, *Camiü's Sahih,* Kitabu'l Mezalim, 2442, s. 591.

onların ne mümin ne de Müslüman olduklarını buna rağmen kendilerince ahiret kardeşi ve ahiret kız kardeşliği ihdas ettiklerini söyler.[265]

Hayyatzâde, Mehdiye dair sözleri hakkında ise "Şu Mehdi'nin hizmetkârıdır" derler. Oysa Mehdi zuhur ettiğinde murted ve kâfir olmalarından ötürü işe onların kanlarını akıtmakla başlayacağını söyler.[266]

Yezidilerin namaza duran müslüman bir kimseye dair tutumlarının[267] Allah'ın " Şayet sana şeytandan bir kışkırtma gelirse hemen Allah'a sığın o işiten ve bilendir "[268] buyruğu ve Peygamberin " Allah'ım ben, pis, necis, habis ve muhbis olan kovulmuş şeytândan sana sığınırım "[269] sözleriyle çeliştiğini belirtir. Böylece Yezidilerin Allah ve peygamberinin kelamını dinlememeleri, şeytandan Allah'a sığınan kişiye öfke ve kin ile dolmaları ve imkân dâhilinde o kişiyi öldürmeleri nedeniyle hüsrana uğrayanların ta kendileri olacaklarını ifade eder.[270]

Yezidilerin ibadet olarak ihdas ettikleri ölmek üzere olan Yezidi kimseye telkinde bulunma eylemlerinin[271] Allah'ın "Sizlerden kim dininden yüz çevirir ve ölürse O kişi kâfir olmuştur, "[272] "Kim İslam'dan başka bir din edinirse bu ondan kabul edilmeyecektir "[273] buyrukları ve Peygamberin "Kim dinini değiştirirse onu öldürün "

---

[265] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 14a.

[266] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 14a.

[267] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 14a. Bu durumu "Yezidi toplumundan bir ferdin sizlerin namaza euzubillahi şeklinde başlayan kelamınıza karşı koymaması, karşıdakini ya da kendisini öldürmemesi düşünülemezdir. Bunu yapmaz ise o kimse dinden çıkar derler" şeklinde ifade etmiştir.

[268] Araf, 7/200.

[269] İbn-i Mace, Kitabu' t Tahare, 299, C. 1, s.109.

[270] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 14a.

[271] Bu inançlarını "Yezidi toplumundan bir fert vefat edeceği sırada Ahiret kardeşi, şeyhi ve piri yanında yoksa o zaman kavvallerden birinin yanında bulunması gerekir ki kendisine Ey Melek Tavus'un kulu ilahımız Melek Tavus'un dini üzere ölmelisin, başka din üzere ölmemelisin. Birisi gelip de İslam, Hristiyanlık Yahudilik veya herhangi başka bir din üzere öl derse buna inanmayasın. Sakın o inanca kaymayasın. Kendi inancını terk edip o inanca geçersen kâfir olarak ölürsün demeliler" şeklinde ifade ederler. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 14b.

[272] Bakara, 2/217.

[273] Ali İmran, 3/85.

sözleri ile merdut olduğunu, bu iddiaları ve söylemleri ile de irtidad edip küfre girdiklerini ifade eder.[274]

Yezidilerin mukaddes toprak hakkındaki inançlarının[275] Allah'ın " Ey iman edenler size rızık olarak verdiklerimizden yiyiniz "[276] " Ey iman edenler yerde bulunanlardan helal ve güzel olanlardan yiyiniz asla şeytanın peşine takılmayınız "[277] ayetleri ile reddedildiğini ifade eder. Peygamber'in "Toprak yiyen kendi nefsini öldürmeye yardım etmiştir[278] bu yüzden de ahirette renk ve beden eksikliği ile sorgulanacaktır "[279] buyurduğunu aktarır. Yezidilerin her gün bereket niyetiyle berekâtu şeyh dedikleri toprağı yediklerini ve ölüm anında bu topraktan yanında bulundurmayanın kâfir olacağına hükmetmeleri nedeniyle Allah ve peygamberinin sözlerine muhalefet ettiklerini ve şeytanın dürtülerine tabii olarak yanlış yaptıklarını ifade eder.[280]

2. 3. 4. Kutsal Mekânlar ve Nesneler İhdas Etmeleri

Hayyatzâde'nin Yezidileri tekfir ettiği hususlardan birisi de Melek Tavus'un şeklini ziyaret etme,[281] Laleş'in ziyaret edilmesinin hacc ibadeti, [282]orada bulunan suyun

---

[274] Küfre girmiş oldukları durumu "bu söylemleri küfrün ve irtidad'ın ta kendisidir. Onlar hüsrana uğrayacaklardır" şeklinde ifade etmektedir. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 14b.

[275] Bu durumu "Yezidi toplumundan her ferdin berekatu Şeyh 'Adî olarak isimlenen Şeyh 'Adî türbesinden alınan topraktan yanında bulundurması ve her sabah ondan bir miktar yemesi gerekir. Kasten yemediği takdirde dinden çıkar" derler. Yine "Yezidi bir kimsenin ölümü yaklaştığında bu mübarek topraktan yanında bulunması gerekir. Kasten yanında bulundurmaması halinde o kişi dinden çıkar" şeklinde ifade ederler. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 15a.

[276] Bakar, 2/172.

[277] Bakara, 2/168.

[278] Hadisin bu kısmı hadis kaynaklarında bulunurken "bu yüzden de ahirette renk ve beden eksikliği ile sorgulanacaktır" kısmı ise araştırmalarımıza rağmen kaynağına ulaşılamamıştır.

[279] et-Taberânî, *Mucemül Kebir,* 6138, C. 6, s.253.

[280] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 15a.

[281] Bkz. Hayyâtzâde 207.

[282] Yezidi inancına göre içerisinde Arafat, tavaf ve zemzem gibi terimlerin bulunduğu Hac ibadeti Adî b. Müsâfir'in türbesinin yılın belli zamanlarında ziyaret edilmesiyle icra edilmesiyle icra edilir. Bozan, "Diyarbakır Kültür ve Medeniyyet Dergisi" 125-127.

mübarek telakki edilmesi[283] gibi kutsal mekânlar ve nesneler ihdas etmeleridir.[284] Hayyatzâde Yezidilerin bu söylemlerine binaen " Allah inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tağuttur. Onları aydınlıklardan karanlıklara çıkarır, onlar ateşe girecek ve içinde kalacaklardır "[285] buyruğu ve Peygamberin " Kıyamet günü en çetin azaba çaptırılacak olanlar musavvir(şekil vericiler)dir, "[286] " Yaratamadıklarına şekil verenleri Allah helak etsin "[287] sözlerini aktarır. Daha sonra ise " Her hangi bir suret yapanların hali bu ise Allah dışında surete tapanların vay haline " der. Yezidiler Yezidi olan bir kimsenin senede bir kez dahi Tavus' un heykelini-şeklini ziyaret etmemesi halinde kâfir olacağını ileri sürdüklerini bunun çok koyu bir inkâr ve çetin bir sapkınlık olduğunu ifade eder.[288] Yine Yezidi liderlerin Tavusun şeklinin ziyaret edilmesi gerektiğine dair söylemlerine karşı çıkar ve bu iddialarının Allah'ın "Onlar beyt-i atiki tavaf etsinler" [289] buyruğu, Peygamberin " Kabrimi ziyaret etmeyen bana cefa vermiştir "[290] sözleri ile merdut olduğunu ve bunların dışında ziyaret edilecek bir şey ihdas etmeleri nedeniyle de hüsrana uğrayacaklarını belirtir.[291]

---

[283] Yezidi inancında Şeyh Adî türbesinde bulunan ve "Kaniya Sıpi" olarak adlandırılan bir çeşme bulunmakta be bu çeşmenin suyu kutsanmaktadır. Bu su ile küçük yaştaki çocuklar vaftiz edilmektedir. Yezidilerce kirlilik ve necaset bu su ile yapılan temizlenmeyle kalkmaktadır. Lescot, *Yezidiler Din Tarih*, 161; Sıddîk Demlûcî, *el-Yezîdiyye* 68.

[284] Yezidi liderler bu durumu "inancımıza göre kadın erkek her bir ferdin senede üç kez, ilki Rumi takvimin Nisan ayının başından sonuna kadar, ikincisi Eylül ayının başından sonuna kadar, üçüncüsü ise Kasım ayının başından sonuna kadar Melek Tavus'un heykelini- şeklini ziyaret etmesi gerekir. Şayet ziyaret etmezse o kimse dinden çıkar"şeklinde açıklamışlarıdr. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 13a.

[285] Bakara, 2/257.

[286] Buhari, Kitabu'l Libas,5950, s.1495.

[287] Nasırü'd Din el Albanî, (1914-1999) *Silsilet'u Ehadis Es-Sahiha,* Mektebetü Mearif, Riyad 1995, 996, C. 2, s. 695.

[288] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 12b-13a.

[289] Hac, 22/29.

[290] Nasırü'd Din el Albanî, (1914-1999), *Difâ Anil Hadis En-Nebevi Ve Es-Sire Fi Er-Red Âla El Butî,* yy, ty, s. 108.

[291] Bu durumu "bunlar tavaf ve haccın Şeyh 'Adî hazretlerinin bulunduğu Laleş isimli dağda olduğuna inanırlar. Onlar bu inançları ile Allah'ın ve peygamberinin emirleri aleyhinde hareket edip hüsrana uğramışlardır" şeklinde açıklar. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 13a-13b.

Hayyatzâde'nin Yezidileri tekfir ettiği hususlardan bir tanesi de Şeyh Adî'nin makamında bulunan ve Yezidilerce de kutsanan mübarek su hususudur.[292] Hayyatzâde Peygamberin " Zemzem suyu hangi amaçla içilirse o amacın gerçekleşmesini sağlar bir hastalığa şifa niyeti ile içerse hastalığına şifa olur. Kim onu doymak amacıyla içerse Allah onu bu su ile doyurur. Kim de onu bir sıkıntısının giderilmesi için içerse Allah onun sıkıntısını giderir "[293] buyruğunu aktarır. Daha sonra ise; " Şayet onlar Şeyh 'Adî'nin makamında bulunan suyun mübarek olduğuna inanıyorlarsa zemzem suyu peygamberin hadisinde belirtildiği gibi hangi niyetle içilirse ona fayda sağlayacağı için daha üstün ve daha şerefli " olduğunu söyler. Yezidilerin bu inançları nedeniyle doğru yoldan ayrılmış olduklarını ve arzularına tabii olarak hüsrana uğrayacaklarını iddia eder.[294]

2. 3. 5. Feridetu's-Seniyye Fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye'de Zikredilen Yezidiler Hakkındaki Fetvalar

Hayyatzâde Yezidiler hakkında ileri sürdüğü görüşlerinin îndi fikirler olmayıp arka planda köklü esaslara dayandığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu amaçla eserinde Ebu Suud Efendi, Er-Rebetki ve Molla Yasin Efendi'nin fetvalarına yer vermiştir. Bu fetvalar hakkında Demluci, Azzavi gibi bilginlerin bir takım açıklamaları olmuştur. Aynı şekilde Bozan'ın er-Rebetki'nin risalesi hakkındaki çalışması da[295] söz konusu fetvaları anlamlandırma açısından önem arz etmektedir.

Yezidiler hakkında verilen fetvaları geniş değerlendirmelere tabi tutan Demluci'nin bu yorumlarının meselenin anlaşılması açısından önem arz ettiği

---

[292] Yezidi liderlerin **"**Yezidi toplumundan bir kimse giyeceği yeni gömlek veya pantolonu Şeyh 'Adî Hazretlerindeki mübarek suda yıkamadan asla giyemez" dediklerini aktarır. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 16a.

[293] İbn-i Mace, Kitabu'l Menasik, 3062, s. 1017.

[294] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 16a-16b.

[295] Metin Bozan, "XVI. Asırda Yezidiler(Êzidîler)'İn Dinî Statüsü Hakkındaki Tartışmalara Dair İki Belge: Mevlânâ Sâlih El-Kürdî'nin Bir Fetvası İle Mevlânâ Muhammed Berkal'Î'nin Ta'liki", *Şarkiyat* 12/2 (30 Nisan 2020), 224-253.

düşüncesindeyiz. Söz konusu yorumların bazılarını aktarmakta fayda mülahaza etmekteyiz.

Demluci Yezidiler hakkında yazılan İslami kitapların müelliflerinin sadece kendilerine tevdi edilen görev gereği konuyu ele aldıklarını ileri sürer. Oysa fetvalar ile hedeflenenin yanlışın doğru ile giderilmesi olması gerekirken söz konusu fetvalar ile anarşi ve kinin artırıldığı, yanlışın yanlış ile giderilmeye çalışıldığını söyler. Neticede bu fetvaların Müslümanlara ve idarelerine üç asırdan fazla sürecek sıkıntıların yaşanmasında etkili olduğunu belirtir. Ona göre fetvalar verilirken bu topluluğun yaşadıkları, geçirmiş olduğu sıkıntılar, başlarına gelen savaşlar ve bunların sebep olduğu ruh hali hiç göz önünde bulundurulmamıştır. Yezidilerin İslam'la bağları henüz çok kopmamışken, Müslümanlar ile iç içe yaşarlarken din bilginleri tarafından çıkarılan bu fetvaların ve Yezidi şeyh ve pirlerinin Yezidilere dayattıkları inançlar neticesinde çok acı tecrübelerin yaşandığını oysa bunların hiç yaşanmama durumunun da olabileceğini ifade eder. Demluci savaşlar ve yıkımların Yezidilerin içe kapanıp isyancı ruhlu bir topluluğa dönüşmesinde etkili olduğunu, Yezidilerin de ellerine geçen imkânları hep kötüye kullandıklarını bu yüzden de anarşi ve kaosun artmasında yer aldıklarını söyler. Böylece çözüm getirmek üzere verilen fetvalar anarşi zemininin artmasında etkili olmuş, oluşan kaotik ortamın Yezidiler kadar Müslümanlara da zarar vermiştir. Demluci Yezidilerin İslam âlimlerine fazlasıyla kin tutma nedenlerinin altında kendilerine yönelik yapılan birçok seferin âlimlerin bu fetvalarından kaynaklandığı düşüncesinde olmalarının yattığını belirtir. [296]

Kendisinden sonra Yezidiler hakkında verilen birçok fetvada dayanak olarak zikredilen Ebu Suud Efendinin fetvası hakkında fikir beyan eden Demluci[297] fetvanın asıl nüshasının bulunmaması, içerdiği tutarsızlıklar Şeyhü'l-İslam tarafından yazılmış

[296] Demluci, 439-443.

[297] Demluci 428; Fetva hakkında "Şeyhül islam sultanın emri ve yüklenmiş olduğu vazife gereğince bu fetvayı vermiştir. Kendinden sonra neredeyse verilmiş tüm fetvalara kaynaklık teşkil etmiştir. Daha sonra gelenler de idarecilerin uygulamalarını meşrulaştırmak için fetvalar verdiler. Ancak bu fetvaların Yezidilerde nasıl bir sıkıntıya sebebiyet vereceğini hiç düşünmediler" ifadelerine yer verir.

olma ihtimalini zorlaştırdığını iddia eder.[298] Demluci er-Rebetki fetvası olarak bilinen fetvanın da Rebetki tarafından verilmiş olma ihtimalinin tartışmalı olduğunu, başka âlimlerin eserlerinde farklı müellifler tarafından kaleme alındığının zikredilmesi durumu fetvanın sahibi hakkında karışıklığa neden olduğunu belirtir.[299] Molla Yasin El Ömeri' nin fetvası hakkında ise Molla Yasin'in fetva verecek düzeyde âlim olmadığını ve Yezidiler hakkındaki fetvasının boyundan büyük işlere kalkışmanın bir ürünü olduğunu savunur.[300]

Demluci'nin *Feridetu's-Seniyye Fî Beyâni Akâidi ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye'de* yer alan fetvalar hakkındaki yorumları söz konusu fetvaların belli şartlar altında, belli amaçlar ve menfaatler gözetilerek yazılmış olma ihtimallerinin bulunduğuna dikkat çekmektedir. Demluci'nin yorumlarından bağımsız olarak herhangi bir konuda fetva veren âlimin de insan olduğu, bir takım ulvi endişeleri ve gayretleri olabileceği gibi insani olarak bazı handikapları, zaafları ve menfaatlerinin olabileceği gerçeğinin göz önünde bulundurulması gerekir. Bu anlayışla yapılacak okumalar ve tespitlerin daha isabetli olacağı açıktır. Aynı durum Yezidiler hakkındaki olumlu-olumsuz fetva ve çalışmalar için de geçerlidir. Ele alınacak fetvaların bu gerçeğin göz önünde bulundurularak değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağı düşüncesindeyiz.

Hayyatzâde'nin eserinde yer verdiği Ebu Suud Efendi'nin söz konusu fetvasının aslına dair bir kaynağa ulaşamadık.[301] Hayyatzâde'nin eserinde yer verdiği Rebetki'nin fetvası da etkin fetvalardandır. Ancak bu fetvanın orjinalinin daha eski olduğu ve 16. Yüzyılda yaşamış Mevlânâ Sâlih El-Kürdî'nin fetvasına dayandığı görülmektedir. Metin Bozan söz konusu fetvanın daha sonraki yıllarda kopya edilerek tekrarlandığını ve Rebetki'nin fetvasının da bu fetvanın tekrarı olduğunu belirtir.[302]

---

[298] Demluci 432-433.
[299] Demluci 433-434.
[300] Demluci 442.
[301] Merak edenler Ebu Suud'un söz konusu fetvası için bkz. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 33a-37a.
[302] Bozan, *Mevlânâ Sâlih El-Kürdî'nin Bir Fetvası,* 224-253.

Hayyatzâde'nin eserinde yer verdiği Molla Yasin Efendi'nin fetvası ise Musullu Hatip Ömerzâde Molla Yasin Efendi' nin " Behcet'ü-l Murad " isimli "Tarihi Bağdat" adı ile bilinen kitabında yer almaktadır. Hayyatzâde söz konusu kitapta aktarılan fetvaya eserinde olduğu gibi yer verir.

2. 3. 5. 1. Hayyatzâde Nazarında Yezidiler Hakkındaki Fetvalar

Hayyatzâde Yezidiler hakkında ayet ve hadislerle ortaya koyduğu düşüncesinin yaygın ve ana düşünce olduğu izlenimini vermek için kendinden önceki âlimler tarafından verilmiş olan fetvalara yer vermeyi tercih eder. Bu yol ile düşüncesinin sağlam temellere dayandığı izlenimini vermeye çalışır. Hayyatzâde'nin fetva sahibi âlimler hakkındaki övücü sözleri fetvaları hakkındaki tutumu açısından bilgi vericidir. Ebu Suud hakkında " Şeyhülislam, herkesin başvuru mercii, âlim, allame, kavrayış denizi Ebu Suud Efendi"[303] El-Rebetki hakkında ise; " Faziletli âlim, kendi döneminin imamı, asrının ve vaktinin biricik kıymetlisi, engin akıl sahibi, birçok eserin müellifi, şerh edicisi, faydalı birçok risalenin sahibi müderris Molla Abdullah Efendi El-Rebetki el-Kürdi" [304] Molla Yasin Efendi hakkında ise; "âlim ve allame, birçok üstün telifât, tasnifat ve (geçmişe dair) tarih sahibi, asrının ve zamanının biriciği Musullu Hatip Ömerzâde Molla Yasin Efendi …"[305] şeklindeki iltifatlara yer vermektedir. Hayyatzâde'nin özellikle Ebu Suud Efendinin fetvası hakkındaki "Keşke ondan habersiz ya da gafil olanlar onu elde etse " sözleri fetvanın varlığından gafil olanların Yezidiler hakkındaki gerçekten mahrum kalacakları endişesi taşıdığını göstermektedir. Hayyatzâde bu endişenin bir neticesi olarak fetvayı tercümeye giriştiğini aktarır.[306] Gerek Hayyatzâde'nin fetva sahibi âlimler hakkında serdettiği övücü cümleler, gerek Ebu Suud Efendi'nin fetvasını tercüme girişimi onun bu fetvaları tasvip etmekle birlikte fetvalarda Yezidiler hakkında ileri sürülen görüşlerin toplum içerisinde yayılıp kabul görmesi için özel bir çaba içerisinde olduğunu da göstermektedir.

---

[303] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 33a.
[304] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 23b.
[305] Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 22b.
[306] Bunu "Şu aciz ve fakire gelince onu(fetvayı) olduğu gibi Arapça ve Türkçe yazdım, toplu ve tek bir risale şeklinde ele aldım ki Osmanlı devleti vatandaşlarından bu mevzuyu önemseyen ve hamiyet gösterenlere faydalı olsun" şeklinde ortaya koyar. Hayyâtzâde, *Feridetüsseniyye,* 37b.

3. 3. 5. 2. Fetvaların 19. yy Yezidiliği Açısından Anlamı

İnsanın içinde bulunduğu şartları dini ve tarihi metinlerle meşrulaştırma gayreti her zaman için var olagelmiştir. Bu açıdan dini bir hüküm barındıran fetvalar da yayınlandıkları zeminden çok sonraları tekrardan işlevsel olabilir ya da bazı uygulamalar için dayanaklık teşkil edebilirler. Bu durum Yezidiler hakkında verilmiş olan fetvalar için de geçerlidir. 19. yy' a gelindiğinde Yezidiler ödemeleri gereken vergileri ödememe, yol kesme veya taşkınlıklar gibi durumlara sebebiyet verdiklerinde kendilerine yönelik tercih edilen daha çok askeri seferler düzenlenerek yola getirilmeleriydi. Bu hedefin gerçekleşebilmesi Yezidiler'in dinden sapmış mürtetler olduğu; bu yüzden de kendilerine düzenlenen seferlerin yalnızca dünyevi olmayıp, uhrevi kazanımlarının da olduğu vurgusunu önemli kılmaktaydı. Yine Yezidiler hakkında önceki âlimlerin vermiş oldukları fetvaların tekrardan gündeme alınarak işlenmesi seferlerin amacına ulaşmasını kolaylaştırmaktaydı. Bu nedenle Yezidilere dair önceden verilmiş olan fetvalara bu dönemde Yezidiler hakkında yazılmış "feridetüsseniyye" gibi eserlerde karşılaşmak zor bir durum değildir.

Yezidiler hakkında verilmiş olan fetvaların Yezidiler açısından nasıl bir neticeye sebep olduğu üzerinde durulması gereken bir husustur. Yezidilerin kendileri aleyhinde verdikleri fetvalardan dolayı din âlimlerine büyük bir öfke ve kin besledikleri bilinmektedir. Bu bağlamda Şeyh Mahmud Zokaydî'nin 1931 yılında telif etmiş olduğu Kitâbu'd-Dâ' ve'd-Devâ' adlı eserinde yüzyıldan beridir Yezidiler ile medrese mensupları arasında bir hesaplaşma yaşandığına dair verdiği bilgiler[307] Yezidiler aleyhinde verilen fetvalar bu hususta bir fikir verir mahiyettedir.[308] Din âlimlerine duyulan söz konusu öfkenin fetva sahibinin savunduğu dine ve değerlere de yansıyacağı ise tartışma götürmez bir gerçekliktir. Tüm bunlarla birlikte din âlimlerinin Yezidiler aleyhindeki fetvalarının yansımalarını kesin yargılarla otaya koymak zordur. Ancak

[307] Müellif burada Yezidiler ile medrese öğrencileri arasında bir çatışma olduğunu vurgular ve şahid olduğu molla İbrahim el-Maveytî adlı bir öğrencinin öldürülen öğrenci kardeşlerinin intikamı olarak onlardan pek çoğunu öldürdüğünü aktarır. Ancak kendi zamanında düşmanlığın eskisi gibi olmadığını hafiflediğini söylemektedir. Bkz. Şeyh Mahmud Kitâbu'd-Dâ' ve'd-Devâ', yazma nüsha, s. 45-46.

[308] Bozan, "Şeyh Muhammed ez-Zokaydî ve Kitabu'd-dâ' ve'd-Devâ' Adlı Eseri"", *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, (2006), 243.

irtidat etmiş bir topluluğun yumuşaklık ve nasihatle özüne davet edilmesi varken bunun sert askeri yöntemlerle yapılmaya çalışılması istenilen öze dönüşü sağlamayacağı gibi var olan ayrılığı artıracağı ise şüphe götürmez bir gerçekliktir. Özellikle de batılı devletlerin Osmanlı coğrafyasının her tarafında araştırmalar yaptığı ve azınlıklar üzerinden ayrılıkçı fikirleri yaymaya çalıştıkları 19. yy gibi bir dönemde bu tarz tutumların sonuçları çok daha yıkıcı olabilecektir. Bu dönemde Yezidilerin gerek *feridetüsseniyye* gerek İsmail Bek Çol'un eserinde[309] olsun kendilerini hiçbir şekilde Müslüman olarak tanımlamadıkları, haklarında verilen fetvaların neticesinde uygulanacak mürtet hükmündense gayrimüslim kabul edilip gayrimüslim tebaaya uygulanan zimmi hukukunun rahatlığını tercih ettikleri görülmektedir. Tebaası oldukları Osmanlı'dan kopma pahasına gayrimüslim devletlerin himayesinde bulunma talebinde olmaları haklarında verilen fetvaların birleştirici ve bütünleştirici bir netice vermediğini göstermektedir. Gelinen nokta itibariyle böyle bir neticeye ulaşılmasında haklarında verilen fetvaların etkisi göz ardı edilemezdir. Oysa Yezidilerin yol kesme, asayişi bozma veya siyasi isyanları sosyal ve siyasal kategoride değerlendirilse, dini bir hükme bağlanarak üstesinden gelinmeye çalışılmasaydı belki de Yezidilerin sosyal ve siyasi kopuşlarıyla birlikte dini kopuşları yaşanmayacaktı.

[309] İsmail Bek Çol, *el-Yezîdiyyetu Kadîmen ve Hadîsen* (Beyrut: American University of Beirut, 1934).

SONUÇ

Yüzyıllar boyunca Müslüman devletlerin hâkimiyetleri altında bulunmalarına rağmen Yezidiler bulundukları coğrafya ve sahip oldukları yapı nedeniyle İslamlaşmaları ve Müslüman toplumlarla bütünleşmeleri her zaman için sorun teşkil etmiştir. Bu durum Yezidilerin dışa ve değişime kapalı olmalarında etkili olduğu gibi kural tanımaz, sert, isyancı ruhlarının devam etmesinde de belirleyici olmuştur. Yine bu yapıları Yezidilere dair karar ve uygulamaların konjöktürel olarak alınmasına, kendilerine dair muamelelerde dini ve siyasi suiistimallerin oluşmasında etkili olmuştur. Yezidilerin bu yapısal sorunları Osmanlı devletinde de devam etmiştir. Özellikle de batılı devletlerin Osmanlı içişlerine müdahalelerinin yoğunlaştığı dönemlerde batılı devletlerin kullanımına açık bir nitelik kazanmıştır. Osmanlı devleti batılı devletlerin Yezidilere dair var olan bu gediği kullanmalarını önlemek, Yezidilerin İslamlaşmalarına dair mevcut problemi de fırsata çevirmek amacıyla Yezidileri vatani bir görev olan askerlikten sorumlu tutmuştur. Ancak Yezidiler sahip oldukları inanç ve kapalı yapılarından dolayı askerlik uygulamasından kaçınmış, devleti kendilerinin hiçbir şekilde Müslüman olmadıklarına ikna etme girişiminde bulunmuşlardır. Bu durum Yezidilerin köken problemi tartışmalarını tekrardan canlandırmıştır. Bu tartışmaların bir neticesi olarak da Hayyatzâde'nin mevcut eseri ortaya çıkmıştır.

Yezidi tarihi göz önünde bulundurulduğunda bir bölgenin veya topluluğun sahip olduğu coğrafi şartların onun inanç ve kültür değişiminde etkisinin azımsanmayacak nitelikte olduğu görülmektedir. Yine Hayyatzâde örneğinde olduğu gibi dini fetvaların verildiği dönemin siyasi süreç ve tartışmalarından bağımsız olmadıkları, kendi dönemlerinin sosyo-siyasi bir ihtiyacını karşılama niteliğinde olabileceği de görülmektedir.

Yezidilerin müslümanlaşmasına dair uygulamalar baskı ve cebir ile insanların siyaseten boyunduruk altına alınması söz konusu olsa bile inanç ve düşünce boyutunda bunun mümkün olmayacağının etkileyici bir şekilde gözler önüne sermektedir. Sosyal ve siyasi sorunların çözümünde verilecek hükümlerin yine kendi çerçevesinde kalması gerektiği, etkisi ve meşruiyyetini artırmak amacıyla dini bir hüviyete büründürülmesinin her zaman için olumlu neticeler vermeyebileceği anlaşılmıştır. Bu açıdan Yezidilerin kendilerini gayrimüslim olarak tanımladıkları on dokuzuncu yüzyılda tanımladıkları şekilde kabul edilmiş olmaları belki de onların inanç olarak ayrılmış oldukları Osmanlı-Müslümanlarından tebaa olarak da ayrılmalarının önüne geçecek, Musul ve civarının Osmanlıdan kopuşunu önleyebilecekti.

KAYNAKÇA/ İSNAD

Abca, Yurdaer. *Yezidilik Ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Abid SEVGİLİ. *ŞEYH MAHMUD ez-ZOKAYDÎ ve ed-DÂ' ve'd-DEVÂ' ADLI ESERİ*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Ahmet b. Hayyatzâde. *Tercümet'ü-l Evliya Fi Mevsul'i-l El Hedeba*. Musul: Matbaatu Cumhuriyye, 1966.

Ahmet TAŞĞIN. "Yezidiyye". *Yezidiyye*. 43/525-527. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2013.

Akman, Ekrem. "İtaat, İtikat ve Askerlik Üçgeninde Osmanlı'da Devlet-Yezidi İlişkileri". *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/1 (30 Haziran 2021), 109-138. https://doi.org/10.14395/hid.875155.

Aktaş, Harun. *XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Yezidi Toplumu*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Ali Akyıldız. "Tanzimat". 40/1-10. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011.

Ayaydın, Rıdvan. *Osmanlı Devleti'nde Askeri Yükümlülükler Ve Muafiyetler (1826-1914)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Azzâvî, Abbâs. *Târîhu'l- Yezîdiyye ve Aslu Akîdetihim*. Bağdad: Matbaatu Bağdad, 1971.

Bek Çol, İsmail. *el-Yezîdiyyetu Kadîmen ve Hadîsen*. Beyrut: American University of Beirut, 1. Basım, 1934.

Bozan, Metin. *Şeyh 'Adî b. Müsâfir, Hayatı, Menkıbevi Yönü ve Yezidi İnancındaki Yeri*. İstanbul: Nubihar, 1. Basım, 2012.

Bozan, Metin. "Şeyḫ Adī'siz Yezidîlik: Yezidîlerin Adī b. Musāfir algısında yaşanan farklılaşmalar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (01 Ağustos 2012), 23-42. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001365

Bozan, Metin. "XVI. Asırda Yezidiler(Êzidîler)'İn Dinî Statüsü Hakkındaki Tartışmalara Dair İki Belge: Mevlânâ Sâlih El-Kürdî'nin Bir Fetvası İle Mevlânâ Muhammed Berkal'Î'nin Ta'liki". *Şarkiyat* 12/2 (30 Nisan 2020), 224-253. https://doi.org/10.26791/sarkiat.685291

Bozan, Metin. "Diyarbakır Kültür Ve Medeniyyet Dergisi" 2 (2021), 125-127.

Bozan, Metin. "Şeyh Muhammed ez-Zokaydî ve Kitabu'd-dâ' ve'd-Devâ' Adlı Eseri". *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, 226-237.

Demlûcî, Sıddîk. *el-Yezîdiyye*. Musul: Matbaatu'l-İttihad, 1949.

Edip, Gölbaşı. "Heretik Aşiretler ve II. Abdülhamid Rejimi: Zorunlu Askerlik Meselesi ve İhtida Siyaseti Odağında Yezidiler ve Osmanlı İdaresi". *Tarih Toplum ve Yeni yaklaşımlar* 9/ (2008), 87-156.

Erik Jan Zürcher (ed.). *Devletin Silahlanması Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.

Evliyâ Çelebi. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2010.

Faruk Ayın. *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeralma Kanunları (1839-1914)*. Ankara: Ankara Genelkurmay Basımevi, 1994.

Guest, John S. *Yezidilerin Tarihi Melekê Tawus ve Mushafa Reş'in İzinde*. çev. İbrahim Bingöl. İstanbul: Avesta, 1. Basım, 2012.

Gülsoy, Ufuk. "Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerliklen Muafiyet Vergisi: Bedel-i Askerî (1855 - 1909)". *Tarih Dergisi* 37 (05 Temmuz 2011), 93-118.

Gülsoy, Ufuk. "Sıra Dışı Bir Dinî Topluluk: Osmanlı Yezidileri (XIX. ve XX. Yüzyıllar)". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 7 (2002), 129-162.

Hut, Davut. *Musul Vilayeti'nin İdarî, İktisadî Ve Sosyal Yapısı (1864-1909)*. Doktora Tezi: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006.

İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zamân*. çev. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdir, 1. Basım, 1978.

İbnu'l-Müstevfî, Mübarek b. Ahmed b. Mübarek el-Lahmi, *Târîhu Erbil*, thk. Sami b. Seyyid Hammâs esSakkâr. (Bağdad : el-Mektebetü'l-Vataniyye, 1980)

İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm. *el-Vasiyyetü'l-Kübrâ Mecmuatü'r- Resâili'l-Kübrâ*. Mısır, 1823.

Korkmaz, Adem. "Midhat Paşa'nın Bağdat Valiliği (1869-1872)". *Tarih Dergisi* 49 (14 Haziran 2012), 113-178.

Kreyenbroek, Philip G. *Ezidilik- Arka Planı, Dinî Âdetleri ve Metinsel Geleneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2014.

Kurtaran, Uğur, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti İle Avusturya Arasındaki Ticaret Antlaşmaları ve Yaşanan Değişimler (1718-1791)", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Yıl 9, Sayı (2, Aralık 2016), 744-769.

Layard, Austen Hanry. *Ninova Kalıntıları*. çev. Zafer Avşar. İstanbul: Avesta, 2000.

Lescot, Roger. *"İcâzetu Pîr Mûsâ Dünbelî", (Yezidiler Din Tarih ve Toplumsal Hayat Cebel Sincar ve Suriye Yezîdileri*. çev. Ayşe Meral. İstanbul: Avesta, 2001.

Mahdi Yousif, Farhad. *Birinci Meşrutiyet Döneminde Musul Sancağı (1876-1908)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2017.

Marufoğlu, Sinan. *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak(1831-1914)*. EREN, ts.

Mehmet Hacısalihoğlu. "Toplumsal Tarih" 164 (2007), 58-64.

Mehmet Şerefettin Yaltkaya. "'Yezîdîler' Başlıklı Makalesi Tahlil, Değerlendirme Ve Sadeleştirme". çev. Halili İbrahim Bulut 1 (2017), 1-50.

Mirzo, Falah Khairi. *Osmanlı'nın Son Döneminde Sincar Kazası'nın İdari, Sosyal Ve İktisadi Durumu*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Nuri, A'yandan. *Abede-i İblis: Yezidi Taifesinin İtikâdi, Âdâtî, Evsâfî*. İstanbul: Matbaa-i İctihad, 1328.

Saiğ, Süleyman. *Tarihu'l Mevsil*. 1 Cilt. Mısır: Maktabatü Selefiyye, 1923.

Şerefeddin b. Şemseddin Şeref Hân,. *Şerefnâme Kürt Traihi*. çev. Mehmet Emin Bozarslan. istanbul: ANT Yayınları, 1971.

Telimen, Muzaffer. "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidiler". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1/1 (01 Ocak 2012), 963-971.

Teymûr, Ahmed. *el-Yezîdiyyetu ve Menşeu Nihletihim*. Kahire: el- Matbaatü's-Selefiyye, 2014.

Tirmizi. *Sünenü't-Tirmiẕî,*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Ğarb el-İslami, 1996.

Turan, Ahmet. “Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (01 Nisan 1989), 42-82. https://doi.org/10.17120/omuifd.58847

Ufuk Gülsoy. “Islahat Fermanı”. *Islahat Fermanı*. 19/185-190. Türkiye Diyanet İslam Vakfı, 1999.

Yalçınkaya, Mehmet. *Musul Meselesi Bağlamında Osmanlı Devletinin Son Dönemlerinde Yezidiler*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Yasin B. Hayrullah El- Ömeri. *Meniyyet’ü-l Üdeba Tarih’u-l Mevsil El-Hedeba*. Musul: Matbaatu Hedef, 1955.

EKLER

1. Ek-1: Eserin Orijinal Arapça Metni

.2

.3

a. بسم الله الرحمن الرحيم نحمدك يا من رفع منار الشريعه والاسلام واعد لموحديه دار الخلد والاسلام وشيد اركان الدين بعساكر الموحدين وجعلهم اركان المحاربه الزائغين الضالين وطهر قلوبهم من الرفث والفسوق فكل منهم لديه عاشق ومعشوق بذلوا ارواحهم تحت السيوف لاعلاء كلمه التوحيد فترى لهم في معارك الاعداء عزيز واضطراب ورعيد ونصلي ونسلم على نبينا و حبيبك الذي ايدته بالسيف والقران العظيم وعلى الذين بذلوا نفوس..... لمرضاته فكانوا بذلك خير الامم. وبعد فيقول العبد الفقير

b. المقرّ بالعجز والتقصير، خادم نعال العلماء والأعلام والمتمسّك بأذيال المشايخ الكرام محمد ذخري نجل المرحوم أحمد أفندي خياط زاده أناله الحسنى وزيادة، الواعظ في الحضرة الجرجيسية والخطيب على المنابر الأمينية، الحنفي مذهبا والموصلي موطناً، ولمّا أمَرَت الدّولة العليّة بإجراء القرعة الشرعيّة على كل فرد من التبعة الدولة العثمانية، أدامها ربّ البرية وأجرى أحكامها العادلة المرضية على الخاص والعام بالعدل على السوية، وذلك في زمن سلطاننا الأعظم والخليفة الأفخم صاحب السيف والقلم، مولى ملوك العرب والعجم سلطان سلاطين هذا الزمن، (الحافظ لكلمة الكفر والطغيان) والرافع لكلمة الشهادة ...

... .4

a. والإيمان. الذي تتصاغر في أبواب سلطنته تيجان كسرى وقيصر ويسعى اللى اسم اعتابه ملوك مصر واسكندر، الباذل عدله وإحسانه على الرعايا والداخل في ظل أمنه ورأفته على جميع

البرايا، (يبث/يبت) له دولة الاسما لها في العلا مقاماً وأعلاها جناباً وأسماها، لقد أغربت عن سيرة عمرية تبوّءها عثمان بالعدل مبناها، قبلة إقبال العالمين السلطان ابن السلطان، الملك المؤيّد السلطان عبدالعزيز خان بن السلطان غازي محمود خان نصر الله عساكره وسدد عزائمه، وأمضى في رؤوس الأعادي صوارمه وشيّد بنيان الإسلام ودعائمه، وجعل مغازيه في سبيل الله مغانمه، ولا زالت ألوية النصر منشورة لديه، وجيوش الفتوحات مقبلة عليه، أعِزّ اللهم سرير المُلك والخلافة بوجوده،

b. وأعد على القريب والبعيد آثار فضله وجوده وأنفذ في جميع البلاد أوامره وأحكامه، وأنشر على البرايا ألوية عدله وأعلامه، وأجعل سلالة تلك السلطنة العليّة العثمانية سلسلة منتهى الدوران النَّيِّرَيْنِ مستمرة على مرور الفرقدين باقية إلى آخر الزمان بحرمة سيد الأكوان، آمين. بادرت إلى كشف أغطية قلوب الجاهلين من المسلمين والتشنيع على اللأم الكفرة المرتدين عبدة الشياطين، بتحرير رسالة تحتوي على مقاصد جلية، وأحكام شرعيّة فرضيةّة، رتبتها على مقدمة وخاتمة وسميتها فريدة سنية في بيان عقائد وزعائم طائفة اليزيدة. المقدمة اعلم أيها الواقف على هذا أن أحكام القرعة الشرعية فرض عين تارة وفرض كفاية تارة أخرى حسب موجبها ومندوب وأصله قبل الإجماع ثابت فثبت بالكتاب والسنة، ...

5. ...

a. قال الله عز وجل وأعدوا لهم ما استطعتم من قوة ومن رباط الخيل ترهبون به عدو الله وعدوكم، وقال نبينا المكرم صلى الله عليه وسلم جاهدوا المشركين بأموالكم وأيديكم وألسنتكم، وقال أيضاً ع. ص. ولرباط يوم في سبيل الله خير من الدنيا وما فيها، ولذا سرت في سائر بلاد الإسلام امتثالاً لأمر الملك العزيز العلام ولأمر رسوله سيد الأنام، فامتثلوا جميع البلاد ومن تبعهم من حاضر وباد، فأجروا الأحكام على العزيز والحقير، والغني والفقير، ولم يمتنع أحد من ذلك سوى الطائفة اليزيدية، الذين هم أقبح أهل البرية المنسوبين إلى اليزيد الخبيث الطريد من شفاعة نبينا البعيد، فإنهم لم يكونوا يؤدون العين بل يدفعون البدل الفاسد وبعضهم يبقى دين، وكلما تقتّرهم الأمراء والحكام بأداء العين يتعللون ويطلبون مراحم خادم الحرمين، ويقدمون ...

b. عرض محضر الزور والخديعة، ويريدون أن يمرقوا من شرف العسكرية الرفيعة كما مرقوا من شرف الإسلام وخرجوا من الطريقة. فتكاثرت عليهم البقايا وعظمت عليهم الرزايا، وتعسر عليهم الأمر ولم يبق لهم وسيلة إلا المكر، فأنفذت الدولة العلية سنة 1289 ألف ومئتين وتسعة وثمانين هجرية إلى هذه الطائفة الضالة الغوية ذي الفخامة الراجحة والسياسة الناجحة أحد أركان الحرب ومدبر عساكر الشرق والغرب، ذي العقل الصائب والفكر الثاقب، حامل النيشان

المجيدي، من رتبته الرابعة، لازالت درجاته متتابعة، والمتمنطق بالسيف والعزيزي، صاحب العزة السيد محمد طاهر بك أفندي الحربية يزيد علوه. آمين. فلما دخل الموصل الخضراء وتشرف ...

6. ...

a. بأعتاب من دفن فيها من الأنبياء والأولياء عليهم صلوات إله الأرض والسماء، وأظهر الأوامر من جانب الدولة السمحاء، دامت مؤبدة ما دامت الأرض والسماء، وجلب الأكابر والرؤساء من كل ناحية من هذه الطائفة الأشقياء، وقرأ عليهم الأوامر جهراً بلا خفاء في مركز الحكومة بحضور ذوي الهيئة وطلب منهم العين والأداء، والامتثال للأوامر مع الإجراء، فتهصبوا عليه غاية التعصب، وقالوا: إن هذا الأمر علينا عصيب لأنه مخالف لأديانا، ومضاد لطريقتنا ولا يمكن لأحد منا أن يصبر بنفسه نظام، ولا يمكن أن يلبس أثواباً كحلية تكون استعمالها علينا حرام، ولا يأكل بعض الخضروات منها عندنا آثام فأجابهم الأمير المومى إليه برفق الكلام وسهل لهم الطرق والأحكام وبين لهم أن خدمته شرف باق إلى يوم القيام، وأن أحد لم يتعرض لكم في الديانات ولا في الكلام ما دمتم ...

b. في سلك عساكر الإسلام، فطوراً يقرّعهم فيزجرهم في الكلام، وتارة يعطف عليهم على حسب المرام، وكل هذا فعل معهم ومهم متعددون، وقد أغواهم إبليس الملعون، أبوا مرة مرة بعد أخرى، وأمهلهم ثلاثة أيام لأجل المخابرة الكاملة بينهم، وهذا من تمام الإنعام، ثم جمعهم بعد الإمهال وطلب منهم صريح المقال، وأمرهم بالانقياد إلى قانون القرعة الشرعية بموجب أمر الدولة العلية، فامتنعوا وازدادوا غيظاً، وقالوا: هذه القرى لم يكن أحد منهم في محله يبقى. فعلم الأمير المومى إليه أنها وساوس شيطانية ومجادلات نفسانية، فأنهم لا يؤمنون بصدّيق ولا بأمين ولا يثقون بأحد من المسلمين لزيادة غلهم وعدم التَّمَدْيُن، فدعاهم إلى منزله بالإكرام، وبذل لهم ألوان الطعام وصرف عليهم ما يناسب ...

7. ...

a. المقام من الأنعام وحفظ لهم الجانب، وألان لهم الكلام فنصحهم ووعظهم وحاورهم بما يناسب عقولهم وعقائدهم وقرر لهم ما يكشف جَزَعَهم ووفّاء، ولو كان ابن عمار لما وفّا، واجتهد غاية الاجتهاد وطلب دخولهم العسكرية من غير تنفير ولا إفساد فمن بعد ما اجتهم به الأمير المومى إليه أسبغ الله نعمه عليه بسبب أنه علم أنهم يحبون شكل الطاوس ويسجدون له من دون الله على الأذقان والرؤوس ويحبونه غاية المحبة ويقتلون من بزق وسبه ولا يلفظون سعص الحروف

الدالة على اسم الشيطان المقذوف أو على لعنه أو طرده، الموصوف بل يعدلون إلى غيرها من ألفاظ قد اصطلحها لهم شيخ فخر الجواظ ولا يقولون: شط وقيطان لأن فيها أحرفاً[310]من أحرف الشيطان ولا يقولون نعل ولا نعلبند ولا شربه، ...

b. ... ولا بند، إذا استحصل لهم طاوساً من مدينة الموصل قد تقادم عليهم الزمان من يد شخص يحب إعلاء كلمة الله والإيمان، ويفتخر بانتصار دينه على سائر الأديان، (...)[311] بإطاعة الرعية للأمراء الواردين من قبل السلطان، وشكل هذا الطاوس المنحوس هو من نحاس أصفر وله رؤوس ومنقار وذنبه مدور وله جناحان منطبقان وقدمان تبنيان وشنشالة تمد من رأسه إلى ساقه وقصبته خارجة عن حبشته كساقه وقد ختنوا صنعته بالنقوش حتى كل من يلقاه منهم يبقى مدهوشاً، فتعساً له من إله، وبُعداً لأقوام عبدوه من دون الله فأحضره إليهم وأقسم به عليهم لأنه معبودهم ولا ينقضون به عقودهم، فلما رأوا شكل الطاوس المنكوس قاموا على الأقدام مع نكس الرؤوس، وانكبوا له سجداً، وحصل لهم انتعاش وصداً فجعلوا يزورونه ويتبركون به ...

8. ...

a. ويصعقون حول رأسه وذَنَبِه ويقولون بلسانهم من أين ظفر هذا به ولو لم يكن طاوس ملك له بذلك رضى لما حصل بيده فعند ذلك انكبوا على أقدام الأمير المومى إليه وقبلوا الأرض بين يديه وقالوا سمعنا وقبلنا اصراً لقانون الذي تريد منا ونمضي بذلك للحكومة سندات موافقة للأصول والنظامات وحلّفهم بشكل الطاوس بأن لا يتخلفون عن هذه المقاولة والنصوص فأحضرهم في اليوم الثاني جهاراً واستنطقهم في مجلس الأداره فطلب منهم إنجار لوعد الموعود وإيفاء القسم الذي عندهم محمود ولم يعلم أن شياطين الجن والإنس قد غيروا منهم الأفكار والحس فأقروا جميعاً مجيبين، أما نحن فللأمر مطيبين[312] ولكن ليس لنا على الأهالي من سبيل، ولا إلى جلبهم من دليل، ونقضوا العهود والمواثيق وغدا كل فرد منهم بزنديق فلقد كذبوا بما قالوه ورجعوا عما لديه قرروه، فحين إذ علم الأمير ..

b. المومى إليه أن هذا تمويهات عليه، فأمر أن يحبس رؤساؤهم والمختارون مع ميرهم الذي هم به مستمسكون بردى، وذلك بعد المخايرة التامة والأوامر القاطعة العامة من جانب صدر الوزراء الفخام وتاج الأمراء العظام ذو الهمم الفائقة والاجتهادات الرائقة التي هي للقوانين مطابقة، قطب

---

[310] Kelime cümlenin akışına göre "احرف " değil, "حرفا" olmalıdır. Bu kelimede var olan " ا " elif harfi gereksizdir.

[311]

[312] Cümlenin akışına göre burada " مطيعين "kelimesi olmalıdır.

دائرة العراق وطراز قسطنطينة بلا شقاق، الوزير المفخم والدستور المكرم صاحب الدولة محمد رؤوف باشا أناله الله من الخير ما يشاء، فحبسهم مقدار خمسة عشر يوم، فلم يأخذوه فراراً ولا استلذار ولاموا أنفسهم بما أصروا عليه لوماً فانقادوا ذليلين حقيرين ولأمر الدولة مطيعين وأعطوا للحكومة سنداً يشعر بأداء الأوامر وكان لهم مستنداً حيث كانوا قبل تلك الحالات قد قدّموا ثلاث عرض حالات سقيمات العبارات مع اتختلاف المعاني واللغات، عربية وتركية وفرنساوية ...

9. ...

a. وأوصلوها إلى الدولة العلية وإلى صاحب ولاية العراق بواسطة تلغراف البراق، فلم يُحِط بمقصدهم علماً، لكثرة الحروف وقلة المعنى، بل أمر بضرب بتل الغراف إلى حضرت الأمير المومى إليه بأن تأخذ مال عروضهم، واكشف لنا عن مقصودهم وتأخذ منهم خلاصة كلامهم وما يطلبوه من الاسترحام، وأرسِله لنا لندفع عنهم الضرر إن وافق النظام، فأمرهم الأمير المومى إليه بتحرير قصدهم قد عوّلوا عليه، فقدّموا عرضحالاً عربي العبارة ممهور وأدرجوا فيه أربعة عشر بنداً كلها زور، مشحونة بعقايدهم الفاسدة، وبأنواع دياناتهم الكاسدة، وقد أمضوه بأسماء رؤساءهم وأكبارهم وشيوخهم والمخارين الذين هم عبدة إبليس اللعين، فإذا تفكر فيها كل فطِنٍ أمين، علم أنها أسماء من أسماء المسلمين الموحدين فهذا أقوى دليل على أنهم مرتدين زائغين، وقد مرقوا من الدين ...

b. المبين، فلأجل ذلك سطرت السند وما فيه وحررت العرض بما فيه من البنود التي تحوي فيه وكشفت عن كثير من عقائدهم وأحوالهم وعن أصل ارتدادهم وضلالهم، ونسختها عن كتب التواريخ والأدبوجمعتها من رسائل اهل الفضل والحب، وهذه صورة السند بما فيه: ..... بالعثمانية[313]

10. ...

a. العثمانية

b. وهذه عرض صورة عرضحال وما فيه مع البنود التي تحويه: المعروض إلى ذي العزة الأمير الاي أركان الحرب طاهر بك أفندي أمرتمونا بإعطاء البقايا العسكرية على موجب القانون

[313] Bu sayfada itibariyle yaklaşık üç sayfa arzuhalin Osmanlıca Türkçesine yer verilmiştir. Söz konusu Osmanlıca kısım tercüme kısmında latinize edilerek olduğu aktarılmıştır.

الشاهانة وهي نفرات القرعة الشاهانة الشرعية ومعلوم عند حضرتكم أنه ما يمكن أن نعطي النفرات المطلوبة على موجب القانون المذكور كونه أنه يصير في دياناتنا بعض خلل، فلأجل ذلك ما صار عندنا ممكن قبوله ثم لما صار لنا منه طرف والِينا صاحب الدولة حضرته الباشا دام إلى يوم الجزاء استرحام وحضرتكم أيضاً عرفنا بنود القانون تامة همايونية المذكورة وكثرة مراحم دولتنا، دولة علية دامت إلى يوم القيام على كل الرعية، ذلك الوقت جملتنا ..

... .11

a. تكلمنا بقرار سمعنا وأطعنا وامتثالاً لأمر أولي الأمر يعطينا سنداً واستناداً لما لِتلغراف الذي ورد منه الولاية المُؤَرَّخ في كانون الثاني (...1/11...) كتبنا هذه المواد الآتية المحبطة لجميع مرامنا ومقصودنا وما لنا غير قصد سوى هذا الذي ذكرناه في أدنى العرضحال أفندم، البند الأول: يجب ديانتنا اليزيدية لازم على كل فرد من طائفتنا صغير وكبير وامرأة وبنت في كل سنة ثلاث مرات، يعني أولاً منه ابتداء شهر نيسان الرومي إلى آخره وثانياً منه ابتداء أيلول إلى آخره وثالث منه ابتداء شهر تشرين الثاني إلى آخره، إذا لم يزر شكل طاوس الملك جلّ شأنه يكفر، البند الثاني كل نفر من طائفتنا صغير وكبير إذا ما زار حضرته شيخ عدي بن مسافر قدس الله أسرارهما العالية في السنة مرة واحدة يعني من الخامس عشر من شهر أيلول الرومي إلى العشرين مجب[314] ديانتنا يكفر.

b. الثالث: لازم على كل فرد من طائفتنا كل يوم في وقت طلوع الشمس أن يزور موضع شروق الشمس بشرطه أن لا يوجد واحد من المسلمين والنصارى واليهود أو غير ذلك وإذا ما يعمل واحد منهم ذلك يكفر. رابعاً : يلزم على كل فرد من طائفتنا كل يم يبوس يد أخيه في الآخرة يعني خادم المهدي ويد شيخه وبِيره، وإذا لم يؤد ذلك يصير عليه كفراً، خامساً: شيء ما يمكن احتماله بحيث يجب[315] ديانتنا عند الصباح لما تبدو له في الصلاة تبدؤن تقولون كلام حاشا أعوذ بالله إلى آخره، وإذا سمعها واحد منا يلزم أن يقتل في نفس القابل أو يقتل نفسه وإلا يصير كافراً، سادساً: وقت الذي يموت واحد من طائفتنا إذا كان موجوداً عنده أخوه الآخر وشيخه أو بيره، وواحد من القوالين يقول عليه ثلاثة أقوال يعني يا عبد طاوس ملك جل شأنه.

... .12

[314] Kelimenin doğrusu "موجب" olmalıdır.
[315] Kelimenin doğrusu "موجب" olmalıdır.

a. ولا تموت على دين غيره، وإذا جاءك أحد وقال لك مت على دين الإسلام أو دين النصارى أو دين اليهود أو على أديان غير ذلك من الملل لا تصدقهم ولا تؤمن بهم وإذا صدقت أو آمنت من دون دين معبودنا طاوس ملك جلّ شأنه فتموت كافراً، سابعاً: عندنا شيء يسمى بركات الشيخ عدي؛ يعني تراب تربته قدس سره لازم على كل نفر من طائفتنا يكون موجوداً عنده مقدار وموضوع في جيبه ويأكل من عند كل صباح، وإذا ما أكل منه تعمداً يكفر، وأيضاً عند قرب الموت إذا لم يكن موجوداً من ذلك التراب المبارك تعمداً يكون كافراً، ثامناً: من خصوص صيامنا كل فرد من طائفتنا إذا أراد أن يصوم يلزم يصوم في محله لا في غير محله من سبب كل يوم من أيام الصيام في وقت الصباح يروح إلى بيت شيخه ...

b. وبيره، يمسك الصيام في وقت الإفطار أيضاً يلزم إلى بيت شيخه وبيره ويفطر على الخمر المقدس من ذلك الشيخ أو البير وإذا ما شرب مقدار قدحين ثلاثة من ذلك الخمرصيامه غير مقبول ويصير كافر، تاسعاً: إذا واحد منهم من طائفتنا سافر إلى غير محل وبقي هناك إلى أقل من مدة سنة كاملة وبعده رجع إلى محله ذلك الوقت امرأته تحرم عليه، وما أحد منا يعطيه امرأة وإذا أحد أعطاه يكفر، عاشراً: من خصوص ملبوسنا مثل ما ذكرنا في البند الرابع على أنه كل فرد من طائفتنا له أخ الآخرة أيضا له أخت الآخرة، فبناءاً على ذلك واحد منا إذا أراد أن يعمل له قميص جديد يلزم أن المذكورة أخته الآخرة، تفتح زيقه بيدها أي ذلك القميص، وإذا لم تفتح في يدها زيقه إذا لبسه يكفر، الحادي عشر: إذا واحد من طائفتنا عمل له القميص أو لباس جديد من غير ما يعمّده في الماء المبارك الموجودة في حضرة الشيخ عدي قدس سره ما يمكن يلبسه...

13. ....

a. وإذا لبسه يكفر، الثاني عشر: لباس الكحل ما نقدر نلبسه قطعاً، وفي مشط المسلم والنصارى أو اليهود أو غير ذلك، ما نقدر نمشط رأسنا أبداً ولا في الموس الذي يتعمله غيرنا نحلق رؤوسنا به فيه إلا إذا أردنا أن نغسله في الماء المبارك الموجود في حضرة الشيخ عدي ذلك الوقت إذا حلقنا رؤوسنا فيه جائز، وإذا لم يكن مغسولاً بذلك الماء المبارك وحلقنا رؤوسنا نكفر، الثالث عشر: كل نفر يزيدي ما يقدر يدخل إلى طهارة ولا يروح إلى الحمام ولا يأكل بملعقة المسلم ولا يشرب في مشربة المسلم أو غيره من الملل السائرة وإذا دخل الحمام أو الطهارة أو أكل أو شرب يكفر، الرابع عشر: من طرف الأكل كثير فرق بيننا وبين سائر الملل مثل لحم السمك ومثل القرع والبامية والفاصولية واللهانة والخس ما يأكله حتى مكان الذي مزروع فيها الخس ما يمكن أن

نسكنها فيها إذا كان حال طائفتنا ما يمكن أن نخالط مسلماً أو نصارى أو يهوداً أو غيرهم من الملل من دون عبيد طاووس ملك ...

b. جل شأنه فكيف يقبل إنصاف ومروة الدولة العلية دامت إلى يوم القيامة أن تلزمنا بإعطاء النفرات على موجب القانون مع أنه أعطت الحرية على جميع رعاياها أن يقضوا ديانتهم في كمالها فبقاريعتكم قد أخذنا إلى حضرتكم عذرنا والمرحمة والإنصاف كلهم ونحن على كل حال مطيعين أمر الدولة العليّة و.الحاكم حضرة مشيرنا ووالينا الأفخم حفظه رب المعظم فنبقا نرجو من إحسانكم أن تقدمون هذه مرادنا إلى تراب أقدام حضرته مشير ووالينا المشار إليه كي يصير معلوم عند حضرته ويعاملنا بموجب انصاف ومروة الدولة العلية لا زالت دائمة وظلها على الرعية أمين والباقي الأمر لمن له الأمر أفندم. ذي الحجة سنة 1289وهذه أسماؤهم وإمضاءاتهم وكلها وجدتها تحت المهر فراداً فراداً الأسماء

14. .....

a. ..... الأسماء ..... فهذه أسماء عربية ومخالص إسلامية وقد ختموها ومهروها فأقول وبالله التوفيقلما قرأت هذه البنود والعرض ...

b. والخرافات ورأيتها قد احتوت على أقبح مذهب من مذاهب أهل الغي والضلالات ويرجون بتقديمها أسرع الخلاص والنجات وما بهم من جانب صاحب الدولة والي الولاية من ... وبزعمهم ينتظرون لا العفو ولو قد قدموا بذلك سنداً حيث أنها عندهم من أكمل الديانة وقد بالغوا في العرض والبنود والتقريرات مبالغة ما لو سمعها كل فرد علم أنها زوارير لم يسمع مثلها في الكتب السابقة ولا في الموجودات ويقصدون في ذلك عدم قبول النظامات واطلعت على بعض عويصات من كتب ذوي الفضل والتصرفات ما يزيد على هذه العقائد والكفريات فأدرجته في هذه الورقات ليتفكر الناظر فيها أتم التفكر، رددت أقوالهم بقول الله العزيز وبحديث نبوي وجيز وختمته بمسائل من أقوال الأئمة الأربعة المجتهدين في الدين رضوان الله عليهم أجمعين، قالوا في البند الأول: يجب ديانتنا اليزيدية لازم على كل فرد من طائفتنا صغير وكبير وامرأة وبنت في كل سنة ثلاث مرات، يعني أولاً منه ابتداء شهر نيسان الرومي ...

15. ..

a. إلى آخره وثانياً منه ابتداء أيلول إلى آخره وثالث منه ابتداء شهر تشرين الثاني إلى آخره، إذا لم يزر شكل طاوس الملك جلّ شأنه يكفر. قال الله عز وجل: {الله ولي الذين آمنوا يخرجهم من

الظلمات إلى النور، والذين كفروا أولياؤهم الطاغوت يخرجونهم من النور إلى الظلمات إولئك أصحاب النار هم فيها خالدون} وقال عليه الصلاة والسلام: إن أشد الناس عذاباً يوم القيامة المصورون، وقال أيضاً عليه الصلاة والسلام: قاتل الله قوماً يصورون ما لا يخلقون، هذا حال من يصور الصورة فكيف حال من اتخذ الصورة رباً ويسجد لها من دون الله تعالى وهم يقولون: وإذا ما زار شكل الطاووس ولو في السنة مرة يكفر، فهذا كفر شديد وضلال بعيد وقد خانوا أقوال الله تعالى وقول رسوله فالبند مردود عليهم بالآية والحديث ومن أصدق من الله حديثاً. والبند الثاني: كل نفر من طائفتنا صغير وكبير إذا ما زار حضرته شيخ عدي بن مسافر قدس الله أسرارهما العالية في السنة مرة واحدة ...

b. يعني من الخامس عشر من شهر أيلول الرومي إلى العشرين مجب[316] ديانتنا يكفر. فهذا مردود بقوله عز وجل وليطوفوا بالبيت العتيق، وبقوله عليه الصلاة والسلام من لم يزر قبري فقد جفاني، وهم يعتقدون أن الطواف والحج في حضرة الشيخ عدي رضي الله عنه وفي جبل المسمى بلالش وهو الحج عندهم وقد خالفوا أمر الله ورسوله فانقلبوا خاسرين والبند الثالث:لازم على كل فرد من طائفتنا كل يوم في وقت طلوع الشمس أن يزور موضع شروق الشمس بشرطه أن لا يوجد واحد من المسلمين والنصارى واليهود أو غير ذلك وإذا ما يعمل واحد منهم ذلك يكفر. وهو مردود بقوله تبارك وتعالى: لا تسجدوا للشمس ولا للقمر واسجدوا لله الذي خلهن إن كنتم إياه تعبدون، وقال عليه الصلاة والسلام: الشمس تطلع ومعها قرن الشيطان وقد ورد فيمن عبد الشمس والقمر ينزل عليه الشيطان ويخاطبه ويحدثه ببعض الأمور وهم يعتقدون أن الشمس والقمر مؤثران في العالم، والمؤثر هو الله تعالى وقد خالفوا في ذلك قول الله وقول رسوله فأولئك هم القوم الخاسرون، البند الرابع: يلزم على كل فرد ..

16. ..

a. من طائفتنا كل يوم يبوس يد أخيه الآخرة يعني خادم المهدي ويد شيخه وبِيره، وإذا لم يؤد ذلك يصير عليه كفراً، فهو أيضاً مردود بقوله تعالى: إنما المؤمنون إخوة، وقال عليه الصلاة والسلام المؤمن أخو المسلم، وهم يجعلون لهم أخوة الآخرة وأخت الآخرة وهم ليسوا بمؤمنين ولا بمسلمين ويقولون هذا خادم المهدي ولم يعلموا أن المهدي إذا خرج فإنه يباشر بقتلهم وسفك دمائهم لأنهم مرتدون كافرون. البند الخامس: شيء ما يمكن احتماله بحيث يجب[317] ديانتنا عند الصباح لما تبدو له في الصلاة تبدؤن تقولون كلام حاشا أعوذ بالله إلى آخره، وإذا سمعها واحد

[316] Kelimenin doğrusu "موجب" olmalıdır.
[317] Kelimenin doğrusu "موجب" olmalıdır.

منا يلزم أن يقتل في نفس القابل أو يقتل نفسه وإلا يصير كافراً، فهذا أيضاً مردود بقوله سبحانه وتعالى: وإما ينزغنك من الشيطان نزغ فاستعذ بالله إنه هو السميع العليم، وقوله عليه الصلاة والسلام: اللهم إني أعوذ بك من الرجس النجس الخبيث المخبث الشيطان الرجيم، وهم لا يسمعون كلام الله ولا قول رسول الله ويحملهم الغيظ على من يتعوذ بالله من الشيطان وإذا تمكنوا من القائل يقتلوه فأولئك هم الخاسرون، سادساً: وقت الذي يموت واحد من طائفتنا إذا ما كان موجوداً عنده أخوه

b. الآخرة أوشيخه أو بيره، وواحد من القوالين يقول عليه ثلاثة أقوال يعني يا عبد طاوس ملك لازم تموت على دين معبودنا وهو طاووس ملك، ولا تموت على دين غيره، وإذا جاءك أحد وقال لك مت على دين الإسلام أو دين النصارى أو دين اليهود أو على أديان غيرهم لا تصدقهم ولا تؤمن بهم وإذا صدّقت أو آمنت من دون دين معبودنا طاوس ملك جلّ شأنه فتموت كافراً، فهو أيضاً مردود بقوله جل جلاله: ومن يرتدد منكم عن دينه فيمت فهو كافر، وقال الله تعالى: ومن يتبع غير الإسلام ديناً فلن يقبل منه، وقال عليه الصلاة والسلام: من بدل دينه فاقتلوه، وهم يقولون: إذا أحضر أحدهم الموت لازم عنده القوال ويلقنه الأقوال المذكورة، وهذه عين الارتداد والكفر، فانقلبوا خاسرين، البند السابع: عندنا شيء يسمى بركات الشيخ عدي يعني تراب تربة المومى إليه قدس سره، لازم على كل نفر من طائفتنا يكون موجوداً عنده بمقدار موضعاً في جيبه ويأكل منه عند كل صباح وإن لم يأكل منه تعمداً يكفر، وأيضاً وقت الموت لم يكن موجوداً من ذلك التراب المبارك تعمداً يكفر، ويموت كافراً، فهو أيضاً مردود بقوله تقدست ذاته: يا أيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ..

17. .

a. ما رزقناكم، وكما قال جلّ شأنه: يا أيها الذين آمنوا كلوا مما في الأرض حلالاً طيباً ولا تتبعوا خطوات الشيطان، وقال عليه الصلاة والسلام: من أكل الطين فكأنما أعان على قتل نفسه، وحوسب على نقص لونه وجسمه وهم في كل يوم يأكلون التراب ويمنون به البركة ويقولون: هذه بركات الشيخ، ويقولون من لم يوجد عنده حالة الموت يموت كافراً، وقد خالفوا قول الله وقول رسوله واتبعوا بذلك خطوات الشيطان، فكانوا خاطئين، البند الثامن: من خصوص صومنا كل فرد من طائفتنا إذا أراد أن يصوم يلزم يصوم في محله لا في غير محله من سبب كل يوم من أيام الصيام في الصباح يروح إلى بيت شيخه وبيره، يمسك الصيام ثم وقت الإفطار أيضاً

يروح إلى بيت شيخه ويفطر على الخمر المقدس مال[318]ذلك الشيخ أو البير وإذا لم شرب مقدارقدح أو قدحين أو ثلاثة من ذلك الخمرصيامه غير مقبول ويصير كافراً، وهذا أيضاً مردود بقوله تعالى: فمن شهد منكم الشهر فليصمه، وهم يصومون ثلاثة أيام من أقصر أيام الشتاء، وقال عليه الصلاة والسلام: إذا أفطر أحدكم فليفطر على تمر فإنه بركه، فإن لم يجد فليفطر على ماء فإنه طهور، وهم يفطرون على الخمر ويسمونه الخمر المقدس..

b. بسبب وجوده في بيت الشيخ والحال أنه الخمر المنجس ويقدمون ويخرون وقد خالفوا أمر الله ورسوله بذلك وقد قال الله تعالى: إنما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون، وهم لا يجتنبون شيء من ذلك أصلاً فهم في خوضهم يلعبون، والبند التاسع: إذا واحد من طائفتنا سافر إلى غير محل وبقي هناك إلى أقل من مدة سنة كاملة وبعده رجع إلى محله ذلك الوقت امرأته تحرم عليه، وما أحد منا يعطيه امرأة وإذاواحد أعطاه يكفر، فهذا مردود بقوله سبحانه وتعالى: فانكحوا ما طاب لكم من النساء، وقال عليه الصلاة والسلام: امرأة المفقود امرأته حتى يأتيها البيان، فهم[319] لا يمكننا الدخول في العسكرية حتى لا تحرم علينا زوجاتنا، فالله تعالى أمر بالنكاح وهم لا نكاح عندهم أصلاًوأصلهم من الزنا فكيف الحرمة يحرم[320] في الحديث ينبئ على أن امرأة المفقود وهي زوجته وامرأته حتى يأتيها البيان إما الموت أو الطلاق، وهم يحلون ويحرمون من تلقاء أنفسهم وما هم بمؤمنين، البند العاشر: من خصوص ملبوسنا مثل ما ذكرنا في البند الرابع على أنه كل فرد من طائفتنا له أخ الآخرة و أخت الآخرة، فبناءاً على ذلك واحد منا إذا أراد أن يعمل له قميص جديد...

18. ...

a. يلزم أن المذكورة أخته الآخرة، تفتح زيقه بيدها أي ذلك القميص، وإذا ما تفتح في يدها زيقه إذا لبسه يكفر. فأما الأخ والاخت الآخرة فقد رددته في البند الرابع فهو مردود بقوله تعالى: ولباس التقوى ذلك خير، وكان عليه الصلاة والسلام: إذا سجد ثوباً سماها باسمه قميصاً أو عمامة أو رداءاً ثم يقول: اللهم لك الحمد أنت كسوتنيه اسلك من خيره وخير ما صنع له وأعوذ بك من شره وشر ما صنع له، وهم يتعللون بقطع الثوب وتفصيل الثيابهم على يد أخته الآخرة المردودة، ويقبل يد الأخ المردود الذي هو أخ الآخرة، فما هي إلا أمور ضالة وآراء غالة، وقد خالفوا النص والشارع بأشياء يمجها السامع فما هم إلا معتدون، البند الحادي عشر: إذا واحد من طائفتنا

[318] Bu kelime Kürtçe de ev anlamındadır. Burada kastedilen de Şeyh'in evi tamlamasındaki ev anlamıdır.
[319] Cümlenin akışına göre buraya "يقولون" kelimesi gelmelidir.
[320] Cümlenin akışına göre buraya " تحرم" kelimesi gelmelidir.

عمل له قميص أو لباس جديد من غير ما يعمّده في الماء المبارك الموجودة في حضرة الشيخ عدي قدس سره ما يمكن يلبسه وإذا لبسه يكفر. فهو مردود بقوله عز وجلّ: وأنزلنا من السماء ماءاً مباركاً، وقال عليه الصلاة والسلام: الماء طهور لا ينجسه شيء، وقال عليه الصلاة والسلام: ماء زمزم لما شرب له، من شربه لمرض شفاه الله تعالى، أو الجوع أشبعه الله، أو الحاجة قضاها الله، وهم ...

b. يقولون: ما يمكننا لبس الثوب الجديد إلا بعد التعميد بالماء المبارك، والباري عز وجلّ سمّى ماء السماء ماءاً مباركاً، ومطلق الماء طاهر وإن كان من جهة أنهم يعتقدون بماء الشيخ البركة فماء زمزم أفضل وأشرف كما في الحديث المذكور على أي نية كان يسري وهذا شقاق، وقد اتبعوا أهواءهم فانقلبوا خائبين، البند الثاني عشر: لباس الكحل ما نقد[321] نلبسه أصلاً، وفي مشط المسلم والنصارى أو اليهود أو غير ذلك من الملل ما نقدر نمشط رأسنا أبداً ولا في موس الذي يستعمله غيرنا نحلق رؤوسنا إلا إذا أردنا أن نغسله في الماء المبارك الموجود في حضرة الشيخ عدي، ذلك الوقت إذا حلقنا رؤوسنا به جائز، وإذا لم يكن مغسولاً بذلك الماء المبارك وحلقنا رؤوسنا نكفر. فهو مردود عليهم بقوله سبحانه وتعالى: قل من حرم زينة الله التي أخرج لعباده والطيبات من الرزق، وقال عليه الصلاة والسلام: المسلم لا ينجس حياً ولا ميتاً، وهم يحرمون على أنفسهم أثواباً مصبوغة...

... .19

a. بالكحل ويتنجسون من أغراض التي يستعملها المسلم وغيره من باقي الملل، فأما من جهة المسلمين فقد رددته، وأنا من جهة النصارى واليهود والملل السائرة فهم في اختيار إن شاؤوا قبلوه وإن شاؤوا ردوه، ولا تحل عليهم إلا بعد تطهيرها بالماء المذكورة في حذرة الشيخ المذكور، وقد خالفوا قول الله وقول رسول الله، وكان عليه الصلاة والسلام يلبس أثواباً مصبوغة حتى العمامة، فهذه مخالفة شنيعة ومضادة فظيعة فقد ضلوا وقد أضلوا كثيراً، البند الثالث عشر: كل نفر يزيدي ما يقدر يدخل إلى طهارة ولا يروح إلى الحمام ولا يأكل في معلقة المسلم ولا يشرب في مشربة المسلم أو غيره من الملل السائرة وإذا دخل الحمام أو الطهارة أو أكل أو شرب في معلقة المسلم والذي ذكرناه يكفر. فهذا كله مردود لقوله تبارك وتعالى: وإن كنتم جنباً فاطهروا، وقال عليه الصلاة والسلام: ستفتح عليكم أرض العجم وستجدون فيها بيوتاً يقال لها الحمامات، فلا يدخلها الرجال إلا بمئزر، وامنعوا النساء المريضة أو النفساء..

[321] Kelimenin sonunda "ر" harfi olmalıdır.

b. فهم لا يدخلون أماكن التطهير ولا يغتسلون من الجنابة والنجاسات فهم رجس ومأواهم النار بما كانوا يصنعون، وأما التجنبهم من ملعقة المسلم أو من مشربته فقد رددته في البند الثاني عشر، البند الرابع عشر: من طرف الأكل كثير فرق بيننا وبين سائر الملل مثل لحم السمك ومثل القرع والبامية والفاصولية واللهانة والخس ما يأكله حتى مكان الذي مزروع فيها الخس ما يمكن أن نسكنها فيها إذا كان حال طائفتنا ما يمكن أن نخالط مسلماً أو نصارى أو يهوداً أو غيرهم من الملل من دون عبيد طاووس ملك، فهو مردود بقوله تبارك وتعالى: يا أيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم واشكروا الله إن كنتم إياه تعبدون، وقال عليه الصلاة والسلام: الحلال ما أحله الله في كتابه، والحرام ما حرّمه الله في كتابه، وما سكت عنه فهو مما عفي عنه، وهم يحرمون ويحلون على أنفسهم بعض أشياء ما أنزل الله بها من سلطان، وهذا مخالف للنص والسنة وإجماع الأمة، أما قولهم: ...

20. ...

a. السمك فقد قال عليه الصلاة والسلام: أحلت لنا ميتان السمك والجراد، فمردود قولهم، وقال تعالى: هو الذي سخر لكم البحر لتأكلوا منه لحما طرياً، وقد خالفوا قول الله وقول رسوله، وأما قولهم القرع، فقد قال عليه الصلاة والسلام: عليكم بالقرع فإنه يزيد في الدماغ وزاغوا عن الطريق وأما باقي الخضروات فهي معدودة من النعم والطيبات، قال الله تعالى: يا أيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم، وقد عد الله تعالى هذه النعم على بني آدم، فكيف يحرمها الإنسان عليه، وأما ورد الهي عنه في حديث الخضروات فهو ما قاله عليه الصلاة والسلام: من أكل من هذه الخضروات البصل والثوم والكراث والفجل فلا يقربنّ مساجدنا إلا من عذر فالنهي ورد في هذه المذكورات في حق المساجد لكراهة ريحها ولم يرد النهي في خضروات السابقة التي حرموها عليهم وقد خالفوا الشريعة الغرا، وأيضاً في كل بند في بنودهم إذا جاء اسم الطاوس يقولون جلّ شأنه، ويقصدون به التعظم ولا يجوز بهذا التعظيم إلا الله عز وجل، قال الإمام النووي:

b. رحمه الله تعالى عليه في أذكاره في باب الصلوة[322] على الأنبياء عليهم السلام والمكروه هو ما ورد فيه نهي مقصود، قال أصحابنا والمعتمد في ذلك أن الصلوة صارت مخصوصة في السلف بالأنبياء صلوات الله وسلامه عليهم، كما أن قولنا عز وجلّ مخصوصة بالله سبحانه وتعالى، وكما لا يقال: محمد عز وجلّ، ولو كان عزيزاً جليلاً لا يقال أبو بكر وعلي صلى الله عليه وسلم وإن كان معنى صحيحاً انتهى وذكروا في هذا البند أنهم لا يخالطون المسلمين واليهود

[322] Kelimenin doğru yazılışı "الصلاة" olmalıdır.

والنصارى فقد كذبوا بما قالوا، لأنهم قد خلطوا جميع أهل الملل في البيع والشراء والشركة والحِرفة ويضيفونهم فما هي إلا حديث منهم لأجل هربهم من الشرف العسكرية، ثم هذا تمام عرضحالهم وهو خاتم البنود المذكورة، فكيف يقبل انصاف ومروة الدولة العلية دامت إلى يوم القيامة أن تلزمنا بإعطاء النفرات على موجب القانون مع أنه قد أعطت الحرية إلى جميع رعاياها أن ينقضون ديانتهم في كمالها فالآن قد أفدنا إلى حضرتكم عذرنا والمروة والإنصاف لكم ونحن على كل حال مطيعين أمر الدولة العلية وإلى أمر حضرت مشيرنا الأكرم ووالينا الأفخم حفظه ربنا.

21. ...

a. المعظم فبقي نرجو من إحسانكم أن تقدموا بهذه أعذارنا إلى تراب أقدام حضرت مشيرنا ووالينا المشار إليه لكي صار[323] معلوماً عند حضرته ويعاملنا بحسب انصاف ومروة الدولة العلية لا زالت دائمة وظلها على الرعية آمين. والباقي الأمر لمن له الأمر أفندم / ذي الحجة سنة 89. فقد بينوا في أدنى العرضحال أنهم يطلبون المرحمة والمروة الكاملة من جانب الدولة العلية ويطلبون أن يعاملهم[324] الدولة مثل معاملتها مع باقي الملل فهذا العرض والتقرير مردود عليهم أيضاً من وجوه شتى فأما قولهم أن الدولة قد أعطت الحرية إلى جميع رعاياها أن تقتضي ديانتها في أماكنها بكمالها فمردود عليهم لقوله تعالى: قاتلوا الذي لا يؤمنون بالله ولا باليوم الآخر ولا يحرمون ما حرم الله ورسوله ولا يدينون دين الحق من الذين أوتوا الكتاب حتى يعطوا الجزية عن يد وهم صاغرون، وهم ليسوا بأهل الكتاب من الكتب الأربعة، فكيف يقضون ديانتهم المخيَّلة كاملة ومن أين لهم ديانة كما يتخيلون حتى يحتجون بها وقد قال في كتاب معدن السلامة عن ابن عباس رضي ..

b. الله تعالى عنهما أنه قال إبليس: يا رب انك لعنت إبليس وأهبطت آدم إلى الأرض وأنك باعث رسلاً وإنك كاتب كتاباً فمن رسلك وما كتابك؟ قال جل جلاله: رسلي الأنبياء عليهم السلام وكتابي التوراة والزبور والإنجيل والفرقان، قال إبليس فمن رسلي؟ الكهنة، قال فما كتابي؟ قال الوشم، قال فما قراءتي؟ قال الشعر، قال فما مسجدي؟ قال الأسواق، قال فمن مؤذني؟ قال المزمار.قال فما بيتي؟ قال الحمام، قال فما حديثي؟ قال الكذب، قال فما مصائدي؟ قال النساء، قال فما طعامي؟ قال ما لم يذكر اسم الله عليه، قال فما شرابي؟ قال كل مسكرٍ، فإذا كان الأمر هكذا ولم يوجد عندهم كتاب من الكتب الأربعة، سوى القرآن العظيم، يوجد عند طائفة منهم من

[323] Cümlenin akışına göre burası " يصير " şeklinde olmalıdır.
[324] Cümlenin akışına göre burası " تعاملهم " şeklinde olmalıdır.

الطائفة السبعة خاصة بالطائفة التي تنسب نفسها إلى حضرت الحسن البصري رضي الله عنه وغيرهم ليس له خاصة يقرؤ القرآن من غير هذه السلسلة وإذا قرأوا القرآن وجاء مبحث الخبيث الشيطان أو على وزنه كلمة أو على طرده أو لعنه فقد وضعوا على تلك الكلمة شمع ودرسوها وحرفوا وغيروا وبدلوا تبديلا، وأنا من جهة أنهم يقولون نحن رعية الدولة ومطيعين وهم من جهة التكاليف الشرعية...

... .22

a. السائرة مطيعون ومن جهة شرف العسكرية عاصون وبهذا مردود عليهم بقوله تعالى: أطيعوا الله وأطيعوا الرسول وأولي الأمر منكم، وقال عليه الصلاة والسلام: السلطان ظل الله في الأرض من نصحه اهتدى ومن غشه ضل، ففي الآية الكريمة الاطاعة عامة، وفي الحديث الشريف الغش ليس بمقبول كما قال عليه الصلاة والسلام: من غشنا فليس منا، وهم قد قدموا العوض البنوة كلها مغشوشة ومردود كما قال الله تعالى: وإذا لقوا الذين آمنوا قالوا آمنا وإذا خلوا إلى شياطينهم قالوا إنا معكم إنما نحن مستهزئون، فعلى الفطن أن يفهم ما قلنا وقد حرر المحقق والفاضل المدقق العالم الألمعي والكامل اللوذعي صاحب التصانيف الباهرة والدواوين الفاخرة المندرج في رحمة الله محمد أمين أفندي بن خير الله العمري، في كتابه منهل الأولياء ومشرب الأصفياء في تاريخ الموصل الخضراء، فقال إن من أعمال الموصل قرية باخرانة وفيها طائفة من المرتدين يسمون اليزيدية يعبدون الشيطان والشمس ويقرون برسالة النبي عليه الصلاة والسلام، وينسبون أنفسهم إلى الشيخ العدي بن مسافر الهكاري رضي الله عنه وأصل الشيخ العدي من أهل بعلبك، انتقل إلى الموصل ثم إلى جبل لالش من أعمال الموصل وسكن هناك إلى أن مات، وقبل أنه ..

b. من أهل حوران ونسبته إلى مروان الحكم فإنه شرف الدين أبو الفضائل عدي بن مسافر بن إسماعيل بن موسى بن مروان بن الحسن بن مروان بن محمد بن مروان بن الحكم، وفاته ثمان وخمسين وخمسمئة، وقبره الآن يزار معلوم وقد ابتلاه الله بقوم مرتدين، يقال لهم اليزيدية ينسبون أنفسهم إلى يزيد، يسجدون للشمس يحبون الشيطان ومن جملة عقائدهم فيما وجدته في رسالة رجل من أهل حلب وقف على مذهبهم أن الزنا إذا أجري بالتراضي كان حلالاً، ومنها أنهم يقولون إذا كان يوم القيامة جاء الشيخ فيضعنا في طبق على رأسه ويدخلنا الجنة ويقولون ذلك رغماً على أنف الله وملائكته تعالى الله عما يقولون علواً كبيراً، اتخذوا زيارة هذا الشيخ حجة يجتمعون إليه من جميع الأطراف والنواحي ويصرفون على ذلك النفقة الكثيرة قال في طبقات الأولياء للشعراوي كان الشيخ عدي عابداً زاهداً صواماً قواماً رضي الله عنه وأرضاه،

وأفاض علينا من بركاته وكان الشيخ الإسلام الشيخ العبد[325] القادر الكيلاني قدس سره، ينوي بذكره ويثني عليه كثيراً ويشهد له بالسلطنة، وقال: لو كانت النبوة تنال بالمجاهدة لنالها الشيخ عدي بن مسافر، وعن الشيخ أبي محمد البطايحي قال: كان الشيخ عدي رضي الله عنه...

.. .23

a. إذا سجد سمع لمخه صوت كصوت وقوع الحصى في القرعة اليابسة من شدة المجاهدة وأقام أول مرة في المغارات والجبال والصحارى مجرداً سايحاً [326] يأخذ نفسه بأنواع المجاهدات وكانت الحيات تألفه والهوام والسباع وهو أحد المتصدرين لتربية المريدين ببلاد الشرق، وانتهى إليه تسليكهم فكشف مشكلات أحوالهم، وقال الشيخ عبدالقادر قدس سره يوماً للشيخ عدي: أوصني، قال: أوصيك بكتاب الله ورسوله عليه الصلاة والسلام، وقال خادم الشيخ العدي قدس سره: كنت لا أحفظ شيئاً من القرآن وقد عسر علي جداً فصببت الماء على يده يوماً فقال لي ما حاجتك؟ فذكرت له ذلك، فضرب بيده على صدري؛ فحفظت كل القرآن، في وقتي[327] ، وقلت له يا سيدي أرني شيئاً من المغيبات، فأعطاني منديله، فقال ضعه على وجهك ففعلت، ورفعته فأبصرت ملئكة كاتبين وما يسطرون، فأقمت على ذلك أياماً، فتكدر على عيشي، فاستغثت به فوضعه على وجهي ثم رفعه فلم أر شيئاً، وكان الشيخ عبدالقادر الكيلاني قدس سره إذا جلس للوعظ أحس الشيخ عدي قدس سره بمجلسه فيخرج إلى الجبل فيخط خطاً ويقول من أحب أن يستمع وَعْظَ الهاشِمي

b. فليدخل الدائرة فكل من دخل الدائرة سمع وعظه كأنه في الجماعة، وكان الشيخ عبدالقادر قدس سره يقول: جلس الهكاري لاستماع الموعظة، وكان قدس سره فقيها عالماً فصيحاً ومن كلامه كان يقول: إذا رأيتم الرجل تظهر له الكرامات وتخرق العادات فلا تقروا به حتى تنظروه عند الأمر والنهي، وكان رضي الله عنه أكثر إقامته في الجزيرة السادسة من البحر المحيط وكان قدس سره يأمر الريح أن يسكن فيسكن لوقته انتهى بعض أوصاف هذا الشيخ، وقد حرر عالم العلامة الحبر الفهامة صاحب التآليف الفائقة والتصانيف الرائقة والتواريخ اللابقة وحيد دهره وفريد عصره نابغة الزمان ومعدن الفضل والإحسان الصارم الهندي ملا ياسين أفندي الخطيب الموصلي عمري زاده ناله الحسنى وزيادة وهو اخو المذكور محمد أمين أفندي العمري المشهور فقال في بهجة المراد المسمى بتاريخ البغداد العاصي قرية كبيرة عامرة على جبل عال

[325] Arapça dil bilimi kurallarına göre kişi isimleri marife takısı olan "ال" alamazlar. Bu kelimenin de doğru yazılışı "عبد" olmalıdır.
[326] Kelimenin doğru yazılışı " سائحاً" olmalıdır.
[327] Cümlenin akışına göre buraya " ذلك " gelmelidir.

من أعمال العمادية من الموصل ثلاثة مراحل، وتحت هذا الجبل قرى الشيخان عبدة الشيطان ومقدمهم يعطى الغِفارة لوالي العمادية، والشيخ عدي قدس سره أحد أولياء الله الكرام في قرية من قرى الشيخان وهو أعمال العمادية وهم محل حج الشيطان، تأتي إليه اليزيدية من جميع البلدان ..

... .24

a. بزعمهم حجوا، ومقدم الشيخان عند اليزيدية الذي كأمير الحاج الشامي وموسمهم أظنه في جمادى الآخر أو في رجب، تأتي إليه اليزيدية ويحضر أمير الشيخان ذلك الموسم فيقيمون ثلاثة أيام منهمكين على شرب الخمور وضرب الظنبور ودق الدفوف والرقص بالأرجل والكفوف بزعمهم هذا هو مناسك حجهم وبجوار حضرت الشيخ عدي رضي الله عنه قباب كثيرة بزعمهم ان في كل قبة شيخ من المشايخ مثل الشيخ عبدالقادر الكيلاني قدس سره والشيخ القضيب الباني والشيخ شمس الدين والشيخ منصور الحلاج رضوان الله تعالى عليهم وقدس الله أرواحهم أجمعين. وأمثال ذلك. وقد وضعوا على كل قبة من هذه الأقباب علماً من الخام ومن خرافاتهم يزعمون أن الله سبحانه وتعالى دعى الشيخ عدي للضيافة فعرج إلى السماء ولم يكن في السماء شعير ولا تبن لخيل الشيخ عدي، فقال الشيخ عدي لمريده: انزلوا إلى الأرض واحملوا من بيادري شعيراً وتبن وارجعوا إلي عاجلاً، فأتوا بمثل ما أراد، وجروه في السماء، ومنطقة البروج التي في السماء تسميها العامة سحيل الكبش يقولون هو موضع ما جروه من التبن والشعير تعالى الله عما يقول الملحدون علواً كبيراً، ومن جهلهم لا يأكلون الخس ويقولون: ...

b. مر الشيخ عدي على البستان فسُئل عنه، فلم يجبه، فقال الشيخ: هس ولا أدري ما معناه، فلهذا لا يأكلون، ومن خلطياتهم يقولون أن شهر رمضان كان أصمّ، فمرّوا عليه النصارى وأمرهم بصومه ثم اليهود ثم المسلمون، فقال لهم رمضان صوموا ثلاثة، فظنوا ثلاثين، فقالوا له ثلاثين؟ وهو أصمّ، فقال لهم: نعم؛ فصاموا ثلاثين، ولمّا مرّ على اليزيدية فقال لهم سيروز فقاموا على ثلاثة أيام، وهو أول يوم والخامس عشر والثلاثون، ومن حماقتهم أنهم لا يأكلوم[328] لحوم الغزلان ويقولون أن عيونهم تشبه عيون الشيخ عدي وأمثال هذه الخرافات والكفريات أعاذنا الله تعالى من غضبه وختم لنا بالإيمان الكامل. آمين. وقد سطّر العالم الفاضل والزاهد الواصل الذي كان شيخ وقته وإمام عصره وفريد دهره ذا عفة وديانة وورع وفطانة وشروح وتأليفات وحواشي وتصنيفات صاحب المدونات العديدة والرسائل المفيدة المندرج في رحمة ربه المعيد المبدي ملا عبدالله أفندي المدرس الربتكي ..

[328] Kelimenin doğru yazılışı "يأكلون" olmalıdır

25. ...

a. الكردي قال في رسالته: اعلم أنهم متفقون على أباطل من عقائد وتأويل كلها مما يجب الكفر العنيد والضلال البعيد، فمنها أنهم يذكرون القرآن والشرع ويزعمون أنه كذب وأن مثل هذيات الشيخ فخر هي المعتمد عليها واللتي يجب العمل والتمسك بها، ولهذا يعادون علماء الدين، ويبغضونهم، بل إن ظفروا بهم يقتلونهم بأشنع قتل كما وقع غير مرة وإن وقعت الكتب الإسلامية بأيديهم يلقونها في القاذورات، بل يبزقون ويتغوطون ويبولون عليها وذلك مشهور لا سترة فيه، ومنها أنهم يحلّون الزنا إذا جرى بالتراضي أخبرني بمن أثق بخبره أنه رأى ذلك مسطوراً فيي كتاب لهم يسمونه جلوة ينسبونه إلى الشيخ عدي ومنها أنهم يفضلون عدياً على رسول الله صلى الله عليه وسلم بمراتب بل يقولون أنه لا مناسبة بينهما ومنها أنهم يصفون الله تعالى بصفات الأجسام كالأكل والشرب والقيام والقعود وغيرها ومنها أنهم يحكون حكايات بشأن الله تعالى ورسوله بين يدي عدي وعلى تحقير شأنهما والاستهزاء بهما وتضجره عن ترددهما إليه واستغناءه عن صحبتهما...

b. وملاقاتهما وغير ذلك مما يجب تنزيه شأن الله ورسوله عنه، ومنها أنهم يمكنون شيوخهم زوجاتهم ومحارمهم ويستحلون ذلك بل يعتقدون به خيراً، ومنها أنهم يصرّحون بأن لا فائدة في الصلوة ولا بأس في تركها وهي ليست بواجبة بل الواجب طهارة القلب وصفائه، ومنها أنهم يعتقدون أن اللالش أفضل من الكعبة وأنه لا فائدة في زيارتها لمن يقدر على زيارة لالش، ومنها أنهم يسجدون للالش ولكل مكان شريف بزعمهم وخصوصاً علم عدي فإنهم يدّعون أن من لا يسجد له فهو كافر، ومعلوم أن هذا السجود كالسجود للصنم والشمس بل هو لا كسجود بين الأمراء والأمراء والعلماء والمشايخ، فإنه يحتمل وجهين دون هذا، وإن كان هذا مكابرة ظاهرة فهذه بعض أقوالهم الفضيحة وأفعالهم القبيحة وقد تواتر عندي ممن خالطهم واستخبر أحوالهم ثم أني سمعت غير واحد من استكشف مضمرات صدورهم الخبيثة يقولون أنهم ثلاثة فرق؛ إحداها ضلالتهم الذين قالوا أن عدي بن مسافر هو الله نفسه، وثانيها الذين يقولون ...

26. ...

a. أنه ساهم الله في الألوهية فحكم السماء بيد الله وحكم الأرض بيديه، وثالثهما الذين يقولون أنه ليس الله وليس شريكاً له، ولكن عند الله بمنزلة الوزير الكبير، لا يصدر من الله أمر من الأمور إلا برأيه ومشورته فهؤلاء وهؤلاء والظاهرات أصل مذهبهم على ما اسقرّت وتفحصت يؤول

إلى الحلول، ولذلك يؤاولون النصارى ويستصوبون بعض اعتقاداتهم، ولا خفأ[329] في أن هذه المذكورات كلها مما يوجب أشنع الكفر وأقبحه، فهم إذاً كفرة أصلية كما نقل عن بعض كتب المذهب، ونسب إلى أصل المذهب، فإنه نقل عن كتاب المتّفق والُمختلِف أن الظاهر من مذهب مالك إن ظهر أحكام الكفر في بلدة تصير دار حرب وهو مذهب الشافعي وأحمد، واتفقوا على أنه يغنم أموالهم وفي الصغير عن أبي حنيفة أن البطن الأول مرتدون والبطن الثاني كفار أصليون وأما مرتدون ارتداد آبائهم الأولين وبقوا على ذلك قرناً بعد قرن، ومن لم يكفرهم فإما لجهله بحالهم فمعذور، وشفاء الكي السؤال وإما بعد التمييز بين أسباب الكفر والإيمان ولخوفه منهم أو لطمع فيما بأيديهم أو لرضائه بمذهبهم، أو لمراد حيّل عليه فأمره يخفى في قانون ...

b. الشرع، ثم أنهم قد يُظهرون الإسلام ويتلفظون الشهادتين ويصلون تقيّة وستراً لمذهبهم عند أهل الحق، فهل يصيرون بمجرد ذلك مسلمين، ويعصمون دماءهم، أم لا بدّ من الرجوع عما اعتقدوا من الأباطل[330] كلها والندامة عليها والإقرار ببطلانها والجواب أن الظاهر من عبارة الفقهاء في باب توبة المرتد وإسلام الكافر، اعتبارها وعدم قبول التوبة بدونها، قال في الأنوار: توبة المرتد وإسلام الكافر أن يشهد أن لا إله إلا الله وأن محمد رسول الله، ويتبرأ من كل دين يخالف الإسلام ويرجع من من كل اعتقاد هو كفر، هذا ومعلوم أنهم لو أجبروا وأكرهوا وأعادوا بكل مكروه لم يتبرؤا عن معتقدهم في عدي ويزيد ولالش وغير ذلك من شيوخهم ومن رأيهم على أنهم زنادقة وتوبة الزنديق لا تقبل في وجه، وإذا لقوا الذين آمنوا قالوا آمنا وإذا خلوا إلى شياطينهم قالوا إنا معكم إنما نحن مستهزؤن، قال في الصغير وعليه مالك وأحمد وأبو حنيفة في أحد روايته في الروضة قال في الروباني في الحلية والعمل على هذا و على التقريرين لا نزاع في حرمة...

... .27

a. مناكحتهم وأكل ذبيحتهم وتقديرهم في الديار الإسلامية بالجزية وغيرها ومباشرة أنكحتهم وفي وجوب قتلهم ومقاتلتهم حيث لهم شوكة وفي إهدار دمائهم وغير ذلك وأما حكم الأموال الكائنة بأيديهم فإن قلنا أنهم كفرة أصليون فعلى ما نقل من المتفق والمختلف وإن قلنا بارتدادهم فيما صغيرهم عن كبيرهم بالموت فهو فيء إذاً لا توارث بينهم، كما لا يخفى واما اكتسبوه بالمعاملات من البيع والشراء والإجارة وغيرها، وبالغصب والنهب والسرق ونحوها فإن كانت هذه التصرفات صادرة منهم مع بعضهم فهو تصرف إما في الفيء وإما في المال الضايع[331] إذ

[329] Kelimenin doğru yazılışı "خفاء" olmalıdır
[330] Kelimenin doğru yazılışı "الأباطيل" olmalıdır
[331] Kelimenin doğru yazılışı "الضائع" olmalıdır

ما في أيديهم لا يخلو عن هذين القسمين كما سنكشف وليس لهم التصرف فيها، وإن كانت صادرة منهم مع المسلمين والذميين فما عرف المأخوذ منه وجب رده إليه عند القدرة لفساد معاملاتهم كما تقرر في باب الردة وإن لم يعرف المأخوذ منه فهو من الأموال الضايعة[332] فعلم أنه لا يتصور لهم في الغالب، ويحتمل أن يجعل موقوفاً على رجوعهم أو قتلهم، وأما ما اشتهر في الكتب من أن مال المرتد موقوفاً فذلك يتصور في مرتد كان مسلماً زماناً وحصل ...

b. بيده حال إسلامهم مال هو له بحكم اليد والمقابلة ثم شقي وقطع الإسلام فإن تاب استمر ملكه وإن مات أو قتل على كفره صار فيئاً أو ضايعاً وأما الذين نحن بصددهم فليسوا كذلك فإنهم لو فرض إسلامهم وحسن حالهم كان حكم الأموال الكائنة بإيديهم على ما ذكر فكيف حال إصرارهم على كفرهم وهذا مما لا ينبغي أن يناقش فيه عند الانصاف وترك المراء، فإن قيل صبيانهم محكوم عليهم بالإسلام فما حصل لهم من الأموال حال صبائهم يجب أن يكون موقوفاً فلم قلت لا يتصور لهم مال يكون موقوفاً، قلنا القول بإسلام صبيانهم مرجوح زَيَّفَهُ صاحب الروضة وجزم أيضاً بأنهم مرتدون كآبائهم وبتقدير التسليم يكون[333] تصرفاتهم أيضاً باطلة لكونهم غير مكلفين، ولا وليّ بهم يمكنهم من التصرفات أو يتصرف لهم أو يقبل لهم شيئاً بالاتهاب والوصية وغير ذلك وحال إرثهم كما ذكرنا فلا يتصور لهم أيضاً مال يجعل موقوفاً كالبالغين، وأما لقول بأنه يحتمل أن يكون فيهم من ليس منهم من المسلمين أو الذميين أو يكون بأيديهم مال مسلم بغصب أو نهب أو غير ذلك، وتارة مال الفيء والغنيمة يجب قسمته والمال ...

28. ...

a. الضايع[334] يجب أن ينتظر فيه الإمام فمسلّم لا ينكره أحد لكنه مختص بما في أيدي هؤلاء ولا ما يؤخذ منهم إذ يتصور ذلك ساد الكفار الحربين، مثلاً يمكن أن يكون في الكره مسلم أو يكون بأيديهم مال مسلم بل هو واقع فإن أوجب ذلك الكفر عنهم، وعما بأيديهم أوجب الكفر عن الحربيين وعما بأيديهم ولا قال به على أن الكلام في من عُلم أنه منهم، وإن كان وجوب قسمة الفيء والغنيمة ووجوب نظر الإمام في المال الضايع إن وجب الإعراض عما في أيديهم أوجب الإعراض عن الأموال المأخوذ من أهل الذمة في زماننا هذا فإنهما إما أموال ضايع وإما فيء مع أنه لا يقع فيها قسمة أصلاً، ولا ينظر الأئمة فيها كما هو حق النظر ثم إنها تؤخذ بالباطل مع أنواع الظلم وأكثر فقهاء النواحي لا يتحاشون عن قطعها وتعاطيها ولا يبحثون على أنها كيف

[332] Kelimenin doğru yazılışı "الضائعة" olmalıdır
[333] Kelimenin doğru yazılışı "تكون" olmalıdır
[334] Kelimenin doğru yazılışı "الضائع" olmalıdır

أخذت وعلى أي وجه أخذت بل لا يتطرق ببالهم شبهة في ذلك فضلاً عن الحرمة وإذا تقرر أن هذه الطائفة الضالة من المشركين فتارة يقولون أنهم مسلمون أو يتكلمون بالشهادتين وتارة يقولون أن أموالهم موقوفة على قتلهم إلى غير ذلك ...

b. من الاعتذارات الباردة الصادرة من غير عقل وأعمال ردية، والحال نحن مأمورون بأن نقول الحق أينما كنا ولا نخاف في الله لومة لائم فوّقنا الله لما يحب ويرضاه إنه الموفق والمعين. انتهى. خاتمة اعلم أن أصل ارتداد هذه الطائفة الغوية والملة الداسنية هو لما طغى وبغى يزيد عليه من الطعن ما يزيد وجار على أهل بيت رسول الله عليه الصلاة والسلام ولم يخش يومئذ من عذاب الله، فارتدت أتباعه العياذ بالله فكفروا بالرحمن، وفي حدود خمسمائة وستين تقريباً من هجرة سيد المرسلين ولا تتوهم بأن المذكورين هم الفرق الضالة المشهورين أعني الاثني وسبعين بل هم خارجون عن هذه الفرق المعدودين وصَبَو للشيطان وسجدوا للشمس من دون الملك الديان ويسجدون للأحجار والأشجار ويسمونهم الأشخاص الأبرار ويعبدونهم من دون الله مع الأحرار، وضرب الله عليهم الذلة الصغار (...)، فنرى ملوك الإسلام في جميع الأزمان يقتلون رجالهم ويسبون نساءهم وأطفالهم وهم كثيرون في البلدان خصوصاً في بلا[335]الجزيرة وسنجار وفي بعض قرى الموصل من العمار...

29. ...

a. وذلك لما عزم الشيخ عدي عليه رحمة الملك المعين والمبدئ إلى زيارة بيت الله الحرام وكان له رباطاً ومريدين على دين الإسلام، ومن بعض المريدين قد قارب إلى درجة الفناء لكثرة العبادة وشدة المجاهدة وحذرهم من كيد الشيطان، وقال لهم سيأتيكم من بعدي شيطان على صورة الإنسان ويتمثل بصورتي ويخرجكم عن طريقتي الحذر الحذر من إطاعته وإياكم من إغوائه وخديعته وهذا من بعض كرامة الشيخ وإشارته، ثم إنه ودعهم وسار إلى الحج إلى الحج المبرور مع حضرت مولانا الشيخ عبدالقادر المشهور قدس سرهما الملك الغفور، ولم يعلم بما سيحدث من بعده من الأمور فمكث في الحج أربعة سنين مجاورا لحضرة قرة عيوننا سيد المرسلين ورحمة رب العالمين فلما استمر الحال على هذا المنوال ظهر إبليس اللعين على صورة الشيخ عدي ودخل بيت المريدين وذلك بعد غيبة الشيخ بأربعة أيام يضلهم عن دين الإسلام فقالوا له لم رجعت أيها الشيخ الزكي، ولم يشعروا بأنه الشيخ النَّجْدِي فأجابهم بأن الله تعالى قد أوحى إلي بأنه قد وقع التكليف الشرعي عني وعن كل ...

[335] Kelimenin aslı "بلا د"olmalıdır. Burada "د" harfi eksik yazılmıştır.

b. من هو كان مريدي وأنه لراض عنكم بما قدمتموه من الطاعات، وقد غفر لكم الذنوب والسيئات وأكرمكم بإباحة المحرمات، وأتحفكم باتباع الشهوات وجعل حجكم على جبلي وطوافكم في مقامي وأمركم بامتثال أقوالي وأحكامي لوصولكم إلى نهاية الدرجات وأعلى المقامات ولما كابدتموه من المشقات في العبادات وأن الإنسان يسعى في التقربات إلى الله ليحصل له عفوه ورضاه فقد حصل المرام ورفعت عنكم الأقلام فاغتروا بقوله ومكره ولم يعلموا بما نصب لهم من حيله والنفوس حريصة على اللهو واللعب والمضرات ومجبولة على الخبث والغي والفسادات، واتبعوا قوله وما غرهم به، ولم يحذروا عن قوله وعمله بل اعتقدوه أنه شيخهم المذكور وتلقوا منه الأقوال بانشراح الصدور، فلما علم منهم الإطاعة والانقياد وأفسد عقائدهم غاية الإفساد، وأتى إلى رجل منهم يسمى الشيخ فخر وكان كاتباً فأمره أن يحرر ما يتلوه عليه ويراه مناسباً فصطلح لهم أسماء وكلمات ومساءل كفريات مثل ما كشفتُ عن بعض منها في المقدمة من الخرافات وسموه بكتاب الجلوة وسطروا فيه من الكفر..

30. ...

a. وما يحوم حوله ويقولون كل من نظر فيه وفكر من المسلمين مات لوقته مع اليقين فقال لهم تعاملوا فيه بعد موتي وإني قد قرب أجلي ودنى فوتي، وأن الله تعالى قد دعاني إليه فها أنا قادم عليه، فعليكم بوصيتي وإياكم ثم إياكم عن الخروج عن طريقتي وأنه سيأتي من بعدي رجل على شكلي وصورتي ويقول لكم إنني شيخكم السابق وقد قضيت حجي وعمرتي فهو شيطان رجيم، و مُفْسِدٌ غَوِيٌّ قَدِيم فلا تسمعوا له قولاً ولا فعلاً واتبعوا الشيخ فخر فهو الدين أصلاً، ثم غاب عنهم اللعين بعد أن تمكن منهم أتم التمكين فقدم الشيخ من حجه إلى مقره ومأواه فرآى كل فرد منهم قد اتبع هواه وقد لعب بحالهم عزازيل وصدهم عن سواء السبيل، فصدهم الشيخ عما هم عليه، فلم يقبلوا قوله وأقاموه وطعنوا في مذهبه وأعابوه، وقالوا له إنك شيطان رجيم بصورة صديق حميم، تريد أن تخرجنا عن طريقتنا وتبعدنا عن ديانتنا، ولقد أخبرنا بك وبعملك شيخنا فاذهب فلا قرار لك عندنا فطردوه إلى أدنى الجبل وآوى إلى قرية بجانبه واستقل ومكث برهة ...

b. من الأيام لم يأخذه قرار من النوم ولا الطعام تحسراً وتأسفاً على دين الإسلام ففي ذلك الحسرات والآلام أتى وعد وفاته بأمر الملك العلام، فانتقل إلى رحمة الله فرضي الله عنه وأرضاه، فظهر إبليس في تلك الساعة وأقبل على النساء والجماعة وقد غير صورته الأولى وهو يصرخ مرة بعد أخرى وقد حثى على رأسه التراب وقطع شعره ومزق الأثواب وهو يقول والله لقد مات شيخنا وسيدنا وكنا نظنه شيطان فأخرجناه من بيتنا فاعلموا أنه لو كان شيطان لما مات، لأن

الشيطان قد أخره الله تعالى إلى آخر الأوقات فاجتمعوا بأسرهم إليه وبكوا معه عليه، وأتوا إلى جثته الشريفة ودفنوها بأرض طاهرة لطيفة وكل هذا بنفسه الخبيث الملعون، وقصد أن يجعل قبره صنماً وله يعبدون ويسجدون ليكمل كفرهم وما يشتهون وجعلهم جنوده إلى يوم يبعثون فنال مقصدها الأصلي منهم والمراد فانقلبوا صفقة كفرة بعد أن كانوا من أحسن االعباد وذلك بتقدير الله العزيز الحميد. مِن {ألست بربكم} في كتابه المجيد، وهو من علامات الساعة كما نطق به النبي السعيد، قال في كتاب الإشاعة في ...

... .31

a. أشراط الساعة قال نبينا عليه الصلاو والسلام أن الشيطان يتمثل بصورة الرجل فيأتي القوم فيحدثهم بالكذب، فإذا تفرقوا يقول الرجل منهم سمعت رجلاً أعرف وجهه ولا أدري ما اسمه يحدّث بكذا، رواه مسلم رضي الله عنه، وذكر في الكتاب المسطور من علامات الساعة أن في البحر شياطين مسجونة أوثقها سليمان عليه الصلاة والسلام يوشك أن تخرج فتقرأ على الناس قرآناً. رواه مسلم. قال في حاشية الكتاب الرد على الرافضية ودين اليزيدية: هو دين الصابئين الذين يعبدون الكواكب واليزيدية يسجدون الشمس والقمر ويستحلون قتل[336] ويعتقدون قتله قربة إلى الله تعالى، ويبيع مشايخهم لعوامهم الجنة بالدراهم وغيرها ويكفّرون من يتوضّأ ويغتسل ولهم اعتقادات قبيحة من غير ذلك، منها حب الشيطان وقتلهم المسلم للعنه الشيطان شدة محبتهم له وهم سبع عشائر منها الذين هم من ذرية يزيد الفاجر وبزعمهم أشرفهم وبزعمهم الأمراء ومنهم ينتسبون إلى الحسن البصري وفيهم القراء. قطعه إن رمت أن تحظى بما حوت (إن أردت أن تحصل على ما ملكت..) طائفة الغي برسم الصفات شيخ وقوال فقيه ملا كوجك ..

b. وبِير ثم مير طغات، فلكل عشيرة منهم وظيفة لا يؤديها غيرهم ولا يدخل فيها من كان خارج عنهم، فالأمارة مخصوصة في ذرية يزيد ذي الشقاوة والطغيان. والآن عن رأيس[337] الْبَراتَينِ بموجب أمر السلطان صاحب الرفقة أميرهم الأمير حسين حسان عابد الشيطان لعنة الله تعالى عليه أينما كان، وبيده شجرة النسب من الآباء والجدود ينتهي بها نسبه إلى يزيد المطرود، وهو عندهم يتصرف في النساء والأولاد ويفسق فيهم بلا شقاق ولا عناد ويعتقدون فيه الشرف والرشاد لا خاصة في فرقته فقط ؛ بل في جميعهم ممن قرب منهم أو شطّ، والمشيخة خاصة في الذين ينسبون نفوسهم إلى الإمام الحسن البصري عليه رحمة الملك الباري وشيخهم في هذا الزمن الشيخ ناصر الدعوا الردى فلا أحد بينهم يفتي ولا يمضي سوى شيخ السوء بالشفاعة

[336] Arapça dil gramerine göre buradaki kelimenin yazılışı " ال " takısı ile birlikte "القتل " şeklinde olmalıdır.

[337] Kelimenin doğru yazılışı "رئيس" olmalıdır.

يقضي، وهو خادم التربة الشيخ عدي زين الأنوار وعند علامة يضعها على جسده كالزناد، وعلى يده شبكة كرشمة الحمار، فإذا حضر بينهم يسفقون له بالذلة والانكسار، وباقي العشائر الخمسة من الفجار كل فرد لمن يهواه قد نسب نفسه واختار من المشايخ الكرام الأبرار (لمن يهواه قد نسب نفسه واختار من المشايخ ...

... .32

a. الكرام الأبرار [338](فيتعاطون أمور هذه الطائفة الأشرار كالتلقين والدفن والصيام والذبح والعيد والشموع في الأجام، فالقوال مختص بالتلقين والتكفين، والبير مختص بالصوم والتزيين، والكوجك مختص تُحُومت المدفين وبمدايح[339] إبليس اللعين، والفقيه مختص بجمع البنات والبنين من الدق والرقص وأفعال الشياطين، والملا مختص بالتعليم لأولاد الضالين، والشيخ مختص بالإفتاء للغاوين، والمير مالك رقابهم وأموالهم مع اليقين عليهم لعنة الله والملائكة والناس أجمعين، وقد أخذوا من كل دين خصلة، ومن كل ملة نبذة وقطعة من الصوم والتضحية من المسلمين، والتعميد من النصارى المعلومين، وبعض التحريم للمأكولات من اليهود، ومن ملة الوثنية السجود، والمخالفة من الرافضية، والذبح للأشخاص من الجاهلية، والحلول والتناسخ من الصابئية، فقس على هذا كل ما يظهر لك ويبين، ففي مسألة التناسخ متمسكون مع اليقين ويقولون إذا خرجت روح الإنسان تدخل في غير إنسان أو في حيوان وبالعكس على حسب الإمكان، ويستدلون (ويستدلون)[340] بذلك المنهاج بحكاية الشيخ...

b. الحلاج المنصور يقولون لما خرجت روحه الشريفة حين أمر حاكم بغداد بضربه وقتله، طفت الروح على الماء فاتفقأتت أخرته بجرّتها وقت الماء وملأتها من ماء دِجلة، ولم تشعر بالروح حين دخلت الجرّة فأتت بها إلى الدار وأصابها الظمأ فشربت بلا إشعار، فدخلت الروح المذكورة في بطنها وهي لا تدري من عاقبة أمرها إلى أن ظهر الحبل وبان، وتمت عدة حملها فوضعته بعينه كما كان، فصار الشيخ المذكور أخاً لها من النسب وابناً لها من الحسب فلا يستعملون الشربات التي لها شبابيك وأحباب ولا يشربون بها لتصويتها وما حدث فيها من الحباب إكراماً لحضرت الشيخ منصور قدس سره حين ألقوا رأسه في الماء وهو يفور فصار للماء هدير وأصوات فلذلك حرمنا ذوات الأصوات من الأباريق والشربات، قال في فتاوى الهندية في مبحث الكفار اليزيدية ويجب إكفار اليزيدية كلهم في انتظار نبي من العجم ينسخ دين نبينا وقرة

[338] Bu kısım iki kez tekrar edilmiştir.
[339] Kelimenin doğru yazılışı "مدائح" olmalıdır.
[340] Bu kelime iki kere mükerrer şekilde yazılmıştır.

عيوننا محمد صلى الله عليه وسلم كذا في الوجيز الكردي، قال الله تعالى: ما كان محمد أبى أحد من رجالكم ولكن رسول الله وخاتم النبيين، وقال عليه الصلاة والسلام لعلي الإمام كرم الله وجهه: أنت مني.

... .33

a. بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي، فانظر يا أخي إلى هذه العقائد والخرافات وتأمل بما اعتقدوه من الكفريات وأحمد الله تعالى على نعمة الإسلام واتباع شريعة سيد الأنام عليه الصلاة والسلام فهذه نعمة لا يحصى بها إلا من خصه الله من بين الأنام، فيها لها من منة ما أعظمها وملة ما أكرمها، فنسأل الله تعالى أن يحفظنا من كيد الشيطان ويثبتنا على أكمل الإيمان إنه حنان منان بحرمة سيد الأكوان. آمين. وقد أفتى شيخ الإسلام ومرجع الخاص والعام العالم العلامة والبحر الفهّامة أبو السعود أفندي عليه رحمة الملك المبدئ وهذي صورة فتواه وذلك أصدرها في أحكام الطائفة المرتدين اليزيدية لعنهم الله ودمرهم واستأصلهم بأمر السلطان سليمان عليه الرحمة والرضوان، فأقول: أئمتنا الحنفية والشافعية والمالكية والحنابلة وما جوابهم عن عسكر المسلمين إذا غزو هؤلاء الطائفة الطاغية وقتلوهم أو قتل أحد من المسلمين بأيديهم هل يكون قاتلهم غازٍ ومقتولهم شهيد؟ أفتونا مأجورين ومثابين، الجواب والله أعلم بالصواب: أنهم يكون قاتلهم غاز ومقتولهم شهيد لأن

b. قتالهم جهاد أكبر وشهادة عظيمة وفي هذه الحالة سبب حل قتلهم وسبب سبي نسائهم وذراريهم، هل أليس الموجب لذلك بغيهم وخروجهم على السلطان المسلمين وإشهار السيوف على قتل عساكر المؤمنين، أو سبب بغضهم لحضرة الإمامين الهمامين الكاملين التقيين النقيين الشهيدين النسبيين الإمام أبي محمد الحسن السبط والإمام أبي عبد الله الحسين سيد شبان أهل الجنة، وعداوتهم المقتضية باستحلال قتلهم وقتل أولادهم من أهل بيت النبوة خاصة لجدهم الرسول عليه الصلاة والسلام، أو السبب في ذلك بغضهم لحضرة قدوة الأولياء ومدينة العلم الخليفة الرابع علي المرتضى ابن عم المصطفى صلى الله عليه وسلم، المقتضي بغضه بغض الله ورسوله، وتحقير علمه وقرابته من الرسول عليه الصلاة والسلام، أو السبب استحلال قتلهم العلماء الفاضلين أو استحلال قتل المشايخ الكاملين وقتل رؤساء الدين المحبين، والأشهل وبكلام الله المجيد وبالكتب الشرعية والبالتفاسير وبالأحاديث وإنكار يوم القيامة والحشر والنشر، وإنكار أركان الدين الخمسة، أو السبب الموجب لقتلهم اعتقادهم في الشيخ عدي الأمور أنه شريك الأغلب لحضرة الرب..

... .34

a. جل شأنه عن ذلك علواً كبيراً، أو السبب محبتهم التامة مع الشيطان اللعين واعتقادهم فيه أنه طاووس الملائكة، ومشاقه الأخبار الله تعالى عز وجل الذي عيّنه في كتابه الصادق وأنه يحرم لعنه عندهم مع لعن الله إياه في كتابه المصدق، أو السبب في وجوب قتلهم قطعهم طريق عباد الله وإضاقة الناس بسفك الدماء ونهب الأموال على الدوام بلا انقطاع آخذا من قوله عز وجل: إنما جزاء الذين يحاربون الله ورسوله ويسعون في الأرض فساداً أن يقتلوا أو يصلبوا أو تقطع أيديهم وأرجلهم من خلاف أو ينفوا من الأرض .. الآية، أو السبب هو إيباهم[341] عن عقود أنكحتهم من أنفسهم وإنما يفوضون عقودهم إلى رأي رئيسهم الفاجر أو السبب في ذلك غير هذه الوجوه المذكورة، أفتونا الجواب الصحيح تكونوا مأجورين. الجواب: نعم أسباب حل قتلهم هي جميع الوجوه المذكورة وغيرها، وهم أشد كفراً من الكفار الأصليين وقتلهم حلال في المذاهب الأربعة، وجهادهم أصوب وأثوب من العبادات الدينية، وتشتت وتفريق جمعهم والمباشرة في قتالهم وقتل رؤسائهم ...

b. من الواجبات الدينية وحكام الوقت الذين يرخِّصُون في قتلهم ويحرضون على قتالهم ويرغّبون في سبيهم شكر الله سعيهم وأعانهم وساعدهم على مقاصدهم وأيدهم عليهم بنصره العزيز فلهم أن يقتلوا رجالهم ويستأسروا ذريتهم ونساءهم ويبيعوهم في أسواق المسلمين كأسرى سائر الكفار، ويحل لهم أيضاً التصرف في أبكارهم وزوجاتهم بعد الاستبراء بملك اليمين على ما عليه الفتوى من القول الأقوى، فتحقق حينئذ كفرهم وجواز لعنهم؛ فأما امتناع الإمام الشافعي رضي الله عنه عن لعن يزيد لعنه الله فليس بثابتة كرواية عنه ولأن سُلِّم ثبوتها عنه فامتناعه إن كان لأجل عدم كون ذلك اللعين من عبدة الأوثان لا لأجله كونه عنده مؤمناً، لأن بعض الأولياء المقربين أخذوا عنه الخبر بحسب المعنى من روحه الشريفة ومن مرقده العالي وقد أخذوا عنه أيضاً في عالم الرؤيا إخباراً صحيحاً في تجويز اللعن على يزيد وقد قال الإمام نعمان بن ثابت أبو حنيفة الكوفي عليه رحمة الوفي في يزيد الملعون ووقع هذا اللعن منه في جواب الإمام أبي يوسف عليه ..

... .35

a. وهذه الطائفة الطاغية ليسوا من اثنين وسبعين فرقة من الفرق الإسلامية، بل هم خارجون عن الملل كلها لأنهم مرتكبون على االدوام في الفسق والفجور ومبيحون الأعمال القبيحة والخمور والمعتادون على قطع السبيل على عباد الله وعلى سفك دمائهم وغصب أموالهم ومجموعهم من قبيل أولاد الزنا، وأيضاً بإجماع علماء الأعصار كلهم لعلماء اليمن وقره باغ وعلماء التتار أفتوا

[341] Kelimenin doğru yazılışı "إياؤهم" olmalıdır.

بحل قتلهم واسترقاقهم وسبي نسائهم وذريتهم بالتأكيد البليغ وبينوا أن قاتلهم ينال محصلا ثواب الدارين وداخلاً جنة النعيم دخولاً أولوياً صرحوا بذلك، وحتى مولانا الإمام فخر الدين الرازي في أماكن متعددة من تفسير الكبير أثبت جواز اللعن على يزيد مستدلاً بدلائل نقلية وعقلية وحل قتلهم وحصول أجر لغزات قاتلهم وثواب الشهداء لمقتولهم وأثبت حل التصرف بملك اليمين في أبكارهم وزوجاتهم وإباحة أسر نسائهم وذرياتهم وجواز بيعهم، قال ذلك في تفسير بعض السور القرآنية وكذلك الإمام أحمد والإمام أبو الليث السمرقندي ومولانا عبدالرحمن جامي قدس الله أرواحهم إلى أن ...

b. أفتوا كلهم بجواز التصرف بهم حتى أن مولانا المومى إليه كتب في الإباحة المذكورة رسالة فتاوى حتى أني رأيتها عياناً بخطهولا سيما مولانا العلامة سعد الدين التفتزاني في شرح العقائد صرح بجواز اللعن على يزيد وعلى أعوانه وأنصاره البليد، وكذلك السيد الشريف الجرجاني قدس سره الصمداني، وأكثر العلماء رحمهم الله العلا صرّحوا بجواز اللعن على يزيد وبالتعجيل على قتالهم بلا إمهال، وعدّوا امهال قتالهم مذموماً ولا سيما الشيخ عبدالقادر الجيلي قدس سره العلي قد قال في وعظه الشريف وكلامه المنيف في بغداد اسمعوا يا معشر العلماء والصوفية، إن يزيد بن معاوية ملعون وعمله مطعون وأعوانه ضالون وأنصاره باغون يدخلون النار معه بأشياعه، قال ذلك على منبره خطيباً مصرّحاً بتحقق موته على الكفر وقال ألا إن أولياء الله وأحباؤه وصالح خلقه أعداء هذا اللعين وباغضوه، نقل ذلك القول عنه محققوا أصحابه في كتابه المسمى بالوعظى حتى قال قدس سره قتال هذه الطائفة الضالة أهم وألزم من قتال الكفار الأصليين لسراية أضرارهم للناس حتى يروى عن علي كرم الله وجهه...

... .36

a. أنه لما رجع عن قتال الخوارج منصوراً قال: أيها الناس إن كل من عادى أولادي وأهل بيتي الطاهرين وأهانهم فكأنه بغض رسول الله وأهانه أخاه الكرام وهو عند الله فاجر ملعون، ومن بعد فكل من كان مؤمناً موحداً لا ينبغي له أن يتردد في إهانتهم وقتالهم واستحلال أطفالهم وأموالهم واضمحلالهم والاهانة لهؤلاء الخذلة إكراماً للأنبياء والأولياء والخلفاء. وتفريح يلحق روحي في المعنى بعد موتي إذا قلع فسادات هذه الطائفة الضارة عن وجه الأرض، من الواجبات الشرعية، ولأجل ذلك الرافع حررت هذه الفتوى وأثبتها نقلاً وشرعاً واجتهاداً، وسلمت هذه الفتوى بأيدي أهل الجهاد والتقوى حتى تصل إليهم الغيرة على كتاب الله المبين وتحصل لهم النخوة على الدين المبين ولا أعلم الغيب، وسيعلم الذين ظلموا أي منقلب ينقلبون. تمت فتواه. فرحمه الله وأرضاه، وقد ترجمها باللغة التركية ف ي فتواه العالم العامل قرر الأحكام وصحح النقول صاحب

الشروح والفتاوات والمتصرف في نسيج العبادات كما هو مفهوم لدى أرباب المحاورات، أعني به مولانا علي أفندي الدامات وقد حررها..

b. في فتاواه وأثبتها في صحيح مدعاه في مبحث الفيء والغنائم، فيت يقضي لها من كان عنها غافلاً أو نائماً، وأما العاجز الفقير قد حررتها بعينها عربية وتركية لتكن رسالة جامعة زكية نافعة لأهل الهمة والحمية، لكل فرد من تبعة الدولة العلية، والله المسؤول أن يجعلها خالصة لوجهه الكريم ويثبتنا وإياكم على المنهج القويم، وهذه صورة الفتوى التي وعدنا بها بلغة التركي للمشار إليه رحمة الله عليه (العثمانية)[342]

37. …

1. العثمانية

2. العثمانية

36….-

1. العثمانية

2. العثمانية

37-…

1. العثمانية

2. العثمانية…وهو اعلم بالغيب.وسيعلم الذين ظلموا اي منقلب ينقلبون وصلى الله تعالى على سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين والحمد لله رب العالمين اللهم اصلح قلوبنا وازل عيوبنا وقلوبنا بالحسنوزينا بالتقوى واجمع لنا خير الاخره والاولى و ارزقنا طاعتك ما ابقيتنا اللهم يسر لنا لليسروجنبنا العسرى واعذنا من شرور انفسنا وسيئات اعمالنا وعدنا من عذاب النار وعذاب القبر وفتنه المحيا والممات وفتنه المسيح الدجال اللهم انا نسالك الهدى والتقى والعفاف والغنى اللهم انا نستودعك

[342] Buradan itibaren Ebu Suud Efendinin olduğu iddia edilen fetvanın Osmanlıca Türkçesi ile yazılmış kısmına yer verilmektedir. Söz konusu kısma tercüme kısmında Latinize edilerek yer verilmiştir.

a. أديانا وأبداننا وخواتيم أعمالنا وأنفسنا وأهلنا وأحبائنا وسائر المسلمين وجميع ما أنعمت به علينا وعليهم من أمور الآخرة والدنيا، اللهم وبفضلك وبرحمتك، اللهم أصلح ولاة المسلمين ووفقهم العدل في رعاياهم والإحسان إليهم والشفقة عليهم والرفق بهم والاعتناء بمصالحهم وحببهم إلى الرعية وحبب الرعية إليهم ووفقهم إلى الصراط المستقيم والعمل بوظائف دينك القويم، اللهم الطف بعبدك سلطاننا ووفقه لمصالح الآخرة والدنيا وحببه إلى الرعية وحبب الرعية إليه، اللهم احم نفسه وبلاده وأتباعه وأجناده وانصره على أعداء الدين وسائر المخلوقين، ووفقه لإزالة المنكرات وإظهار المحاسن وأنواع الخيرات وزد الإسلام بسببه ظهوراً ظاهراً وأعزه ورعيته إعزازاً باهراً، أصلح أحوالهم وأحوال المسلمين ...

b. وأرخص أسعارهم وآمنهم في أوطانهم واقض ديونهم وعاف مرضاهم وانصر جيوشهم وسلم غيبهم وفك أسرهم واشف صدورهم وأذهب غيظهم وألف بينهم واجعل في قلوبهم الإيمان والحكمة، وثبتهم على ملة الإسلام، وأوزعهم أن يوفوا بعهدك الذي عاهدتهم، وانصرهم على عدوك وعدوهم إله الحق واجعلنا منهم، اللهم اجعلهم آمرين بالمعروف فاعلين به، ناهين عن المنكر مجتنبين له، محافظين على حدودك دائمين على طاعتك متناصفين متناصحين، اللهم صنهم في أفعالهم وأقوالهم وبارك لهم في جميع أحوالهم. وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين. سبحان ربك رب العزة عما يصفون، وسلام على المرسلين، والحمد لله رب العالمين. حرره حمدي سنة 12

2. Ek-2: Eserin Türkçe Tercümesi

2A

Ey dinin ve şeriatın meşalesini yücelten, onu birleyenlere Ebediyyiyet ve esenlik yurdunu hazırlayan, Dinin dayanaklarını onu birleyen erler ile bina eden ve bu erleri yoldan çıkmış ve sapanlarla savaşanların unsurları kılan ve onların kalplerini her türlü pislikten ve kötülükten pak kılan sana hamd ederiz.

Bu kişilerin her birinin bir aşığı ve maşuku vardır. Onlar Tevhidin şanının yüce olması için kılıçlar altında ruhlarını verenlerdir. Biz onları düşmanla savaşırken gürleyerek keşmekeşlik ve ürkeklik yaratanlar olarak görürüz.

Salat ve selamı kılıçla ve şanı yüce Kur'an'la desteklediğin sevgili peygamberine, hayatlarını senin rızanı kazanmak için feda eden ve bununla da ümmetlerin en hayırlısı olmaya erenlere olsun.

2B

Acziyetini ve noksanlığını ikrar eden, âlim ve bilginlerin nallarının hizmetçisi, meşayih-i kiramın eteğine hürmetle ve saygıyla asılan şu fakir ve rahmete muhtaç, el-Cercisiyye de vaiz ve el-Uminiyye minberlerinde hatip, hanefi mezhebine tabi ve Musullu kul Hayyatzâde Ahmet Efendi'nin oğlu Muhammed Zuhri Allah onu güzelliğe ve ötesine Nail kılsın der ki;

Devlet-i Aliyye askerlik kurası hakkındaki kanunun Devlet-i Osmaniye'nin tebaasının tüm fertlerine uygulanmasını emrettiğinde kılıç ve kalem sahibi haşmetli halifemiz sultanımız,-Allah onu adaletini herkese eşit bir şekilde dağıtan, verdiği adilane hükümlerinden razı olunan ve hükümleri daim olan kılsın- küfür ve zalimliğe karşı koruyucu, acemin ve arabın idarecilerinin mevlası, sultanların sultanı.

3A

Iman'ın ve kelime-i şehadetin koruyucusu, hükümranlığı karşısında Kisra ve Kayseler'in saltanat taçları küçülen, Mısır ve İskender yöneticilerinin kapısının eşiğinde

bulundukları, reaya'ya adalet ve ihsan dağıtan, tüm toplumunu kanatları altına alıp koruyan, Allah Devleti'ni ve onun ismini yüceltsin, makamının saygınlığını artırsın-. Sultan Osman'ın temelini adalet üzere kurmuş olduğu bu devletin tarihini işlemekten bilinçli bir şekilde kaçındım.

Sultanoğlu Sultan, desteklenen hükümdar Gazi Mahmut Hanın Oğlu Abdül Aziz Han -Allah askerlerini muzaffer, haşmetini sabit, sertliğini ve gücünü düşmanlarının başında daim kılsın, onunla İslam'ın dayanaklarını ve binasını güçlendirsin. Gazvelerini(seferlerini) Allah yolunda ganimet-azık eylesin. Fatih ordular fetih haberleriyle kendisini ağırlasın-karşılasın.

Ey Allah'ım hilafet ve yönetim tahtını onun varlığıyla aziz kıl.

3B

Yakın ve uzağa onun iyilik ve cömertliğinin etkilerini göster, tüm şehirlerde onun hüküm ve emirlerini uygulattır. Yeryüzüne onun adalet bayrağını yay. Osmanlı hanedanlığı saltanat mülkünün halkasını deveran ile varlıkların efendisi hürmetine ahir zamana kadar devamlı kıl.-Amin.

Müslümanlardan cahil kimselerin kalplerinde şeytan tapıcısı mürtedlerin bir takım küfürleri ve iftiralarının yer edinmeğe başlamış olduğunu fark ettim. Bunu gidermek için açık hedefler taşıyan ve şeriatın hükümlerini ve farzlarını içeren bir risale kaleme aldım. Bu risaleyi bir mukaddime ve hatime şeklinde oluşturdum. Onu *Feridetu's-Seniyye fî Beyâni Akâid ve Ze'âimi Tâifeti'l-Yezidiyye* olarak isimlendirdim.

Mükaddime

Şunu bil ki durumuna göre askerlik kurası hükümleri kimi zaman farz-ı ayin, farz-ı kifaye kimi zaman ise mendub hükmündedir. Bu hükümlerin aslı, icmadan önce kitap ve sünnetle sabit olmuştur.

4A

Allah “gücünüz yettiğince düşmanlarınıza karşı kuvvet ve besili atlar hazırlayın. Böylece sizin ve Allah’ın düşmanlarını korkutursunuz”[343] buyurmakta, Peygamber efendimiz ise “müşriklerle malınız, eliniz ve dilinizle mücadele edin”[344] buyurmuştur. Yine Peygamber efendimiz “Allah yolundaki bir günlük cihat dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır” buyurmuşlardır. İşte bu yüzden Melik, Aziz ve Allâm olan Allah ve tüm varlıkların efendisi olan Resulünün bu emirleri, göçebe olsun yerleşik olsun tüm İslam diyarlarında uygulanmıştır. Aziz olsun hakir olsun zengin olsun fakir olsun bu hükümlerin tümü uygulanmıştır. Yezidiler dışında hiç kimse bundan (askerlik yükümlülüğünden) kaçınmadı. O Yezidiler ki, peygamberimizin şefaatinden kovulan habis Yezid’e mensup olmuş yeryüzünün en kötü toplumudurlar.

Onlar askerliği bil fiil yerine getirmez, bedeli olan çirkin bir şey (az bir miktar) öderlerdi. Bazısı da bu bedeli borçlanır ve yöneticiler onlardan bu borçları (askerlik karşılığında ödemek zorunda oldukları) her istediklerinde bahaneler ileri sürerek Haremeyn’in hizmetkârından merhamet dilenir, tamamen yalan ve hileli bir arzuhâl sunarlardı.

4B

İslam’ın şerefinden çıkıp doğru yoldan saptıkları gibi askerlik şerefinden de sıyrılmak istiyorlar. Onlardan (askerliği) bekaya kalanlar arttı, onlara askerliğe gitmek güç gelmeye başladı. Onlara kötü plan kurmaktan başka bir yol kalmadı. Devlet-i Âliye hicri 1289 senesinde bu sapkın ve isyankâr topluluğa kanunu uygulatmak üzere üstün şeref ve başarılı siyaset sahibi, ordu personeli, doğu ve batı orduları organizatörü, sağlam akıllı, engin düşünceye sahip, Dördüncü dereceden Mecîdi (askeri) nişan sahibi ve hala rütbesi devam eden, “Azizî kılıç”la konuşan (Sultan Abdül Aziz Han kastedilmekte) izzet sahibi, savaş birimleri yetkilisi Muhammet Tahir Bey Efendi-Allah şanını yüceltsin âmin-.Ne zamanki yeşil Musul’a geldi ve

[343] 8. Enfal, 60.
[344] Rivayet tahric edilememiştir.

5A

Orada defnedilen enbiya ve evliyanın eşiğiyle şereflendi-Alemlerin rabbinin selamı onların üzerinde olsun-. Müsamahakâr devletin-yer ve gök var olduğu sürece müebbed var olsun-emirlerini açıkladı. Söz konusu topluluğun her nahiyede bulunan liderlerini çağırarak Hükümet merkezinde heyetin huzurunda, açık ve net bir şekilde yerine getirilmesi gereken emirleri iletti. Onlardan askerlik görevini ayni (bedel) ya da ifa ederek yerine getirmelerini ve emirleri uygulayarak bağlılık göstermelerini istedi. Onlar dinlerine ve takip ettikleri yola uymaması sebebiyle askerlik vazifesini yerine getirmelerinin çok zor olduğunu ileri sürerek bu isteğe sert bir şekilde karşı çıktılar. Onlar, bizden birisinin asker olması, haram olan mavi renkli bir elbise giymesi, yine bizlerce yenmesi günah olan sebzeleri yemesi mümkün değil dediler Söz konusu yetkili (Tahir Bey) onlarla yumuşak bir şekilde konuşarak onlar için bu hükümleri ve uygulanma yollarını kolaylaştırdı. Yine İslam ordusunda askere gitmenin kendileri için kıyamet gününe kadar şeref olduğunu izah etti. Onlara askerlik hizmetleri boyunca hiç kimsenin inançlarından ve söylemlerinden dolayı sıkıntı çıkarmayacağını,

5B

duruma göre bazen azarlayarak bazen de yumuşak bir uslupla onlara izah etti. Melun iblisin saptırdığı bu insanlar, tüm bunlara rağmen inat ederek her defasında bu durumdan yüz çevirdiler. Bunun üzerine paşa, müzakereleri iyilikle tamamlatacak şekilde onlara aralarında konuşmak-istişare etmek üzere üç günlük mühlet verdi. Mühlet bitince onları tekrar topladı ve onlardan Devlet-i Âliye'nin askerlik kanunu emrinin gereğini yerine getirmelerini istedi. Ancak onlar imtina ettiler ve daha da öfkelenerek bunu uygulamaları halinde köylerde kalacak kimsenin olmayacağını ileri sürdüler. Paşa onların, şeytanın vesveselerinden ve nefsi arzularından kaynaklı oluşan kin ve öfkelerini gördü. Onların Müslümanlardan hiç kimseye güvenmediklerini ve hiç bir Müslümana itimat etmediklerini anladı. Bunun üzerine Paşa onları kendi evinde ziyafete çağırdı ve onlara türlü türlü yemekler hazırlattı.

6A

Onlarla yumuşak bir şekilde konuşarak konumlarına uygun tarzda, saygı içerisinde nasihatlerde bulundu. İnançlarına ve akıllarına uygun şekilde, onlara danışarak ve nasihatlerde bulunarak kanununu uygulamaları talebinde bulundu. Ancak İbn-i Ammar dahi gelse bunların ikna olmayacağını anladı.[345] Onları harekete geçirecek olan şeyi uygulamaya karar verdi ve onlardan herhangi bir nefret ve bozgunculuk yapmaksızın askerliğe gelmelerini istedi. Onların Melek Tavusu çok sevdiklerini, Allah dışında ona yüz ve baş üstü secde ettiklerini, onu aşırı derecede sevdiklerini, ona söven ya da tüküreni öldürdüklerini, Şeytanın lanetlendiğine ya da dışlandığına dair ismine delalet eden سعص harflerini telaffuz etmediklerini ve onun yerine Şeyh Fahr Cevvaz' ın kendilerine oluşturduğu başka kelimelere yöneldiklerini biliyordu. Onlar Şeytan kelimesinin harflerini barındıran Şat, Kaytan, Nal, Nalebend, Şurbe ve Bend gibi kelimeleri kullanmazlar.

6B

Paşa Musul şehrinde Allah'ın dinini yüceltmeyi ve imanı seven, dinine diğer tüm dinlere karşı yardım etmekle iftihar eden ve vatandaşların Sultan tarafından gönderilen yöneticilere uymasını önemseyen bir kimsenin yanında eski zamanlardan kalma bir Tavus bulmuş. Bu uğursuz Tavus'un şekli; sarı bakırdan üretilmiş, gagası bulunan bir kafa, yuvarlak kuyruklu, iki kanatlı, iki ayaklı, başından ayaklarına kadar salınmış, nakışla süslenmiş bir biçimdedir. Yezidi topluluktan Tavusu gören herkes dehşete kapılırdı. Tahir Bey -Allah dışında nicelerinin kendisine tapındıkları zavallı ilahı- getirdi. Bunun Yezidilerin tapındıkları, tanrı edindikleri ilahları olduğunu, onunla yapmış oldukları akitleri-sözleri çiğnemeyeceklerini (varsayarak) onunla yemin etmelerini istedi. Menkûs Tavusu karşılarında gördüklerinde başlarını eğerek ayağa kalktılar, hemen secdeye kapandılar ve yüzlerine bir mutluluk geldi.

[345] Hiçbir şekilde ikna olmama anlamında kullanılan bir Arap atasözüdür.

7A

Tavusu teberrükle ziyaret etmeye, etrafında dönmeye başladılar. Kendi aralarında bu adam Tavus'u nereden elde etti, Tavusun rızası olmasaydı onu elde edemezdi diye söylendiler. Bu yüzden de hemen Tahir Bey'in önünde saygıyla eğildiler ve önündeki toprağa kapanarak işittik ve itaat ettik, bizden istediğin kanunun emrini kabul ettik. Var olan usul ve hükümlere uygun şekilde senetleri imzalamak kaydıyla kabul ettik. Söz konusu (Tahir Bey) paşa verdikleri sözlerden ve belgelerden caymamaları için getirtmiş olduğu Tavus Kuşu üzerine onlara yemin ettirdi. Ertesi gün onları idare meclisine getirtip kendilerince çok kıymetli olan Tavus kuşu üzerine ettikleri yemini yerine getirmelerini ve ahde vefa göstermelerini istedi. Ancak İnsi ve Cinni şeytanların onların duygu ve düşüncelerini değiştirdiğini(vazgeçtiklerini) bilmiyordu. Hepsi birlikte biz emirlere uyarız ancak halkımıza bu konuda söz geçiremeyiz ve elimizde onlara kabul ettirecek bir delilimiz de yok diyerek verdikleri sözden caydılar. Böylece kendi ilahları üzerine ettikleri yeminden cayan zındıklar hükmünde oldular.

7B

Onların bu davranışlarıyla kendilerini kamufle etmelerinden dolayı fehametli Paşa, ulu yöneticilerin tacı, tatbik edilen kanunların uygulayıcısı, Irak'ın yetkilisi ve Konstantiniyye'nin (İstanbul) medar-ı iftiharı -Allah onu dilediği her hayra nail kılsın- yüksek himmet ve ince görüşlü Muhammed Rauf Paşa, onların liderleri, muhtarları ve kendisine bağlı bulundukları mirleri ile beraber tutuklanmalarını emretti. On beş gün kadar tutuklu kaldıkları sürede (her hangi) bir kaçma ve yağma (girişiminde bulunmaksızın) inatlarından dolayı kendilerini kınayıp, taassuplarından dolayı pişman olmuş bir halde, zillet ve eziklik içerisinde devletin emirlerine itaat edip emredilen hükümleri kabul ettiklerine dair idareye bir senet verdiler. Söz konusu topluluk mevcud hallerinden hemen önce(muhtemelen tutuklu bulundukları süreçte) dil ve ibare açısından hastalıklı ve farklı anlaşılmaya müsait bir arzuhâl hazırladılar. Bu arzuhâli Arapça, Türkçe ve Fransızca olarak üç farklı dilde hazırladılar.

8A

Hazırladıkları bu arzuhal Borak hızındaki telgraf ile Devleti Ali'ye ve Irak valisine ulaşsa da yazının çokluğu ve anlam yoksunluğundan dolayı maksatları anlaşılmadığı için[346], söz konusu arzuhâlin içeriğinin ve maksadının açıklanması, isteklerinin anlaşılması ve özetlenmesi ve kanunlara uygun olmak kaydıyla muhtemel sıkıntılarının giderilmesi için arzuhallerini (Tahir bey'e) telgrafla sunmaları emredildi. Bunun üzerine Tahir Bey onlardan maksatlarını yazmalarını istedi. Onlarda ona güvenerek arapça ibareli ve mühürlenmiş, tümüyle yalan ve sapkın inançlarıyla dolu olan on dört bentten oluşan, melun İblise tapan liderleri, büyükleri ve muhtarlarının isimleri ile başlayan bir arzuhâl sundular. Düşünen ve aklı başında olan herkes, bu isimlerin tevhide inanan müslümanların isimleri olduklarını bilir. Bu bile onların mürted ve dinden çıkmış olduklarına dair en güçlü delildir.

8B

Bu sebeple vermiş oldukları arzuhale dair senede burada olduğu gibi yer verdim. Yine inançlarına ve durumlarına, irtidadları ve inançlarının aslına dair birçok tarihi, edebi kaynak ve fazilet sahibi kişilerin risalelerinden derleyerek (malumat) sundum.

Kendilerinden Alınan Senedin Aslı

Metbu mufahhamımız veli nimet efendimiz hazretlerine ferman celil ünvanları ile musaddık ve icrasına memur bulunduğumuz kura'yı şeriyye kanunname-i şeriyye münifinden 11 kanun-u sani 88 sene ve 13 kanun-u evvel 88 sene ve kanun-u sani tarihi ile dört kıt'a telegrafname-i nami hazret velayetpenahi muceb alileri üzere lütuf ve merhamet buyurmuş olan imtiyazata teşekküren, nizamname-i mezkurun bend sairesinde muharrer nizamat seniyyenin kema huve hakkuhu icra

[346] Irak valisi söz konusu yöneticiye(Tahir Bey'e) bir telegrafla; Yezidilerin çektikleri telegrafın incelenip, isteklerinin makul şekilde karşılanması için görev veriyor…

9A

gerek sinîn-i sabikden ne miktar bekaya var ise senelerine göre bedelat-i nakdiyyeleri bi'l hisab istenilmesine emri müşire şeref sudur olduğu halde mücebince ifayi muktezasına mutahhid bulunduğum gibi şeyhan nahiyesine tabi kura'yı yezidiyye ahalisinden nizamatı mezkure ahkamının hilafında hareket ciraet eden olursa onun dahi liecli te'dib tutup hükümet-i seniyyeye teslimine ve bunlardan şayet ademi itaatle muhalefet gösterenleri zuhur eder ise onların dahi haklarından gelmek üzere hükümet-i seniyyenin kuvvet ve sutuvvetinden istimdad ederek, evvel babda hükümet seniyye canib alisinden dahi lütfen olunacak muavenet ile derdest ve hükümete teslimlerine hesap ubudiyye vessadaka çalışarak hizmet-i müessire ibrazına sa'y ve gayret edeceğimi müteahhit bulunduğumdan, işbu teahhüdatın hilafında bir güne ve zerre kadar kusur ve tekasulum zuhur ederse

9B

evvel babda müstehak ceza olunacağım dahi dergar bulunduğundan o vecihle beyan olunan teahhüüdat vakıama mübeyyin işbu senedim temhiden ve canib hükümet-i seniyye'ye takdimine ictisar kılındı.

Sunmuş Oldukları Ondört Bentlik Arzuhallerinin Sureti

Savaş erkanı sorumlusu izzetli Tahir Bey efendiye arzedilir. Saygı değer kanunu şeriyyenin gereği olarak bekaya kalan askerlerin verilmesini buyurdunuz. Hazretinize malum olduğu üzere kanun gereği istenen kişilerin verilmesi dinimize halel getirmesi nedeniyle bizim açımızdan kabulü mümkün değildir. Valimiz zatı alileri tarafından devleti ebed müddetin-Allah onu kıyamete kadar tüm vatandaşları üzerine var kılsın-kanunname-i hümayun-i mezkurenin bendleri bize açıklandığından hepimiz birlikte ulu'l emre imtisalen

10A

işittik ve itaat ettik şeklinde bir senet vermişsek de vilayetten 11 kanun-i sani 88 senesi tarihinde hazreti paşa efendimizin bizlere merhameti neticesinde gelen telegrafa binaen tüm meramımızı ve amaçlarımızı içeren aşağıdaki bentleri yazdık. Sunmuş olduğumuz maddelerden başka bir meramımız ve amacımız yoktur.

Birinci Bend

Yezidi inancımıza göre büyük küçük, kadın erkek her bir ferdin senede üç defa yani ilki Rumi takvimin Nisan ayının başından sonuna kadar, ikincisi Eylül ayının başından sonuna kadar, üçüncüsü ise Kasım ayının başından sonuna kadar Melek Tavus'un heykelini-şeklini ziyaret etmesi gerekir ki şayet ziyaret etmezse o kimse dinden çıkar.

İkinci Bend

Yezidi toplumundan her bir ferdin senede bir kez Rumi takvimin Eylül'ün 15. gününden 20. gününe kadar şeyh Adi b. Müsâfir hazretlerini ziyaret etmesi gerekir. Ziyaret etmezse o kimse dinden çıkar.

10B

Üçüncü Bend

Yezidi toplumundan her bir ferdin güneş doğumunda Müslüman, Hristiyan ve Yahudi inancına sahip kimselerin bulunmayacağı bir şekilde güneşin doğuş noktasını ziyaret etmesi gerekir. Bunu gerçekleştirmediği takdirde o kimse dinden çıkar.

Dördüncü Bend

Yezidi toplumundan her bir ferdin her gün Mehdi'nin hizmetkârı olan ahiret kardeşinin, şeyhinin ve pirin'in elini öpmesi gerekir. Bunu yerine getirmeyen kimse dinden çıkar.

Beşinci Bend

Yezidi toplumundan bir ferdin sizlerin sabahtan namaza euzubillahi mineşşeytanirracim şeklinde başlayan kelamınıza karşı koymaması, karşıdakini ya da kendisini öldürmemesi düşünülemezdir. Bunu yapmaz ise o kimse dinden çıkar.

Altıncı Bend

Yezidi toplumundan bir fert vefat edeceği sırada Ahiret kardeşi, şeyhi ve kavvallerinden birinin yanında bulunması gerekir ki kendisine üç söz söylesin; Ey Melek tavus'un Kulu

11A

İlahımız Melek Tavus'un dini üzere ölmelisin, başka din üzere ölmemelisin. Birisi gelip de İslam, Hristiyanlık, Yahudilik veya herhangi başka bir din üzere öl derse buna sakın inanmayasın. O inanca kaymamalısın. Kendi inancını terk edip o inanca geçersen kâfir olarak ölürsün demeliler.

Yedinci Bend

Yezidi toplumundan her ferdin berekatu Şeyh ‘Adî olarak isimlendirilen Şeyh ‘Adî’nin türbesinden alınan topraktan yanında bulundurması ve her sabah ondan bir miktar yemesi gerekmektedir. Şayet kasten yemezse dinden çıkar. Yine yezidi bir kimsenin ölümü yaklaştığında bu mübarek toprağın onun yanında bulunması gerekir. Kasten yanında bulundurmaması halinde o kişi dinden çıkar.

Sekizinci Bend

Yezidi toplumundan her ferdin orucunu kendi hanesinde tutması gerekir. Oruç günlerinin tüm günlerinde sabah, şeyhinin ve pirinin hanesine gidip

11B

orucunu onlarla tutar ve iftar vaktinde yine pire ve şeyhinin hanelerine gider. Şeyh ve pirinin mukaddes şarabıyla iftar açar. Şeyh ve pirin mukaddes şarabından iki ya da üç kadeh içmezse orucu kabul olmayacağı için dinden çıkar.

Dokuzuncu Bend

Yezidi toplumundan bir fert, vatanını terk edip başka diyarlara gider ve orada bir yıldan fazla bir süre kalırsa bu kişi memleketine döndüğünde eşi kendisine haram olur. Bu kimseye hiç kimse kız vermez, verir ise veren kişi de dinden çıkar.

Onuncu Bend

Dördüncü bendte dile getirdiğimiz gibi yezidi toplumunun her ferdinin biri erkek biri kız olmak üzere ahiret kardeşi bulunmalıdır. Bundan dolayı bizde bir kişi kendisine yeni bir elbise-gömlek hazırlayacaksa gömleğinin yakasının ahiret kız kardeşi olan kişi tarafından kendi eli ile açılması gerekmektedir. Şayet ahiret kız kardeşi açmadan o gömleği giyerse o kişi dinden çıkar.

On Birinci Bend

Yezidi toplumundan bir kimse giyeceği yeni gömlek veya pantolonu Şeyh ‘Adî hazretlerinin türbesindeki mübarek suda yıkamadan asla giyemez. Önce orada yıkayıp öylece giymesi gerekir. O suya daldırmadan

12A

giyerse bu kimse dinden çıkar.

On İkinci Bend

Gökyüzü rengindeki elbiseleri asla giyemeyiz. Yahudi, Müslüman ve Hristiyan veyahut başka dinden herhangi bir kimsenin kullandığı tarağı asla kullanamayız. Başka

dinden birisinin kullandığı usturayı ancak Şeyh ‘Adî hazretlerinde bulunan mübarek suda yıkarsak kullanmamız caiz olur. Yıkamadıkça onunla tıraş olursak dinden çıkarız.

On Üçüncü Bend

Yezidi toplumundan bir ferd başka dinden kişilerin kullandığı hamama, abdesthaneye giremez, kullandıkları kaşıkları, bardakları kullanamaz. Kullanır ise o kişi dinden çıkar.

On Dördüncü Bend

Yemek hususunda biz ile diğer toplumlar arasında çok farklar vardır. Bizler balık, kabak, bamya, fasulye, lahana ve marul yemeyiz. Marulun ekildiği yerde asla duramayız. Toplumumuzun durumu bu olduğundan Melek Tavusa inananların kendileri dışındaki İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerdeki toplumlarla karışması mümkün değildir.

12B

Devlet-i Âliye’nin ebet müddet tüm vatandaşlarına dinlerini tümüyle özgürce yaşama fırsatı verdiği halde askerlik kanunu hükmü gereğince yezidi bireylerin askere alınmasını bizlere zorunlu kılmasını devletin insaf ve mürüvveti kabul eder mi. Ulu yöneticimize özrümüzü beyan ettik. İnsaf ve merhamet efendimizindir. Bizler her halükarda Devlet-i Âliye'nin, saygıdeğer Müşirimiz ve Vali hazretlerimizin emirlerine itaatkârız. İhsanınızdan dileğimiz bu özrümüzün huzurunuzda bilinmesi ve ulu gölgenizin her zaman üzerimizde olmasıdır. Devlet-i Âliye’nin insaf ve mürüvveti hasebi ile bizlerle muamele etmeniz için müşarun ileyh Müşirimiz ve Valimize sunmanızı ihsanınızdan rica ve istirham ederiz. Her zaman için ferman karar sahibi efendimizindir. 1289 zilhicce. Bunlar onların imzaları ve isimleridir. Hepsini mühür altında teker teker gördüm.

Arz-ı Hal'de İmzaları Bulunan İleri Gelenlerin İsimleri

13A

Arz-ı Hal'de İmzaları Bulunan İleri Gelenlerin İsimleri

Bunlar arapça isimler ve İslami mahlaslardır. Bitirip mühürlediler.

13B

Bu hurafeden ibaret arz ve bentleri okuduğumda bu topluluğun sapkın ve çirkef toplulukların en kötüsünü barındırdıklarını gördüm. Bu arzuhallerini sunmakla saygıdeğer valinin idaresinden-müdahalesinden hemen kurtulmayı ummaktadırlar. Bu arzuhali takdim etmekle her hangi bir bağışlanma dilememekteler. … Arzı hallerinde, bendlerinde ve açıklamalarında öyle bir mübalağada bulunmuşlar ki bunları dinleyen herkes bilir ki bunlar, önceki kitap ve varlıklardan benzeri işitilmeyen yalanlardır. Ve bu yalanları ile düzene uymamayı amaçlamaktadırlar. Faziletli kimselerin, kabul görmüş eserlerinden, inkârın ötesindeki bu fıkralara dair araştırmalarda bulundum ve şu sayfalardaki iddialarını Aziz olan Allah'ın sözleri, nebevi veciz hadislerle reddettim/çürüttüm, dinde içtihat eden dört büyük müçtehit imamın-Allah onlardan razı olsun- görüşleri ile de tamamladım/bitirdim ki bu eseri mütalaa eden herkes derinlemesine düşünüp görebilsin.

Birinci Bend'(in Reddi)

İlk bend'te inancımıza göre kadın erkek her bir ferdin senede üç kez, ilki Rumi takvimin Nisan ayının başından sonuna kadar

14A

İkincisi Eylül ayının başından sonuna kadar, üçüncüsü ise Kasım ayının başından sonuna kadar Melek Tavus'un heykelini/şeklini ziyaret etmesi gerekir ki şayet ziyaret etmezse o kimse dinden çıkar dediler.

Allah azze ve celle “İnananların dostu Allah’tır. Onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tağuttur. Onları aydınlıklardan karanlıklara çıkarır. Onlar ateşe girecek olanlar ve içinde kalacak olanlardır”. Peygamber efendimiz ise “Kıyamet günü en çetin azaba çaptırılacak olan musavvir(şekil vericiler)dir” buyurmuştur. Yine “Yaratamadıklarına şekil verenleri Allah helak etsin” buyurmuşlardır. Herhangi bir suret yapanların hali bu ise Allah dışında bir surete tapanların vay haline. Onlar bir kimsenin senede bir kez dahi Tavus’un heykelini/şeklini ziyaret etmezse kâfir olacağını söylüyorlar. Bu çok koyu bir inkâr ve çetin bir sapkınlıktır. Allah’ın ve Resul’ünün sözlerinin aleyhinde hareket ettiler. Bu bend kendilerine ayet ve hadislerle racidir. Allah’tan daha doğru sözlü kim olabilir ki.

İkinci Bend’(in Reddi)

Toplumumuzdan her bir ferdin senede bir kez Rumi takvime göre

14B

Eylül'ün on beşinci gününden yirminci gününe kadar Şeyh ‘Adî b. Müsâfir hazretlerini-Kuddise sirruhu- ziyaret etmesi gerekir. Şayet ziyaret etmezse o kimse dinden çıkar dediler. Onların bu iddiası Allah'ın “Onlar beyt-i atiki tavaf etsinler”. Yine Peygamber Efendimizin “kabrimi ziyaret etmeyen bana cefa vermiştir” hadisi ile merduttur. Bunlar Tavaf ve Haccın Şeyh ‘Adî hazretlerinin bulunduğu Laleş isimli dağda olduğuna inanırlar. Onlar bu inançları ile Allah'ın ve peygamberinin emirleri aleyhinde hareket edip hüsrana uğramışlardır.

Üçüncü Bend(’in Reddi)

Onlar toplumumuzdan her bir ferdin güneş doğumunda Müslüman, Hristiyan ve Yahudi inancına sahip kimselerin bulunmayacağı bir yerde güneşin doğuş noktasını ziyaret etmesi gerekir. Bunu gerçekleştirmediği takdirde o kimse dinden çıkar, dediler. Onların bu sözleri Allah'ın” güneşe ve aya secde etmeyin. Şayet Allah'a tapınıyorsanız onları yaratan Allah'a secde ediniz”. Peygamber Efendimiz ise “Güneş doğarken onunla

birlikte şeytanın boynuzları da çıkar. Kim Güneş'e ya da Ay'a ibadet ederse şeytanlar ona inip bazı işlerin de kendisiyle konuşur ve onunla muhatap olurlar". Bu topluluk Güneş'in ve Ay'ın kâinata etki ettiklerine inanırlar. Oysa kâinata etki eden yalnızca Allah'tır. Bu inançları ile onlar, Allah'ın ve peygamberinin sözlerine muhalefet ettikleri için kâfirlerin ta kendileridir.

15A

Dördüncü Ben('din Reddi)

Toplumumuzdan her ferdin her gün Mehdi'nin hizmetkârı olan ahiret kardeşi, şeyhi ve piri'nin elini öpmesi gerekir. Bunu yerine getirmeyen kimse dinden çıkar dediler. Onların bu söylemleri ile Allah'ın "Ancak müminler kardeştir". Peygamberin "Müslüman Müslümanın kardeşidir" sözleri ile merduttur. Onlar kendilerince ahiret kardeşi ve ahiret kız kardeşliği edinirler. Oysa onlar ne mümin ne de Müslümandırlar. Onlar, birbirlerini göstererek bu Mehdi'nin hizmetkârıdır, derler. Oysa bilmiyorlar ki Mehdi zuhur ettiğinde murted ve kâfir olmalarından ötürü onların kanlarını akıtacak ve onları öldürecektir.

Beşinci Bend('in Reddi)

Yezidi toplumundan bir ferdin sizlerin namaza sabahtan euzubillahi mineşşeytanirracim" şeklinde başlayan kelamınıza karşı koymaması, karşıdakini ya da kendisini öldürmemesi düşünülemezdir. Bunu yapmaz ise o kimse dinden çıkar, dediler. Onların bu söylemleri Allah'ın "şayet sana şeytandan bir kışkırtma gelirse hemen Allah'a sığın o işiten ve bilendir" sözü, Peygamberimizin "Allah'ım ben, pis, necis, habis ve muhbis olan kovulmuş şeytândan sana sığınırım" duasına muhaliftir. Onlar, Allah'ın ve peygamberinin kelamını işitmezler/kabul etmezler, euzu billahi mineşşeytanirracim diyen kişiye öfke ve kin duyarlar ve imkânları olursa o kişiyi öldürürler. İşte bunlar hüsrana uğrayanların ta kendileridirler.

Altıncı Bend(‘in Reddi)

Yezidi toplumundan bir fert vefat edeceği sırada

15B

ahiret kardeşi, şeyhi ve piri yanında yoksa o zaman kavvallerden birinin yanında bulunması gerekir ki kendisine Ey Melek Tavus'un kulu ilahımız Melek Tavus'un dini üzere ölmelisin, başka din üzere ölmemelisin. Birisi gelip de İslam, Hristiyanlık Yahudilik veya herhangi başka bir din üzere öl derse sakın tasdik edip inanmayasın. Kendi inancını terk edip o inanca geçersen kâfir olarak ölürsün, dediler. Onların bu sözleri de Allah’ın “sizlerden kim dininden yüz çevirir ve ölürse o kişi kâfir olmuştur”. Yine “kim İslam’dan başka bir din edinirse bu ondan kabul edilmeyecektir”. Peygamberin “kim dinini değiştirirse onu öldürün” sözleri ile çelişmektedir. Onlar ise her kim ölüme yaklaşırsa yanında kavvallerden birinin bulunup ona söz konusu cümleleri telkin etmesi gerektiğini söylerler. Bu küfrün ve irtidad’ın ta kendisidir. Onlar hüsrana uğrayacaklardır.

16A

Yedinci Bend(‘in Reddi)

Yezidi toplumundan her ferdin Berekatu Şeyh ‘Adî olarak isimlendirilen Şeyh ‘Adî türbesinden alınan topraktan yanında bulundurması gerekir ve her sabah ondan bir miktar yemelidir. Kasten yemediği takdirde dinden çıkar. Yine yezidi bir kimsenin ölümü yaklaştığında bu mübarek toprağın yanında bulunması gerekir. Kasten yanında bulundurmaması halinde o kişi dinden çıkar, dediler. Onların bu sözleri Allah'ın “ey iman edenler size rızık olarak verdiklerimizden yiyiniz”, yine “ey iman edenler yerde bulunanlardan helal ve güzel olanlardan yiyiniz asla şeytanın peşine takılmayınız” ayetleri ile peygamberin “kim toprak yemişse kendi nefsini öldürmeye yardım etmiştir. Bu yüzden ahirette renk ve beden eksikliği ile sorgulanacaktır.” hadisi ile çelişmektedir. Bunlar her gün bereket niyetiyle Berekatu Şeyh Adi dedikleri toprağı yerler ve ölüm

anında bu topraktan yanında bulundurmayanın kâfir olduğunu söylerler. Böylece onlar Allah'ın ve peygamberinin sözlerine muhalefet etmişler, şeytanın dürtmelerine tabii olarak yanlışa düşmüşlerdir.

Sekizinci Bend(‘in Reddi)

Yezidi toplumundan her ferdin orucunu kendi hanesinde tutması gerekir. Çünkü oruç günlerinde her gününün sabahında şeyh ve pirinin hanesine gidip orucunu onlar ile tutar. İftar vaktinde yine pir ve şeyhinin hanelerine gider. Şeyh ve pirin mukaddes şarabıyla iftar açar. Şeyh ve pirin mukaddes şarabından iki ya da üç kadeh içmezse orucu kabul olmayacağı için dinden çıkar derler. Onların bu söylemleri Allah'ın “sizden her kim bu aya varırsa oruç tutsun” sözü ile çelişmektedir. Onlar ise kışın en kısa günlerinde üç gün oruç tutarlar. Peygamber “sizden biriniz orucunu açacağı vakit hurma ile açsın. Çünkü hurma berekettir. Bulamazsa su ile açsın. Çünkü su temizdir” buyurmuşlardır. Onlar ise oruçlarını şarap ile açarlar ve

16B

şeyhin evinde bulunmasından ötürü bu içkiye mukaddes şarap adını verirler. Hâlbuki içki necistir. Ayrıca onlar (orucu) öne ve arkaya alırlar. Böylece onlar Allah ve Resul'ünün emirlerine muhalefet ederler. Oysa Allah “ey iman edenler; içki, kumar, putlar, fal okları Şeytan işi birer pisliklerdir. Bunlardan sakının ki umulur da kurtuluşa erersiniz” buyurmaktadır. Bu sapkınlar ise bu şeylerden asla sakınmamaktadırlar. Onlar daldıkları bataklıkta bocalayıp durmaktadırlar.

Dokuzuncu Bend(in Reddi)

Yezidi toplumundan bir fert vatanını terk edip başka diyarlara gider ve orada bir yıldan fazla bir süre kalırsa bu kişi memleketine döndüğünde eşi kendisine haram olur. Bu kişiye hiç kimse kız vermez, verir ise veren kişi de dinden çıkar, derler. Onların bu söylemleri Allah'ın “bayanlardan hoşunuza gidenleri nikâhlayın” ayeti, peygamberin “mefkudun (kendisinden haber alınamayan/kaybolanın) eşi kendisine beyan (bir bilgi)

gelene kadar nikâhı devam eder" sözleriyle çelişmektedir. Onlar eşlerimiz bize haram olmasın diye askere gelemeyiz, demektedirler. Allah nikâhı emretmiş ancak onlarda nikâhın aslı yoktur ve onların özü zina'ya dayanmaktadır. Özleri haram olmasına rağmen/haramzade helal olan bir şeyi nasıl haram kılarlar. Oysa ki Hadis-i şerifte açıkça mefkud kişinin eşine kocasının ölümü veyahut onu boşadığına dair kesin haber gelmeyinceye kadar nikâhı devam etmektedir diye buyurmaktadır. Bunlar ise nefsani arzularına göre haram ve helaller üretip müminlikten çıkmışlardır.

Onuncu Bend('in Reddi)

Dördüncü bendte dile getirdiğimiz gibi Yezidi toplumunun her ferdinin biri erkek diğeri kız olmak üzere ahiret kardeşi bulunmalıdır. Şayet kişi, kendisine yeni bir elbise-gömlek hazırlayacaksa/yaptıracaksa

17A

ahiret kız kardeşi olan kişinin kendi eli ile onun yakasını açması gerekir. Eğer ahiret kız kardeşi gömleğin yakasını açmadan giyerse kişi dinden çıkar, derler. Ahiret kardeşliği meselesinin yanlışlığını dördüncü bendte cevaplamıştık. Onların bu söylemleri Allah'ın "takva elbisesi daha hayırlıdır" sözü ile peygamberin "yeni giydiği(yaptırdığı) giysiye kamis, imame ya da rida" ismini verirdi. Sonrasında da "ey Rabb'im sana hamdolsun ki beni giydirdin bu giysinin hayrını istiyorum senden yine bu giysinin şerrinden sana sığınıyorum" derdi. Bunlar ise elbisenin açılışının ahiret kız kardeşinin eli ile olması gerektiğini şart koşuyorlar. Yine onlar ahiret kardeşi olarak tanımladıkları kişinin ellerini öperler. Bu sapkın uygulamaları ile nassa ve şeriata muhalif davranarak haddi aşmışlardır.

On Birinci Bend('in Reddi)

Yezidi toplumundan bir kimse giyeceği yeni gömlek veya pantolonu Şeyh 'Adî Hazretlerinin türbesindeki mübarek suda yıkamadan asla giyemez, dediler. Onların bu söylemleri Allah'ın "sizlere gökten mübarek su indirdik" sözü ve peygamberin "su

temizdir hiçbir şey onu necis yapamaz" yine peygamber "kim zemzem suyunu herhangi bir hastalığa şifa niyeti ile içerse hastalığına şifa olur. Kim onu doymak amacıyla içerse Allah onu bu su ile doyurur. Kimde onu bir sıkıntısının giderilmesi için içerse Allah onun sıkıntısını giderir" buyurmuştur. Onlar ise

17B

mübarek su olarak tanımladıkları suda yıkanmadıkça yeni bir elbiseyi giyemeyeceklerini söylerler. Oysa Allah gökten indirilen suya mübarek ve temiz su demiştir. Bunlar Şeyh 'Adî'nin makamında bulunan suyun mübarek olduğuna inanıyorlarsa onu zemzem suyundan üstün ve daha şerefli kabul ediyorlar demektir. Oysa peygamber zemzem suyunun hangi niyetle içilirse ona fayda sağlayacağını bildirmiştir. Onlar bu inançlarıyla doğru yoldan sapmışlar ve arzularına tabii olarak hüsrana uğrayacaklardır.

On İkinci Bend('in Reddi)

Yezidiler, Mavi renkteki elbiseleri asla giyemeyiz. Yahudi, Müslüman ve Hristiyan veyahut başka dinden herhangi bir kimsenin kullandığı tarağı asla kullanamayız. Başka dinden birisinin kullandığı usturayı Şeyh 'Adî hazretlerinin türbesinde bulunan mübarek suda yıkamadıkça onunla tıraş olamayız, tıraş olan kişi dinden çıkar, derler. Onların bu söylemleri, Allah'ın "de ki kim Allah'ın kulları için yerden rızık olarak bitirdiği güzel şeyleri haram kılabilir ki" sözü ile peygamberin "Müslümanın ne dirisi ne de ölüsü necis olmaz" sözüyle çelişmektedir. Onlar kendilerine

18A

mavi renkle boyanmış olan elbiseleri haram kılarlar. Yine Müslüman ve diğer tüm dinlerden insanların kullanmış oldukları eşyaları kendilerine haram kılmaktadırlar. Şeyh 'Adî'nin makamında bulunan suyla yıkanmadıkça o eşyaları necis kabul edip onlardan sakınırlar. Böylece onlar Allah'ın ve peygamberinin buyruklarına muhalefet etmişlerdir.

Peygamber efendimiz ise boyanmış olan sarık ve elbiseleri giyerdi. Onların bu muhalefetleri artık iğrençlik seviyesine gelmiş ve çoktan sapmışlardır.

On Üçüncü Bend(‘in Reddi)

Yezidi toplumundan bir ferd başka dinden kişilerin kullandığı hamama, abdesthaneye giremez. Kullandıkları kaşıkları, bardakları kullanamaz. Kullanır ise o kişi dinden çıkar derler. Onların bu söylemleri Allah'ın “şayet cenabet iseniz temizlenin” sözü, peygamberin “sizlere acem topraklarının kapıları açılacak ve orada kendisine hamam denen evler göreceksiniz. Erkekler bu evlere üzerlerinde izar ile girsinler, hasta ve nifas günlerinde olan bayanlar dışındaki kadınları bu evlere girmekten alıkoyunuz” sözleri ile çelişmektedir.

18B

Bu sapkınlar temizlenme yerlerine girmezler, cenabet ve kirlilikten de yıkanmazlar. Onlar necistirler. Bu yaptıklarından dolayı da girecekleri yer cehennemin ta kendisidir. Müslümanın kaşığı ve bardağından sakınmaları konusunu on ikinci bendte reddetmiştim.

On Dördüncü Bend(‘in Reddi)

Yemek hususunda biz ile diğer toplumlar arasında çok farklar vardır. Balık, kabak, bamya, fasulye, lahana ve marul yemeyiz. Marulun ekildiği yerde asla duramayız. Toplumumuzun durumu bu olduğundan Melek Tavus’a inananların kendileri dışındaki İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerden toplumlarla karışması mümkün değildir derler. Onların bu sözleri Allah'ın “ey iman edenler sizlere helalinden rızık olarak verdiklerimizden yiyiniz ve şayet Allah'a tapınıyorsanız ona hakkıyla şükredin” sözü ile peygamberin “helal Allah'ın kitabında helal kıldığıdır. Haram ise Allah'ın kitabında haram kıldığından başkası değildir. Allah'ın hakkında hüküm vermediği şeyler ise affolunmuş şeylerdir” sözleri ile çelişmektedir. Bunlar Allah’ın haram ve helal kıldığı şeyleri kendi arzularına göre değiştirerek haram ya da helal kılıyorlar. Bu ise nassa, sünnete ve ümmetin icmasına muhalefettir.

19A

Bunlar balığın yenmesi haramdır, dediler. Oysa peygamber “bizlere balığın ve çekirgenin ölüleri helal kılındı” buyurmuşlardır. Allah kitabında “taze etinden yemeniz için denizi hizmetinize sunan Allah'tır” buyurmaktadır. Böylece onlar Allah'ın ve Resul'ünün sözlerine muhalefet etmişlerdir. Onlar kabak yemek haramdır derler. Oysa peygamber “kabak tüketiniz zira beyni güçlendirir” buyurmuştur. Allah “ey iman edenler sizlere rızık olarak verdiğimiz güzel şeylerden yiyiniz buyurmasına rağmen onlar sebzelerin bir kısmını haram kılmaktadırlar. Allah bunları âdemoğluna helal kılmışken kişi bunları nasıl kafasına göre haram kılabilir ki. Peygamber efendimiz “kim soğan, sarımsak, pırasa ve turp sebzelerinden yemişse mescidimize yaklaşmasın; ancak bir özrü varsa müstesna” buyurmuşlardır. Bu hadiste zikredilen yasak söz konusu sebzelerden ağır koku yayılmasındandır. Söz konusu topluluğun kendilerine haram kıldıkları sebzeler hakkında herhangi bir yasak söz konusu olmamıştır. Onlar böylece şeriat-ı ğarra ya muhalefet etmişlerdir. Onlar bu bentlerde Melek Tavus'un adının geçtiği her yerde saygıdan celle şanuhu derler. Oysa bu kavram ile Allah dışında başkasına saygıda bulunmak caiz değildir. Bu konu hakkında İmam Nevevi

19B

“Ezkar” adlı kitabının “peygamberlere salavat” başlığında azze ve celle kavramının yalnızca Allah için kullanıldığını, saygı bildiren salavat kavramının da yalnızca peygamberler için kullanılır. Peygamber efendimize aziz ve celil demek her ne kadar anlamca doğruysa da Muhammet azze ve celle denilemeyeceği gibi Ebubekir ya da Ali sallallahu aleyhi vesellem de denilmez. Onların bu bentte Müslüman, Yahudi ya da Hristiyanlar ile karışmalarının haram olduğu şeklindeki söylemleri de yalandır. Zira onlar alışverişte, tarımda, misafirlikte diğer tüm din mensuplarıyla karışmaktadırlar. Onların bu iddiası yalnızca askerliğin şerefinden kaçmak için öne sürdükleri bir yalandan ibarettir. Onların arzu hallerini sunmak için ele aldıkları bentler böylece sona ermiştir.

Söz konusu kanun gereği bizlerden zorunlu olarak nefer istenmesi tüm vatandaşlarına dinlerini kemaliyle yaşama özgürlüğü sunan Devlet-i Âliyye'nin ki-Allah onu daim kılsın-mürüvveti ve insafı buna elverir mi? Bizler özrümüzü hazretlerinize ifade ettik. Artık insaf ve merhamet sizindir. Her halükarda bizler Devlet-i Âliye'nin ve söz konusu(Rauf Paşa) saygıdeğer valimizin çağrılarına ve emirlerine itaatkâr olacağız.

20A

Sizlerden ricamız bu özürlerimizi hazreti Valimiz ve Müşarün ileyh efendimizin ayağının toprağına sunmanızdır. Devlet-i Âliye'nin -gölgesi zevalsiz ve daimi olarak vatandaşlarının üzerine olsun amin- durumumuzdan haberdar olması, bizlerle insaf ve mürüvvet'i gereğince muamele etmesi için saygıdeğer valimize sunarak sizlerin ihsanını rica ederiz. Her halükarda emir ve ferman hüküm verecek olan efendimizindir.Zi'l Hicce 89.

Arzu hallerinin son kısmında Devlet-i Âliye'den farklı dinlere mensup milletlere sunmuş olduğu dini özgürlüğü kendilerine de sunulmasını talep etmektedirler. Ancak bu durum onlar hakkında birçok açıdan kabul edilemezdir. Yine onların Devlet-i Âliye'nin diğer din mensuplarının dinlerini kendi yerlerinde en güzel şekilde yaşamalarına olanak tanıdığı şeklindeki iddiaları da kabul edilemezdir. Zira Allah "Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve peygamberinin haram kıldığını haram kılmayan, onun hak dinini din edinmeyen ehli kitap ile küçük düşürülüp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın" buyurmuştur. Yezidiler ehli kitap kabul edilen dört toplumdan biri değiller. Onlar nasıl kendi muhayyilelerinde oluşturdukları dini, kemaliyle yaşayabilirler ki. Yine onların nereden bir dinleri var ki onunla delil getirsinler. İbn-i Abbas-Allah her ikisinden de razı olsun- "Madenu's-Selam" adlı kitabında demiştir ki:

20B

Lanetlenmiş olan İblis "ey Rabbim sen İblise lanet ettin Adem'i de yeryüzüne indirdin. Ve peygamberler göndereceksin, kitaplar yazacaksın. Senin elçilerin kimlerdir, kitabın nedir. Dedi ki: Resüller peygamberlerim, Kitabım Tevrat, İncil, Zebur ve

Furkandır. İblis ya Rab; benim Resulüm kimlerdir. Hahamlardır. Kitabım nedir. Kitabın iftiralardır, dedi. Peki okumam nedir. Senin okuman şiirdir, dedi. Peki, mescidim nedir. Çarşılardır, dedi. Peki müezzinim nedir. Müzik enstrümanlarıdır. Peki, evim nedir. Hamamdır, dedi. Peki sözlerim nedir. Yalandır, dedi. Peki avlarım, kadınlardır, dedi. Peki yemeğim nedir. Üzerine Allah'ın isminin okunmadığı şeyler, dedi. Peki içeceğim nedir. Sarhoş edici şeylerdir, dedi. Onların durumu budur ve yanlarında dört kutsal kitaptan Kur'an dışında başka bir kitap bulunmamaktadır. Yezidi toplumunu oluşturan yedi sınıftan yalnızca kendisini Hasan-ı Basri'ye nispet edenlerde Kur'an-ı kerim bulunmaktadır. Bu aile dışındakilerinin Kur'an okuma hasleti yoktur. Yanlarında bulunan Kur'an'ı okuduklarında şeytan sözcüğünü, ona benzeyen veya lanetine işaret eden her ne kadar kelime varsa üzerlerini mumla örtmüş bir şekilde işlemişler/okumuşlar. Böylece Kur'anda tahrif ve değişiklik yapmışlardır. Bizler devletin itaatkâr vatandaşlarıyız, derler. Kendileri devletin yüklemiş olduğu sorumlulukları yerine getirme

21A

konusunda itaatkârdırlar. Ancak askerlik şerefini yerine getirme konusunda isyankârdırlar. Oysa Allah "Allah'a Resulüne ve sizden olan yöneticilere itaat edin" buyurmuştur. Peygamber efendimiz ise "yönetici Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Kim ona nasihat ederse hidayet bulur. Onu aldatan ise yoldan sapar" buyurmuştur. Ayette itaat genel anlamdadır, hadis-i şerifte ise aldatma kabul edilmemiştir. Peygamber efendimiz başka bir hadiste "bizi aldatan bizden değildir" buyurmuşlardır. Onlar sunmuş oldukları arz-ı hal ve bentlerinde tamamen aldatıcıdırlar. Onlar tıpkı Allah'ın "iman edenleri gördüklerinde bizler de sizlerle iman edenleriz, şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise biz ancak onlarla alay ederiz" diyenler gibidirler. Artık akıllı ve zeki olan bu söylediklerimizi anlar. Faziletli, muhakkik ve müdekkik olan, birçok kitabın müellifi -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- Hayrullah'ın Ömerî'nin oğlu Muhammed Emin Efendi "Menhel-u Evliya ve Meşreb-u Asfiya Fî Tarihu'l- Musul el-Hadra" adlı kitabında demiştir ki: Musul'un Bahine köyünde Yezidi adıyla bilinen mürted bir topluluk vardır. Şeytana ve güneşe ibadet ederler. Peygamber Efendimizin

peygamberliğini kabul eder, kendilerini Hakkârili Şeyh ‘Adî b. Müsâfir’e nispet ederler. Şeyh ‘Adî b. Müsâfir’in aslı Ba‘albekke olup oradan Musul’a, Musul'dan Laleş Dağı'nın bulunduğu bölgeye geçmiştir. Vefatına kadar da orada bulunmuştur.

21B

Yine onun Havran ehlinden olup soyu Mervan b. Hakem’e dayanan Şerafeddin Ebu Fezail Adi b. Müsâfir b. İsmail b. Musa b. Mervan b. Hasan b. Mervan b. Muhammed b. Mervan b. Hakem, 558 senesinde vefat etmiştir. Kabrinin nerede olduğu biliniyor ve ziyaret edilmektedir. Allah ona mürted bir kavim müptela etmiştir. Bu kavim şeytanı sever, güneşe secde eder ve kendilerini Yezid’e nispet ederek Yezidiler olarak adlandırırlar. Halep ehlinden olup bu sapkınların inançlarına vakıf bir kişinin risalesi'nde bulduğum kadarıyla onların inançlarında zina iki tarafın rızası ile gerçekleşirse helal kabul edilir. Yine onlar kıyamet gününde Şeyh ‘Adî’nin gelip başının üstüne koyacağı bir tepsi ile Allah ve meleklerin hoşnutsuzluğuna rağmen bizleri cennete götürecek, derler. Allah cahillerin söylemlerinden çok daha ulu ve çok daha büyüktür.

Onlar bu Şeyh’in kabrini ziyaretgâh edinerek birçok bölgeden ve nahiyeden onu ziyaret etmek amacıyla toplanır, bu uğur'da para sarf ederler. Şa’ravi’nin[347] “Tabakatı Evliya” adlı kitabında Şeyh ‘Adî’nin-Allah kendisinden razı olsun ve bizleri de onun bereketine nail eylesin- âbid, zahid, çokça namaz kılan bir kişi olduğunu, şeyhülislam Şeyh Abdülkadir Geylani’nin ondan hep söz ettiğini, onu övdüğünü ve kıymetine dikkat çektiğini zikretmektedir. Şeyh Abdülkadir Geylani, şayet peygamberlik züht ile elde edilen bir şey olsaydı, Şeyh ‘Adî peygamber olurdu, derdi. Şeyh Muhammed Battahi,

22A

Şeyh ‘Adî mücahadeden secdeye gittiğinde çakıl taşının kuru kabağa çarpmasıyla ortaya çıkan sese benzer bir ses çıkardı. Şeyh ‘Adî, mağaralarda, dağlarda ve çöllerde yalnız başına gezer, orada yılanlar aslanlar, kendisi ile ülfet kurarlardı. Şark şehirlerinde

[347] Şâ’rânî olmalıdır.

müritleri terbiye edenlerden biriydi, (müritlerinin) hallerindeki problemleri görünce kendisi ile birlikte tasavvufi sülükleri son buldu(devam ettirmedi). Bir gün Şeyh Abdülkadir Geylani, Şeyh ‘Adî b. Müsâfir’den nasihat istedi. (Şeyh ‘Adî de) Ona Allah'ın kitabı ve Resul'ünün sünnetine tabii olmanı tavsiye ederim, dedi. Kur'an-ı kerim'i çok zor ezberlemekten yakınan Şeyh ‘Adî'nin hizmetkârı (der ki), bir keresinde Şeyh ‘Adî’nin ellerine su dökerken, (Şeyh ‘Adî) bana ne sıkıntın var, diye sordu. Ben de Kur'an'ı ezberleme konusunda zorlandığımı söyledim. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu. Onun bu şekilde davranışından sonra ben Kur'an'ın tümünü hemencecik ezberledim. Sonrasında ona efendim bana gaipten bir şeyler gösterebilir misin, dedim. O da mendilini bana vererek bununla yüzünü ört, dedi. Yüzümü örtüp kaldırınca bir de baktım ki yazıcı melekleri ve yazdıklarını görüyorum. Bu durum hayatımı çekilmez bir hale çevirmişti. En sonunda sıkıntılarımı gidermesi için ona sığındım. Derken bir daha yine yüzümü örtüp kaldırdığında artık ben hiçbir şey görmüyordum, dedi. Şeyh Abdülkadir Geylani vaaz vermeye başladığında Şeyh ‘Adî bunu hisseder, hemen onun vaazına iştirak etmek için bir tepeye çıkar bir daire çizer ve kim Şeyh Abdülkadir’in vaazını işitmek isterse bu dairenin içerisine girsin derdi.

22B

Dairenin içine kim girerse sanki vaazın yapıldığı meclisteymiş gibi dinleyebiliyordu. Şeyh Abdülkadir Geylani de Hakkârili şeyh, sohbetimizde bulunuyor, şeklinde açıklama yapardı. Şeyh ‘Adî fakih, âlim ve fasih idi. Bir kimsenin keramet sergileyerek harikulade işler yaptığını gördüğünüzde hayatındaki emr ve nehiy durumuna bakıp öylece karar verin, derdi. Şeyh ‘Adî daha çok Cezire'nin altıncı muhitinde ikamet ederdi. O, rüzgârın esmesini istemediğinde rüzgâra emreder o da hemen dururdu. Bu vasıflar, Şeyh ‘Adî’nin özelliklerinden bazılarıydı.

Âlim ve Allame, derin kavrayış sahibi, birçok üstün telifat, tasnifat ve tarih sahibi, asrının ve zamanının biriciği Musullu Hatip Ömerzade Molla Yasin Efendi-Allah kendisini hüsnaya ve ötesine nail kılsın-“Behcet’ü-l Murad” isimli “Tarihi Bağdat” adı ile bilinen kitabında şu açıklamalar yer alır: Musul'dan üç merhale uzaklığında ‘İmadiye

bölgesinde yüksek bir dağ üzerine kurulmuş olan ‘’Asi’’ adında büyük bir köy vardır. Yine söz konusu dağın altında da Şeytana tapanların köyü Şeyhan vardır. Söz konusu bölgenin lideri, Ğifare’yi Imadiye valisine verirdi. Şeyh ‘Adî ise Şeyhan köylerinden birisinde yaşayan Allah'ın dostlarından mübarek bir zattı. Söz konusu köy, Şeytanın Hacc yeridir ve farklı bölgelerden gelen Yezidiler buraya Hac yapmaya gelirdi.

23A

Yezidiler Hac yaptıklarını iddia ederler. Yezidilerin Şeyhan büyükleri onların nazarında Şam’ın Hacc emiri gibidirler. Hac mevsimleri ise cemazi’l evvel ya da recep aylarıdır. Sanırım mezkûr mevsimde Yezidiler söz konusu yere gelir. Şeyhan Emir'i de orada hazır olur, birlikte oynarlar, eğlenirler, def ve çalgı çalarak içki içer bir vaziyette üç gün geçirirler. Böylece Haccın ibadetlerini yerine getirmiş olduklarını düşünürler. Şeyh ‘Adî hazretleri'nin türbesinin civarında birçok türbe bulunmaktadır. Onların iddialarına göre bu türbelerde ise Şeyh Abdülkadir Geylani, Şeyh Kadib Elban, Şeyh Şemseddin Hallac-ı Mansur gibi zatlar bulunmaktadır. Her türbenin üzerine beyaz bir bayrak asarak bazı hurafe ve sapkınlıklar ortaya koymuşlardır. Allah'ın Şeyh ‘Adî’yi ziyafete davet ettiğini iddia ederek, Adi’nin de sema'ya yükseldiğinde bineklerine saman ve arpa bulamadığı için müritlerine yeryüzüne inmelerini ve orada bulunan harmanlarından arpa ve saman alıp hızlıca dönmelerini buyurmuştur. Onlar da Şeyh ‘Adî’nin emrini hızlıca yerine getirerek samanla gökyüzüne çıkmışlar ve böylece onların arpa ve saman ile geçtikleri gökyüzü güzergâhında samanyolu oluşmuştur. Allah dinden çıkmışların iddialarından münezzeh ve beridir.

Cehaletlerinden marul yemezler ve

23B

derler ki, şeyh Adi hazretleri bir bahçeden geçerken ona bu sebzeyi sormuşlar O da bilmediğini söylemiştir. Bu yüzden de Yezidiler marulu yemezlermiş. Yine onların uydurmalarından biri de Ramazan ayının sağır bir ay olduğunu, Hristiyan, Yahudi ve Müslümanların kendisinin yanından geçerken onlara tutacakları oruç hususunda üç gün

tutmalarını emretmiş. Ancak onlar da bunu 30 gün olarak anlamış ve teyit amaçlı 30 gün mü emrettiniz şeklinde oruca tekrar sorduklarında o da sağır olduğu için evet diye cevap vermiştir. Onlarda bundan dolayı orucu 30 gün olarak tutarlar. Ancak Yezidilerin yanından geçerken onlara üç gün anlamında "sê roj (üç gün)" demiş ve böylece Yezidiler de üç gün oruç tutmuşlardır. Bunlar ayın ilk, on beş ve otuzuncu günleridir. Bu topluluk ahmaklığından gözleri Şeyh Hadi'nin gözlerine benzediği gerekçesiyle ceylan etini yemezler. Onların buna benzer hurafe ve küfürleri çoktur. Rabbim bizleri onlara olan öfkesinden muhafaza etsin ve bizlere kâmil iman ile hayatı tamamlamayı nasip eylesin. Faziletli âlim, kendi döneminin imamı, asrının ve vaktinin biricik kıymetlisi, engin akıl sahibi, birçok eserin müellifi, şerh edicisi, faydalı birçok risalenin sahibi -ilk yaratan ve dönüşün kendisine olacağı Allah kendisinden razı olsun-müderris Molla Abdullah Efendi er-Rebetki el-Kürdi Risalesi'nde

24A

Onların küfrü gerektiren birçok sapkın inanç ve tevillerde, ittifak ettiklerini ve bu inançların her birisinin küfrü gerektirdiğini söyler. Kur'an'ın ve şeriatın yalan olduğunu söylemeleri onların bu inançlarından bazısıdır. Buna benzer olan Şeyh Fahr'ın hezeyanlarını mutemed kabul eder, onlara bağlılığı gerekli görürler. Bu yüzden din âlimlerine öfke besler, düşmanlık ederler. Hatta güç yetirirlerse onları öldürürler. Dini kitapları ellerine geçirdiklerinde pisliğin içine atar, yırtar ve üzerlerine pislerler. Bu hareketleri ile de meşhurdurlar. Bu sapkınlara göre zina iki tarafın rızası ile vuku bulmuşsa helal kabul edilir. Güvenilir bir insan bana bu tarz şeyleri ise Şeyh 'Adî'ye nispet ettikleri "Cilve" adındaki kitapta yazılı olduğunu aktardı. Şeyh 'Adî ile Peygamber efendimizin üstünlük derecesi açısından kıyaslanmasının dahi mümkün olmadığına inanırlar. Onlar Allah'a sakınılması gereken, tecsimi ifade eden yeme-içme, oturma-kalkma gibi sıfatlar nisbet ederler. Yine onlar Allah, Peygamber ve Şeyh 'Adî hakkında tahkir ve alay edici uygunsuz hikâyeler uydururlar.

24B

Allah ve Resülünün münezzeh olduğu buna benzer şeyler söylerler. Yine onlar şeyhlerinin eşleriyle birlikte oluşunu haram görmez, bunu hayır telakki ederler. Onlar namazın farz olmadığına ve namazda bir fayda olmadığını, bu yüzden de terkinde bir sakınca bulunmadığına inanırlar. Onlara göre vacip olan namaz değil kalp temizliğidir. Laleş dağı'nın Kâbe'den üstün olduğunu, Laleş'i ziyaret etme imkânı bulunanın Kâbe'yi ziyaret etmesine gerek kalmadığına inanır, Laleş'e ve kutsal gördükleri her yere secde ederler. Özellikle de Şeyh 'Adî'nin sancağına secde etmeyenin kâfir olduğuna inanırlar. Onların bu secdeleri, çoğu âlime veya yöneticilere gösterilen saygı şeklinde değil, putlara ve güneşe yapılan secde şekline benzer. İşte onların çirkin sözleri ve kötü davranışlarından bazıları bunlardır.

Bu sapkınların içlerinde gizledikleri bazı hususları bilen bir adamdan işittim ki bunlar üç grupturlar. İlk gruptakiler derler ki Şeyh 'Adî b. Müsâfir'in kendisi ilahtır. İkinci gruptakiler,

25A

Şeyh 'Adî'nin Allah ile ulûhiyette ortak olduğunu söylerler, göklerin idaresini Allah yeryüzünün idaresini ise Şeyh 'Adî'nin sürdürdüğüne inanırlar. Üçüncü gruptakilere göre ise Şeyh 'Adî Allah da değildir ortağı da değildir. Fakat kendisi Allah'ın yanında büyük vezir konumundadır. Allah, Şeyh 'Adî'nin görüşünü ve onayını almadan hiçbir şey yapmaz, derler. Bu üç görüşü incelediğimde onların asıl görüşünün Hulul olduğunu gördüm. Onun için Hristiyanların bazı inançlarını tasvip etmektedirler. Bahsettiğimiz bu inançların tümünün tam bir küfrü gerektirdiği açıktır. Bunun için de bu sapkınlar, tam birer kâfirdirler. Asıl mezhebe nispet edilmek üzere bazı mezhep kitaplarında rivayet edilmekte, "el-Müttefik ve'l Mühtelif" adlı kitapta Malikî mezhebinin zahir görüşüne göre küfür izhar eden bir belde diyar-i harp kabul edilir. Bu görüş Şafî' nin ve Ahmed'in mezhebinde de savunulmaktadır. Hepsi mallarının ganimet olarak alınabileceğinde ittifak etmişlerdir. Ebu Hanife'nin "es-Sağir" adlı kitabında ilk kuşağın mürtet, ikinci kuşağın ise asli kâfir kategorisinde olduğu, ya da ilk kuşak dindeki mürtetler gibi mürtet,

sonrasında ise kuşaktan kuşağa mürtet olarak devam ederler. Onları tekfir etmeyen ya durumlarından habersizdir ya küfür ve imanın sebeplerini birbirinden ayıramıyor yahut kendilerinden korkuyordur ya da ellerindekilerinde gözü vardır ya da onların mezhebine razı olmuştur. Bu kimsenin durumu şeriatla çelişmektedir.

25B

Söz konusu topluluk kelime-i şehadeti telaffuz ile İslamı izhar ve mezheplerini takiyye ile setretmek için namaz kılarlar. Acaba bu sapkınlar böylece Müslüman olurlar mı, kanlarını Müslümanlardan koruma garantisi elde ederler mi. Ya da inandıkları tüm bu batıl şeylerden vazgeçip bunlardan ötürü pişmanlık duyup onun batıl olduğunu ikrar ederek vazgeçmeleri gerekmez mi… el-Cevap: Fukaha'nın açıklamalarına göre İslam-kâfir, mürtedin tövbesi, tövbenin kabulu ve kabul şartları başlıklarında "Envar" isimli kitapta mürtedin tövbesi, kâfirin Müslüman olması, Allah'tan başka ilah olmadığına Hz Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehadet etmesi, İslam'la çelişen bütün inançlardan vazgeçmesi ve İslam'a göre küfür kabul edilen tüm inançlardan dönmesi ile gerçekleşmektedir. Onların zorlandıklarında ya da kendilerine dayatıldığında Şeyh 'Adî, Yezid, Laleş gibi inançlarından ve önderlerinden vazgeçmedikleri bilinen bir gerçektir. Yine "İnananları gördükleri vakit muhakkak ki biz iman ettik derler. Oysa şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında biz ancak onlarla alay etmekteyiz" ayeti gereği bu topluluğun zındık olduğu ve zındıklıkların tövbelerinin kabul edilmediği şeklinde düşünmektedirler. "Sağir" adlı kitapta Malik'in, Ahmed'in ve Ebu Hanife'nin, "Ravza"(adlı kitapta) daki bir görüşün de ve "Rubani" ve "Huliyye" de bununla amel ettiği söylenir.

26A

Her iki görüşte de onlarla nikâhlanma ve kestiklerinin yenilmesi hususlarının haram olduğunda bir ihtilaf yoktur. Cizye vermeleri gerektiği, kanlarının akıtılıp öldürülmeleri hususlarında da tartışma yoktur. Ellerinde bulunan mallar konusuna gelince şayet onların gerçek kâfirler olduğunu kabul edersek o takdirde bu da caiz olur "el-Müttefik ve'l Mühtelif"in de savunduğu görüş budur. Şayet onların irtidad ettiklerini söylersek o zaman neticede küçük-büyük fark etmeksizin hepsinin öldürülmesi sonucu ortaya çıkar.

Bu durumda da malları fey(ganimet) olur. Böylece ister çalışarak elde ettikleri mallar olsun, ister alışveriş ya da kiralama yoluyla olsun veya hırsızlık, gasp, yolsuzluk yahut başka bir şekilde elde ettikleri mallar olsun bu mallar miras olarak bırakılamazlar. Onların birbirleriyle mal üzerindeki bu tasarrufları Fey malı ya da kayıp mal üzerindeki tasarruf hükmündedir. Onların bunun üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunma yetkileri yoktur. Dolayısıyla ellerindeki mallar bu iki kısımdan biri kategorisinde bulunmak ve değerlendirilmek zorundadır. İrtidat durumlarında işlediğimiz gibi Müslüman olmayı tercih edenlerin müsadere edilmiş olan malları imkân dâhilinde kendilerine geri verilmelidir. Şayet malı kendisine iade edilmezse kayıp mal kategorisinde değerlendirilir ve bilindiği gibi bu mal genel olarak onların kabul edilmez. Daha çok mevkuf mal olarak kabul edilir ve irtidattan vazgeçmeleri ya da öldürülmeleri durumlarına göre malın durumu da netleşir. Ancak kitaplarda mürtedin malı kabul edilmesi şeklindeki yaygın durum, daha önce Müslüman olup Müslümanken elde ettiği mallar için geçerlidir. Bu mallar onundur ve hükmi yed ve mukabele kategorisindedir. Daha sonra İslam'dan yüz çevirdiğinde ise

26B

Şayet tövbe edip geri gelirse o malların sahipliliği devam eder. Yok, tövbe edip geri gelmez veya her hangi bir durumda ölür ya da öldürülürse bu durumda da bu mallar fey ya da kaybolmuş mallar hükmüne geçerler. Ancak bizim şu anda üzerine konuştuğumuz malların durumu böyle değildir. Şayet onların Müslüman olduğu kabul edilir ve durumları iyi görülürse o durumda malları bahsettiğimiz şekildeki gibidir. Yok, eğer durumları küfürde ısrar eden kişi şeklinde ise insaf ehli herkesin kabul edeceği gibi bu husus, üzerine konuşup tartışacağımız bir durum değildir. Şayet denilirse ki çocukları İslam dini üzeredirler. O zaman çocukluk evresinde elde ettikleri malları mevkuf mal hükmü'nde olması gerekmez mi, neden onlar için mevkuf olan mal tasavvur edilmez dedin, derlerse Deriz ki, onların çocuklarının Müslüman olduğu (olarak kabul edildiği) şeklindeki görüş zayıftır. “Ravza” sahibi de Çocuklarının Müslüman olduğu görüşünün zayıf olduğu kanaatindedir. Onların da aynı şekilde babaları gibi mürted olduğuna hükmetmiştir. Tasarrufları batıl hükmündedir. Aynı şekilde mükellef olmadıkları için

onlar adına tasarrufta bulunacak ya da bir şeyler kabul edecek, vasiyet verecek bir velileri de yoktur. Yine onlar diğer tüm durumlar gibi mevkuf olabilecek bir mala sahip olmaları da düşünülemezdir. Ellerindeki mallar Müslümanların, zimmilerin malları olabilir ya da Müslümanlardan gasp edilmiş mallar da olabilir. Veya ellerinde bunun dışında başka bir mal da bulunabilir. Bazen Fey ve ganimet mallarının dönüştürülmesi gerekir.

27A

Kaybolmuş malın durumuna İmam'ın karar vermesi gerektiği hususunda itiraz eden yoktur. Ancak bu topluluğun elinde bulunan ve alınması gereken mallar, muharip kâfirlerin malları şeklinde değerlendirilir. Bu durum bazı Müslümanların hoşuna gitmeyebilir ya da onların ellerinde bazı Müslümanların malları da bulunabilir. Ancak uyulması gereken hüküm budur. Şayet onların durumlarından ve ellerindekilerden kaynaklı küfürleri söz konusu ise o zaman muharip kâfirlerin durumu söz konusu olur. Ancak ellerindekinde bu hüküm geçerli olup kendileri bunu gerektiren bir şey söylememişlerse o zaman bölüştürülmesi gereken bir mal olarak değerlendirilirse bu durumda fey ve ganimet kabul edilir. Yok, İmam'ın kararı gereken bir durumdaysa o zaman da kayıp mal hükmünde değerlendirilir. Ellerinde bulunan eşyaların hükmü de zamanımızda zimmilerden alınması gereken eşyalar hükmündedir. Bunlar da bölünmesi gerekli olmayan ve imamın hakkında hüküm vermesi beklenilmeyen ya kaybolmuş mal ya da fey malları hükmündedirler. Bu mallar(Yezidilerin sahip olduğu mallar) genelde batıl yollar, farklı zulüm şekilleri ile elde edilmektedir. Bölgedeki birçok fukaha söz konusu topluluğun sahip oldukları bu malların malum durumundan ötürü nereden, nasıl, hangi şekilde elde edildiği konusunda zihinlerinde herhangi bir sorgulama ihtiyacı hissetmemişlerdir. Bu topluluğun sapkın müşriklerden olduğu ortaya konmasına rağmen onların Müslüman olduğu ya da kelime-i şehadet getirdikleri, sahip oldukları malların

27B

Ölümlerine kadar mevkuf mal hükmünde olduğu gibi makul karşılanmayacak davranışlar sergilemektedirler. Ancak bizler her halükarda doğruyu söylemekle

görevliyiz ve bu hususta hiçbir kınayıcının kınamasından da çekinmeyiz. Rabbim bizleri sevip razı olacağı işlere muvaffak eylesin.

HATİME

Bu yoldan çıkmış ahmak ve inatçı topluluğun dinden çıkmasının asıl sebebi Peygamber efendimizin ehl-i beytine Allah'tan ve azabından korkmaksızın baş kaldıran Yezid'e tabi olmaları, Rahman'ı inkâr etmeleridir ki, bu da seyyidü'l-mürselin'in hicretinden sonraki 560 yılları dolaylarındadır. Şunun da bilinmesi gerekir ki bu topluluk yetmiş iki fırkan'ın dışındadır. Meşhur sapkın topluluklardan dahi değillerdir. Onlar şeytanı doğrulayan, dinin sahibi Allah dışında güneşe secde eden, yine taşlara, ağaçlara, mübarek zatların isimlerini vererek onlara secde eden, Allah'ın kendilerine zilleti yazdığı sapkın bir topluluktur. Müslüman idarecilerin her zaman bunların erkeklerini öldürüp, eşlerini ve çocuklarını sebbettiklerini görürüz. Bunlar, El-Cezire, Sincar ve Musul yerleşim yerlerinde ve bunların bazı köylerinde çok yaygındırlar.

28A

Şeyh 'Adî -Allah kendisinden razı olsun- Hacca niyet ettiğinde onun İslam üzere olan birçok müridi vardı. Müritlerinden bazıları mücahede ve ibadetlerinin çokluğundan fena makamına yaklaşmışlardı. Şeyh 'Adî onları şeytanın tuzaklarına karşı uyarmış onlara benden sonra şeytan sizlere insan sureti ile görünecek ve benim şeklimde karşınıza çıkacak, sizleri yolumdan çıkaracaktır. Aman ona itaat etmekten sakının. Sakın Şeytan sizi aldatmasın ve kandırmasın dedi. Bu anlattıklarım Şeyh 'Adî'nin kerametlerinden bazılarıdır. Daha sonra Şeyh 'Adî onlarla vedalaşıp meşhur Şeyh Abdülkadir Geylani ile birlikte Hac yolculuğuna koyuldu. Tabii geride bıraktıklarında nelerin gerçekleşeceğini bilmiyordu. Şeyh 'Adî âlemlerin efendisi, kâinatın sahibinin rahmet olarak gönderdiği peygamber efendimize komşu olarak dört yıl Hac'da kaldı. Durum bu şekilde devam edince lanetli şeytan Şeyh 'Adî'nin gidişinden dört gün sonra müritlerini İslam dininden saptırmak için onun suretinde belirdi. Ona ey pak ve temiz olan şeyh döndün mü dediler. Tabii onun ... Şeyh olmadığını bilmiyorlardı. Şeytan onlara Allah'ın bütün şer'i teklifleri kendisinden

28B

ve kendisine tabi olan müritlerinden kaldırdığını (söyler, daha sonrada onlara hitaben:) "yaptığınız ibadetlerden razı oldu. İşlediğiniz günah ve kötülükleri affetti. Haramları helal ve şehvetlerizin peşinden gitmeyi size mubah kılma ikramında bulundu. Haccınızı benim dağım, tavafınızı benim makamım olarak belirledi. Makamların ve derecelerin zirvesine ulaşmanız için benim sözlerime ve hükümlerime uyumanızı sizlere emretti. … çünkü insan Allah'a yakınlaşmak ile onun affını ve rızasını amaçlar. Sizlerin bu arzusu gerçekleşti. Artık hakkınızda işlem görülmeyecektir."

Şeytanın onlara hile ile neler hazırladığını bilmeden onun tuzaklarına ve sözlerine aldandılar. Nefisler eğlenceye, boş ve zararlı olan şeylere isteklidir. Bozgunculuğa kötülüğe ve günaha eğilimlidir. Şeytanın sözüne aldanarak tabi oldular; sözlerine ve yaptıklarına dikkat etmediler; aksine onun kendi şeyhleri olduğuna inandılar ve ondan gönülleri ferahlatacak sözler edindiler. Ne zaman ki Şeytan, artık onların kendisine itaat ettiklerine ve emrinde olduklarına kanaat getirdi. İnançlarını tam saptırmak için katip olan Şeyh Fahr adındaki adama gelip söyleyeceklerini uygun bir şekilde yazmasını istedi. Böylece onlara mukaddimenin başında ortaya koyduğum bazı hurafeler gibi küfür gerektiren ıstılahlar, isimler, kelimeler ve mevzular oluşturdu. Sonradan buna "Kitab-ı Cilve" adını verdiler. İçerisini küfür ve benzerleriyle doldurdular.

29A

Müslümanlardan bu kitaba bakan ya da bu kitap hakkında düşünen her Müslümanın anında öleceğini söylediler. Onlara ben öldüğümde bu kitapla hükmedin zira benim ecelim yaklaşıp geldi. Şüphesiz ki Allah beni kendisine çağırıyor, ben ona gideceğim. Ne olursa olsun nasihatlerime tutunun ve hiçbir şekilde yolumdan çıkmayın. Benden sonra size benim şeklimde ve suretimde birisi gelecek. Ben sizin önceki şeyhinizim, Haccımı ve Umremi tamamladım diyecek. Bu kimse kovulmuş olan şeytandır. Sizlere getirdiğim davetimi bozmaya çalışan kişi odur. Ne sözlerini ne de yaptıklarını dinlemeyin. Sizler Şeyh Fahr'a tabii olun, Asıl olan din budur dedi. Bu konuda onlardan kesin bir şekilde emin olunca artık kayboldu. Şeyh 'Adî Hacc'dan kendi mekânına ve

yerine geri dönünce her bir müridinin kendi arzularının peşine düştüğünü, şeytanın onlarla oynadığını, onları en kötü yola düşürdüğünü gördü. Şeyh ‘Adî bulundukları halden onları alı koymaya çalıştı; ancak bunu kabul etmedikleri gibi ona itiraz ettiler ve onu ayıpladılar. Sen kovulmuş şeytansın, sevdiğimiz dostumuzun suretiyle geldin, bizleri yolumuzdan saptırmak ve dinimizden uzaklaştırmak istiyorsun. Ancak şeyhimiz bize senden ve yapacaklarından haber vermişti. Bu yüzden git buradan sana burada hiçbir şekilde yer yoktur deyip onu kovdular. Böylece dağın aşığı kısmında bulunan bir köye sığındı ve orada kaldı.

29B

Ancak şeyh İslamı dert edinmenin kederinden günlerce yemek yemedi ve uyuyamadı. Bu sıkıntılar ve acılar içerisinde Melik’ul-‘Allam’ın (her şeyi bilen hükümran Allah’ın) emri ile ölüm vakti geldi ve böylece vefat etti. Allah ondan razı olsun. Daha sonra şeytan tekrardan öncekinden farklı bir surette belirdi. Başına kadınları ve bazı toplulukları toplamış, üstüne başına toprak döküyor, elbiselerini yırtıp saçını başını yoluyor ve çığlık üzerine çığlık atarak vallahi şeyhimiz, efendimiz vefat etti. Biz onu şeytan sanıyorduk, onu evimizden kovduk. Unutmayınız ki şayet o şeytan olsaydı ölmeyecekti. Çünkü Allah şeytanın son ana kadar ölmeyeceğini bizlere haber etmişti. Bunun üzerine hepsi birlikte üzerine toplaşıp ağlaşmaya başladılar ve onun mübarek naaşını pak ve temiz bir toprakla defnettiler. Tüm bunlar mel’un şeytanın isteği ile gerçekleşti. O Şeyh’in kabrini kendisine tapınıp secde edecekleri bir puta dönüştürerek küfürlerini tamamlamak istiyordu. Böylece onları kıyamet gününe kadar kendisine asker edinmek istiyordu ve bu arzusuna da ulaştı. Onlar kulların en iyileriyken… kafir oldular. Tabii ki bunların hepsi Aziz ve Hamit olan Allah'ın “Elestü bezminde”ndeki (İnsanı ilk yarattığı vakitteki) yüce takdiri ile gerçekleşti. Sevgili Peygamberimizin de söylediği kıyametin alametlerindendir.

30A

el-‘İşâa adlı kitapta Kıyamet alametleri hakkında Müslim’den naklen Peygamber efendimiz, şöyle buyurduğu nakledilir: “şeytan adam kılığında bir topluluğa gelip yalan

konuşacaktır. Bu kimseler oradan ayrıldıktan sonra aralarından bazı biri, ben yüzünü bildiğim fakat ismini hatırlayamadığım bir kimse bana şöyle şöyle demişti diyecektir. Yine aynı kitapta kıyametin alametleri olarak Müslim'den naklen, Hz Süleyman tarafından denizin altına hapsedilen şeytanların var olduğu ve bunların kurutulup insanlara Kur'an okumalarından endişe edildiği aktarılmaktadır. Yine (Ebû Firâs'a ait) *er-Red 'ale-r-Râfıza ve Dini'l-Yezidiyye* adlı kitabın haşiyesinde şöyle nakledilir. Yezidiler 'in dini yıldızlara tapan Sabiilik dinidir denir. Yezidiler de güneşe ve aya secde eder, (insan) öldürmeyi helal görür ve öldürmenin Allah'a yakınlaşma yolu olduğuna inanırlar. Şeyhleri avamlarına (müridlerine) cenneti ve başka şeyleri para karşılığında satar, Abdest alan ve yıkanan kimseyi kâfir görürler. Onların bunlar dışında birçok çirkin inançları vardır. Şeytanı sevme, şeytana olan aşırı sevgileri nedeniyle ona lanet eden Müslümanı öldürme bu inançlarından bazılarıdır. Yezidiler yedi kabileden oluşmaktadırlar. Bunlar günahkâr Yezid'in soyundan geldiklerini ve yöneticilerinin de onun soyundan geldiğini iddia eden grup, Hasan'ı Basri'ye Nispet edilen ve aralarında Kurra'ların bulunduğu grup, … Şeyh ve Kavval, Fakih, Molla, Kuçek, Pir ve

30B

Mir … vardır. Her bir kabilenin kendine ait bir görevi vardır. Başka kabile o işe müdahale etmez ve onu yerine getirmeye kalkışmaz. Yöneticilik azgın ve bozguncu Yezid'in soyundan gelenlere mahsustur. Şu anda yüksek mevkiye sahip Sultan'ın emri ile liderleri …. şeytan tapıcısı Hasan Hüseyin adlı kişidir –her nerede olursa olsun Allah'ın laneti üzerine olsun-. Bu kişinin elinde babadan oğula geçen ve kovulmuş Yezid' te son bulan soy ağacı bulunmaktadır. Bu kişi yezidi topluluğunun yalnız bir kısmında değil, tüm yezidi bayan ve çocuklarında dilediği gibi tasarrufta bulunan, hiç bir karşı çıkış ve direnç gösterilmeksizin tüm tasarrufları şeref kabul edilen kimsedir. Şeyhlik ise kendilerini -Allah kendisine rahmet eylesin- İmam Hasan-ı Basri'ye nispet eden kabileye has olan bir görevdir. Şimdiki şeyhleri Şeyh Nasır ed-Davi er-Reddî'dir. Bu kötü şeyh dışında hiç kimse fetva veremez o hüküm vermeden kimse imza atamaz. Bu şeyh, Şeyh 'Adî türbesinin hizmetçisidir… Yanında zinara benzer bir şey vardır. Onu bedeninin üzerine bırakır, elinin üzerinde ise eşşeğin… benzer ... vardır. Söz konusu şeyh yanlarına

geldiğinde alçak gönüllülük ve tevazu ile karşısında eğilir, saygı gösterirler. Geriye kalan beş günahkâr kabile ise meşayihtan dilediklerine kendilerini nispet ederler.

31A

Bu (din adamları) şirretli topluluğun telkin, defin, oruç tutmak, kurban kesmek ve bayramlarda mum yakmak gibi işlerini yerine getirmektedir. Kavval telkin ve defin işlemlerinden, Pir ise oruç ve tezyin, Kuçek ise şeytan'a övgü serdetme, Fakih, kızları ve çocukları toplamak, Molla çocukların eğitimi, Şeyh fetva vermekle, Mir ise mal ve can hususlarından sorumlu olan kimselerdir. Allah'ın meleklerinin ve tüm insanların laneti onların üzerine olsun. Şüphesiz ki onlar her dinden her inançtan bir özellik almışlardır. Müslümanların oruç ve kurbanından bir parça, Hristiyanların malum vaftizini, birtakım yiyeceklerin yasaklanmış olmasını Yahudilerden, Putperestlerden secde etmeyi, Rafizilerden muhalefet etmeyi, Cahiliyeden ise insan kesmeyi, Sabiilerden ise hulul ve tenasuh etmeyi almışlardır. Sen bu söylediklerimizle onlardan dışa yansıyan her şeyi kıyaslayabilirsin. Tenasüh konusunda yakîn derecesinde çok tutucudurlar. Ve ruh'un insanoğlunu terk ettikten sonra insan dışında başka bir varlığa ya da hayvana geçtiğini, hayvanın ruhunun da aynı şekilde başka bir varlığa geçtiğine inanırlar. Şeyh Hallacı Mansur'un hikâyesi ile

31B

bu inançlarını delillendirirler. Derler ki Bağdat yöneticisi Hallacı Mansur'un ölümüne emir verdiğinde ruhu cesedinden çıkıp Dicle nehrinin üzerinde durdu. Kız kardeşi testi ile nehirden su alırken kendisi farkında değilken su ile birlikte ruhu testinin içerisine geçti. Kız kardeşi testiyi eve götürdü ve o sudan içerken farkında olmaksızın su ile birlikte söz konusu ruh karnına geçti. Kendisi hamile olduğunun farkına varıncaya kadar durumun farkında değildi. Böylece gebelik evresi biter ve karnındakini doğurur. Doğurduğu yavrunun kardeşi Hallacı Mansur'un aynısı olduğunu görür. Böylece söz konusu şeyh nesep bakımından kardeşi ,.. bakımından ise evladı olmuştur. Hallacı Mansur'un başı Dicle Nehri'ne atıldığında nehirden birtakım sesler gelmiş, bu seslerin benzeri … ibrikler den geldiği için de ona hürmeten kullanmaz ve kullanmayı haram

görürler. “Fetava el-Hindiyye” adlı kitabın “Yezidi Kâfirleri” adlı başlıkta tüm Yezidilerin acemden Peygamber efendimiz hazreti Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in dinini nesh edecek bir kişiyi beklemekte oldukları nedeniyle tekfir edilmesi gerektiği söylenir. Veciz el-Kurdi’ de Allah “Muhammed sizden hiçbirinizin babası değildir, ancak o peygamberlerin sonuncusu ve Allah'ın elçisidir” buyurmaktadır. Yine Peygamber Efendimiz Hz Ali kerremallahu vechehu’ye Sen bana

32A

Harun'un Musa'ya olan konumundaki gibisin ancak benden sonra peygamber olmayacaktır. Ey kardeşim bu inançlar ve hurafelere bakarmısın onların küfür olan şeylerinden, inanç edindikleri şeyler üzerine düşünsene, ben İslam dini ve varlıkların efendisinin şeriatına tabi olma nimetinden dolayı Allah'a hamd ederim. Bu, nimetleri içerisinde değeri paha biçilemeyecek en büyük nimettir. Allah'tan bizleri kâinatın efendisi hürmetine şeytanın tuzaklarından muhafaza etmesini ve bizleri en mükemmel şekilde iman üzerinde sabit tutmasını dilerim. Çünkü o çok şefkatli ve ihsan edendir.

Sultan Süleyman -Allah ondan razı olsun ve ona rahmet etsin- emri ile şeyhülislam olan, herkesin başvuru mercii, Âlim, allame, anlayış denizi **Ebu Suud** -ilk yaratıcının rahmeti üzerine olsun- efendi hazretlerinin mürted Yezidi taifesi-Allah onlara lanet etsin, onları yerle bir etsin, köklerini kurutsun- hakkında verdiği fetvanın suretidir.

Müslüman askerlerinin zorba Yezidi topluluğu ile savaşması, onların Müslüman bir kimsenin eliyle öldürülmesi hususlarında, onları öldüren kimse gazi veya onların eliyle öldürülürse şehit olur mu. Bu hususta Şafii, Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin görüşü nedir. Bizlere fetva verir misiniz-Allah size ecir yazsın-.

el-Cevap, Allah doğruyu en iyi bilendir. Onları öldüren gazi ve onların eliyle öldürülen şehit olur.

32B

Onları öldürmek en büyük cihad ve büyük bir şehadettir(şahitliktir). Bu durumda onları öldürmek, eşlerine ve nesillerine hakaret etmenin helal olma nedeni onların Müslümanların sultanına baş kaldırmaları ve ona kin beslemeleri, müslümanların askerlerini öldürmek için kılıç çekmeleri midir. Ya da onların yüce ve kemal sahibi olan tertemiz ve takva sahibi olan imameyn ve hümayüneyn olan imam Ebu Muhammed el-Hasan ve cennet ehli gençlerinin efendisi imam Ebu Abdullah el-Hüseyin hazretlerine kin beslemeleri, onları ve ehli beytten olan evlatlarını peygamberin torunları olmalarına rağmen katletmeyi helal görmeleri midir. Ya da kendisine düşmanlığın Allah'a ve resülüne düşmanlık olan ilim şehrinin kapısı, evliyaların öncüsü, dördüncü halife peygamberin sallallahu aleyhi ve sellemin amca oğlu Ali el-Mürtaza'ya düşmanlık yapmaları, ilmini ve peygambere yakınlığını tahkir ettikleri için midir. Yoksa faziletli alimlerin ve kerem sahibi şeyhlerin öldürülmesini helal görmeleri ve sevilen dini önderleri öldürmeleri midir. Yoksa Allah'ın yüce kitabı, şer'i kitaplar, tefsirler ve hadis kitapları ile alay etmeleri midir. Kıyamet, haşr ve neşr gününü inkar etmeleri, dinin beş temel ilkesini inkar etmeleri mi, yoksa onların öldürülmesini gerekli kılan şey onların Şeyh 'Adî hakkında onun Allah'ın en güçlü ortağı olduğu-Allah bundan ulu ve büyüktür-şeklindeki inançları mıdır.

33A

Yoksa onların lanetlenmiş Şeytan'a olan kayıtsız sevgileri ve onun Melek Tavus olduğu düşüncesinden midir. Allah'ın sadık kitabında şeytanı lanetlemesine rağmen bunu haram görürler. Allah'ın kitabında belirlediği haberlere olan karşı çıkışları mıdır. Onların öldürülmesini gerekli kılan şey, aralıksız bir şekilde Allah'ın kullarının yollarını kesmeleri, mallarını yağmalamaları ve kanlarını akıtarak insanlara sıkıntı yaşatmalarından mıdır. Yoksa yaptıklarının bu ayetin gereğini gerektirmesi midir. "Allah ve peygamberi ile savaşıp yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların cezası öldürülmeleri, asılmaları, el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da bulundukları yerden sürülmeleri midir". Yoksa nikah akitlerinden arzularına göre yüz çevirmeleri

midir. Onlar akitlerini günahkar reislerinin görüşlerine göre bırakırlar. Yoksa bu saydıklarımız dışında başka bir neden midir. Bizlere sağlam bir cevap verir misiniz, ecir alan olursunuz.

el-Cevap: onların öldürülmelerinin helal olma sebebi tüm bu saydıklarınız ve bunlar dışındaki nedenlerdir. Onlar asli kâfirlerden daha şiddetli kâfirlerdir. Dört mezhebte de öldürülmeleri helaldir. Onlarla cihat dini ibadetlerden daha sevap ve daha isabetlidir. Topluluklarını dağıtmak ve birliklerini ayırmak, onlara ve liderlerine karşı savaş'a eşlik etmek

33B

Dini yükümlülüklerdendir. Onlarla savaşmaya gayret eden, buna izin veren ve buna teşvik eden yöneticilerden –Allah gayretlerini kabul buyursun hedeflerine karşı yardımcıları ve destekçileri olsun, düşmanlarına karşı izzetiyle güçlü kılsın-. Yezidilerin erkeklerini öldürebilir, kadın ve çocuklarını esir edip onları diğer tüm esirler gibi Müslümanların pazarlarında satabilirler. Yine onların bekâr ve kadınlarında fetva da olduğu gibi milk-i yeminden istibra edildikten sonra tasarrufta bulunabilirler. Güçlü olan görüşe göre küfürleri gerçekleşmişse lanetlenmeleri de caizdir. İmam Şafii'nin Yezid'e-Allah'ın laneti üzerine olsun-lanet etmekten imtina ettiğine dair rivayet, bizzat ondan aktarılmış bir rivayet değildir. Şayet rivayet doğru olsa bile onun Yezid'e lanetten imtina etme sebebi onu mümin olarak kabul ettiği için değil, puta tapmasındandır. Çünkü bazı mukarrebin evliya zatlar rüya âleminde Yezid'e lanet okumanın sahih olduğuna dair cevaz sadedinde(Şafii'den) manalar almışlardır. Küfeli İmam Numan bin Sabit Ebu Hanife-Allah'ın rahmeti üzerine olsun -İmam Ebu Yusuf'un sorusuna binaen Yezid hakkında o melundur demiştir.

34A

Bu isyankâr topluluk müslüman yetmiş iki fırkadan biri değiller. Zira onlar İslam'dan ve tüm dinlerden çıkmış mürtetlerdirler. Onlar günah ve çirkefliğe devam etmektedirler. Onlar, kötü fiilleri ve içkiyi helal saymakta Allah'ın kullarının yollarını kesmeyi,

kanlarını akıtmayı ve mallarını çalmayı alışkanlık edinmişlerdir. Onların çoğu zina neticesinde doğmuşlardır. Aynı şekilde bölge âlimlerinin tümünün icması, Yemen, Karabağ ve Tatar uleması öldürülmeleri, köle edinilmeleri, kadın ve çocuklarına hakaret edilmesi hakkında açık, kesin ve net bir şekilde fetva vermişlerdir. Onları öldüren kimsenin iki âlemde de sevap kazanacağı, naîm cennetlerine öncelikli bir şekilde gireceğini beyan etmişlerdir. Hatta mevlamız Fahrettin Razi Hazretleri "Tefsir-i Kebir"in birçok yerinde nakli ve akli delillerden hareketle Yezid'e lanet edilebileceğini, onları öldürmenin helal ve öldüren kimsenin gazi sevabı kazanacağını ve öldürülen kimsenin de şehitliğe ereceğini, kızlarında ve eşlerinde milk-i yemin ile tasarrufta bulunulabileceğini, kadınlarının ve çocuklarının esir edilmesinin mübah, satışlarının caiz olduğunu söylemiştir. Bunu Kur'an'daki bazı sürelerin tefsirinde söylemiştir. Aynı şekilde imam Ahmed, imam Ebu Leys es-Semerkandi, Mevlana Abdurrahman Cami -Allah yüce ruhlarını ali eylesin-

34B

Hepsi onlarda tasarrufta bulunmanın caiz olduğu fetvasını vermişlerdir. Hatta Abdurrahman Cami'nin kendisi bunun mübahlığı hakkında yazmış olduğu risalesini bizzat kendim gözlerimle gördüm. Özellikle mevlamız Sa'dü d-din et Teftazani "Şerh'u-l Akaid" kitabında Yezid'e ve destekçilerine lanet etmenin caiz olduğunu açıkça söylemiştir. Aynı şekilde Seyyid Şerif Cürcani ve birçok ulema -Allah onlardan razı olsun-Yezid'e lanet etmenin caiz olduğunu, onları öldürmede, erteleme ve öteleme yapılmaksızın acele edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Onları öldürmeyi ertelemeyi günah kabul etmişlerdir. Özellikle Şeyh Abdulkadir Geylani hazretleri Bağdattaki bir vaazı şerifinde ey alimler ve sufiler topluluğu beni dinleyin Yezid bin Muaviye melundur, ameli ise … dir. Yardımcıları ise sapmışlardır, destekçileri ise isyan etmişlerdir ve onunla beraber ateşe gireceklerdir. Minberde hutbe verirken açıkça onun ölürken kâfir olarak öldüğünü söylemiştir. Şunu unutmayınız ki Allah dostları ve onlara gönül verenler, Allah'ın yarattıklarının hayırlıları bu meluna düşmanlık etmiş ve buğz etmişlerdir. Bu sözleri ondan birçok muhakkik "Vaaz" adlı kitabından aktarmaktadır. Zararlarının insanlara sirayet etmesinden ötürü bu sapkın toplulukla savaşmanın asıl

kâfilerden daha önemli ve gerekli olduğunu söylemiştir. Hatta Hz. Ali -kerremellahu vechehudan-rivayet edilmekte

35A

Ne zaman ki Haricilerle savaştan muzaffer olarak döndü Ey insanlar kim evlatlarım ve pak olan ehlibeytime düşmanlık eder ya da ihanet ederse o kişi Resulullah'a buğz etmiş onun kıymetli kardeşlerine ihanet etmiş gibidir. O kimse Allah katında melun ve günahkârdır. İnanmış olan mümin ve muvahhid her kimsenin onları tahkir etmesinin, öldürmesinin, çocuklarını ve mallarını ele geçirmesinin helal olduğu konusunda evliya, enbiya ve halifeleri hayal kırıklığına uğratmamak adına -hürmetine-tereddüt etmemelidir.

Bu zararlı topluluğun bozgunculuğunun yeryüzünden sökülüp atılması ölümümden sonra bile ruhuma sevinç verecektir. Dini bir vecibe olduğu için de bu yüce değer için bu fetvayı kaleme aldım. Akli, nakli ve içtihadi veriler ile ispatladım. Bu fetvayı Allah'ın kitabı hususunda kendilerine gayret gelmesi ve dini mubin hususunda da gururlanmaları amacıyla cihat ve takva ehline kendi ellerimle verdim. Ben gaybı bilmem, zulmedenler nasıl bir hale evrileceklerini göreceklerdir.

(Şeyhülislam Ebu Suud Efendiye nispet edilen) Fetvası bitti.-Allah kendisine rahmet etsin ve ondan razı olsun.-Alim ve amil, hükümlerin kararını veren, nakillerin tashih edicisi, birçok şerh ve fetvaların sahibi … Mevlana Ali Efendi onu kendi fetvalarında yazdı

35B

Ve onu fey ve ganimet bahsindeki doğru iddiasıyla ispatladı. Keşke ondan habersiz ya da gafil olanlar onu elde etse. Şu aciz ve fakire gelince onu olduğu gibi arapça ve türkçe yazdım, toplu ve tek bir risale şeklinde ele aldım ki Osmanlı devleti vatandaşlarından bu mevzuyu önemseyen ve hamiyet gösterenlere faydalı olsun. Allah'tan bu çalışmamı kendi rızası için yapılmış kılmasını, bizleri ve sizleri sağlam yol

üzere kılmasını dilerim. Bu muşarun ileyhe-Allah ona rahmet etsin-sözünü verdiğimiz fetvanın

Türkçe Sureti'dir.

Yezidan melunan taifesinin şeran katlleri helal olup askeri islamdan melunan mezburani katleden gazi ve zümrei mekruhenin ellerinde maktul olanlar şehid olurlar mı beyan buyrulup musab ve mecur ola.

Allahu alemu bissevap bu mesele beyanında eimme-i hanefiyye ve şafiiyyeden cevap vechi ile derki yezidan melunan taifesinin şeran katılleri helal olup asakiri islamdan melunanı mezburanı katleden gazi ve zümre-i mekruhun ellerinde maktul olanlar şehid olurlar mı. Beyan buyrulup musab ve mecur oluna.

el-Cevap Allahu alemu bissevap.

36A

Olur. Gazayı ekber ve şehadet azimdir. Bu halde katlleri helal olduğu sebebi mehz selatin ehli islam hazretlerine bağı ve adavet üzere olup askeri islam üzerine kılıç çektikleri için olur. Veyahut hazreti İmameyn Humameyn İmam Ebi Muhammed el Hasan ve İmam Ebu Abdullah el Hüseyin seyyidi şubbanı ehli cenne-radiyallahu teala anhuma ve an ebihima-veyahud bazı safeti evliya ve reisi şüheda medinetül ilm halifei çıharm ve ibni ammi mustafa Ali el Murtezadan mı-kerremallahu vechehu ve radiyallahu anhu-veyahut katli katli ulemai fazilin ve meşayihi kibar ehli yakin ve ekabiri dini mübin ve istihzai kelamullah el mecid ve mushafı şerif ve kütüb tefasir ve ehadis ve inkarı yevmessae ve haşr ve neşr ve cihad(red,inkar)dan mı, veyahut Şeyh ‘Adî b. Müsâfir halikı kevneyn rabbul izzete şerik, eğleb itikad ettiklerinden mi, ve illa katı et-tarik

36B

la yenkati sefki dimai ibadullahı mutad ettiklerinden mi, ve dahi terki savm ve sala ve hacc ve zekat ettiklerinden mi veyahut ukudu enkiheden eba edip nikahı re's facirlerinin rızayı habislerine tefvid ettiklerinden mi, veyahud sebebi ahirden mi beyan sahih müsab oluna buyrulup.

el-Cevap Allahu alemu bissevap hum bağı hum bağı hum kitau tarik ve hum yezid ve hum vucuhu kesireden kafirrden eşed ve katilleri helal ve mezahibi erbadan ibadat din ve dünyeviden esvap ve esveptir. cemiyyetlerini perişan ve katletmeğe mübaşeret edenlerin ve katline rıza veren hakimül vakt olanların Allah ve resulu muini olup katlleri helal ve zürriyyetleri esir olunup esvakı müsliminde sair küfür esiri gibi bey olunup ekabir zevcatleri edillei ekval vema aleyhi fetva ile tasarrufları helal olanlardır. Cümlei vücuhdan melunlar ve kâfirlerdir. İmam Şafii "Metla bi Ruhillah" ruhuhu laininden eba ettiği rivayeten ve sabiten değildir. Belki ol melun müteabbidan

37A

evsandan zikr olunmakdan ötürüdür. Ruhu şerif ve merkadı alilerinden bazı evliyeullah el mukarrebin bihasebil mana alim rüyada ahbari sahiha almışlardır. Hazreti Numan bin Sabit Ebu Hanife Kufi aleyhi rahmetu el vafi demiştir melundur melundur melundur. İmam Yusuf aleyhi errahme sualinde böyle kelamı şerif buyurmuştur. Taifeyi mezkure yetmiş iki fırkai dallenin halis birinden değildir. Madem fısk ve fucura mürtekip olunup amali kabihleri katı da ve sefki dima ibadullah mutad olup ve cümleleri veledi zina kabilindendirler ve dahi cumhuru ulema ve ulemai yemen ve karabağ ve ulemai tatar katlleri helal olduğına tekid ruhsat vermiştir muhakkak katllerinde sevabı dareyn hasıl olup dahil elcenne ettiklerini tasrih etmişlerdir. Hatta İmam Fahrettin hazretleri "Tefsiri Kebirin"de sürei bakara ve dahi nice sürei şerifde azim manasında serahaten lane…… ve katlleri helal bu zümrei mekruh ve facirenin katilleri gazi ve maktullari şehid

37B

Ve ebkar ve zevcatlerinin tasarrufları mubah ve esir olanlar beyi şeridir buyurmuşlardır. İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Ebu Leys Semerkandi ve Mevlana Abdurrahman Cami hazretleri risalei şerife yazıp katılleri helal ve zürrüyyetleri esir olup tasarrufları mubah olmaları tebliğ buyurup "Kalilul Bidae" risalei şerif molla cami kendinin hattı şerif ve nişan alileri ile ayanla eyledim. La siyyeme mevlana saduddin taftazani hazretleri "Şerh Akaid"inde ve "Şuruh Telhisin"de Seyyid Şerif Cürcani hazretleri ve ammei ulema edillei akvali ile laneti tasrih buyurup ve katillerinden naili sevap ve ihmal ihmali mezmum buyurmuşlardır. Hususen hazaini hakaik meani ve mütemekkin tarikat ve mütevekkil hakikat ki müslimani hazretleri şeyh Abdulkadiri Geylani-kuddise sirruhu essemedani-bağdatta vaaz şerifinde "ey âlimler ve sufi topluluğu dinleyin. Azim olan Allaha yemin ederimki Yezid b. Muaviye ameli batıl itikadı fasidtir.

38A

Ona tabi olanlar ve dost olanalarla beraber ateşe gireceklerdir" buyurmuşlardır.

Kabzı ruh olduğunda be iman olduğu benim tahkikimdir. Enbiya ı izam ve evliyayı kiram melun mezburun bağız ve adasidir dedi. ……Nice muhakkikin vaz ettikleri kitaplarında(bunu) yazmışlardır. Bu taifei dallenin kanki(kökünün sökülüp atılması) küfüre kitalinden ehemdir. Hazret emirül müminin murteza Ali kereemallahu vechehu ve radiyallahu anhu Havaric kitalinden rucu edip muzafferen ve mansuren avdet eylediklerinde benim evladı tahireme ihanet buğz ve adavet eden ervahı resulullah sallallahu aleyhi ve selleme ve ervahı enbiya-ı izam ve hulefa-ı kiram olanlara buğz ettmiştir. Ol gruh hezile facir ve melunlardır. min badi katıllerinden tereddüt etmeyip, onlara ihanet enbiya ı izam ve hulefa i kirama keramet ve sadakadtir. Mahallinde ol munafıkların ve adavetiyle benim mana yüzünde ruhuma ferah vermektedir. Bu taife-i tağiyenin

38B

Yeryüzünden fesedat ve kabahatlerinin ve nam ve nişanlarının def etmek için bu hakir edille ile naklen ve şeran ve ictihaden ve inşa ile fatva yazıp müsellem olup gayret kitab dini mübin ile mukayyed olunanın eline vermiştir. Ben gaybı bilmem, zulmedenler nasıl bir hale evrileceklerini göreceklerdir. We sallallahu ala seyyidina Muhammedin ve ala alihi ve sahbihi ve sellem.

Allahım kalplerimizi ıslah et, ayıplarımızı gider. Bizi iyi olana yönlendir. Bizlere hayrın ilkini ve sonuncusunu biriktirt. Bizleri hayatta olduğumuz sürece sana taat üzere kıl. Allah'ım kolayı bizlere kolaylaştır, zorluktan bizleri kurtar. Nefislerimizin şerrinden, amellerimizin kötülüğünden bizleri sakındır. Bizleri ateş azabından, kabir azabından ölüm, hayat ve mesihi deccal fitnesinden sakındır. Allahım senden hidayet, takva, iffet ve zenginlik diliyoruz.

39A

Allah'ım inançlarımızı ve bedenlerimizi, amellerimizin neticesini, nefislerimizi, ailemizi ve sevdiklerimizi ve tüm müslümanları dünya ve ahiret nimetleriyle nimetlendirdiğin tüm işleri ey Allah'ım cömertliğin ve faziletin hürmetine sana teslim ediyoruz.

Ey Allahım müminlerin yöneticilerini ıslah et. Onları vatandaşları hususunda adil olmaya ve iyilikte bulunmaya, onlara şefkatli ve yumuşak davranmaya ve işleri ile ilgilenme hususlarında muvaaffak kıl. Onları vatandaşlarına sevdir ve vatandaşlarını da onlara sevdir. Onları doğru yolunda ve dininin sorumlulukları hususunda muvaffak kıl. Allah'ım kulun olan sultanımıza lutufta bulun, onu dünya ve ahiret maslahatında muvaffak kıl. Allah'ım onu vatandaşlarına sevdir ve vatandaşları da ona sevdir. Allah'ım onun kendisine, şehirlerine, tebaasına, askerlerine rahmet et. Ona din düşmanları ve tüm mahlûkata karşı yardım et. Onu kötülükleri gidermeye, iyiliklerin ve her çeşit iyilikleri görünür kılmaya muvaffak kıl. Onun vesilesiyle islamın açık

görünürlüğünü artır. Onu ve vatandaşlarını parlak bir şekilde izzetli kıl. Allah'ım onların ve Müslümanların işlerini güzelleştir.

39B

Paralarını ucuzlat, onları vatanlarında güvende kıl, borçları gider, hastalarına afiyet ver, ordularını muzaffer kıl, kıt zekâlılarını iyileştir, tutsaklarını kurtar, gönüllerini ferahlat, kalplerindeki kini gider, aralarını birleştir, kalplerinde iman ve hikmet kıl. Onları islam dini peygamberi Hazreti Muhammed'in sünneti üzere sabit kıl. Sana vermiş oldukları ahde vefa etmeleri hususunda onları muvaffak kıl. Senin ve onların düşmanları karşısında ve kendileri de hak üzere olacak şekilde onlara yardım et ve bizleri de onlardan kıl. Allah'ım onları iyiliğe davet eden ve onu yerine getirenlerden kıl. Kötülüklerden alıkoyan ve ondan sakınan, sınırlarını koruyan her zaman taatinde bulunanlardan kıl. Onları insaflı ve nasihatleşenlerden kıl. Allah'ım onları söylem ve eylemlerinde koru, tüm işlerinde onları mübarek kıl ve peygamber efendimiz hazreti Muhammed'e aline ve ashabına salat ve selam olsun. Sübhane rabbike rabbil izzeti amma yesifun we selamün alalel mürselin wel hamdulillahi rabbil âlemin. Amin.